

HÍD

irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

6

6

1972

JÚNIUS

HÍD
IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVI. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ÁCS KÁROLY
(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)
BORI IMRE
MAJOR NÁNDOR
VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:
KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

743	VARGA ZOLTÁN SZÖKÉS
754	DOMONKOS ISTVÁN HANGOK
769	BRASNYÓ ISTVÁN SZOCIOGRÁFIA II.
777	LADIK KATALIN VERSEI
780	JUNG KÁROLY EGY TÁJ LEPCSŐFOKAI
784	MARIN FRANIČEVIĆ OLAJFÁK KÖZÖTT
789	KOPECZKY LÁSZLO KÁDÁR KATA
807	BORI IMRE SZERÉMI GYÖRGY
825	JUHÁSZ GÉZA SOKASODÓ HAJÓK A FÉLÉRTESÜLÉS ÓCEÁNJAIN
853	SZEMLE Dér Zoltán jegyzete

mai próza

1.

Aludni... Aludni volna jó...

Aludni és nem azt kérdezni magamtól, miért éppen tegnapelőtt, szombaton ébredtem rá végleg, hogy semmi sem köt ide, mindegy, tökmindegy, hol élek, hol folytatom tovább... A napnak tán semmi jelentősége, ugyanolyannak indult, mint a többi, éppen csak Duško az éjszaka megint fölhozott valakit, ágyban voltam már, amikor elkezdődött a neszezés a szomszéd szobában, a suttogás, a buzgón hangtompított lépések, ami jobban idegesített, mintha teljes hangerővel csinálják, a nagy igyekezet ellenére valamelyikük mégis elejthette a cipőjét, Duško lehetett, férficipő koppanásának hangzott, a jól ismert matracsritmust ugyan rég megszoktam már, hanem ez a nő szüntelenül nevetgélt, sikkantgatott, szavamra, ilyet még nem hallottam, valósággal trillázott, koloratúráriákat produkált az ágyban, talán nem is a gyönyörűségtől, mert néha mintha kimondottan Duškón nevetett volna, legalábbis nekem így tűnt, reggel meg is kérdeztem tőle, hol szedte föl ezt a rőtörésző tyúkocskát, ezt a nyilvánvaló specialitást a maga nemében, csak nevetett, mulatságos, komolytalanul pisze orrán ráncokba szökött a bőr, annyit mondott csak, ha zavar, jobb ha én is felhozok valakit, akár előre megbeszélhetjük, mikor hozunk föl lányokat, így legalább biztos, hogy nem zavarjuk egymást; álmatlanul hánykolódva (akárcsak most, pedig ma csend van Duškónál) azon tűnődtem, vajon lakásadónóm, özvegy Stolz Elemérné hogyan tűri ezt Duško túloldali szomszédjaként, szórakoztatja-e, vagy csak elviseli az átszűrődő hangokat, hallgatólagos beleegyezéssel, érdemes, így többet kérhet a szobáiért, kétségtelenül ez a tökéletes összkomfort jelenti azok legfőbb előnyét, még ha nekem nincs is kedvem élni az adott lehetőségekkel, félig-meddig az öreg hölgy szeme láttára és mindenképpen füle hallatára bonyolítani ügyeimet, szórványos futó kalandjaim számára inkább más színteret keresek; tantestületi kolléganőmet, Mili-

cát, „mindannyiunk Milicáját” egyszer ugyan fölhoztam, csakhogy akkor mi Duškóval egyedül gazdálkodtunk, vagy ha úgy tetszik, garázdálkodtunk a házban, Stolzné, mint nyaranta rendszerint, egy hónapra rokonaihoz Németországba utazott; Milica különben hamar továbbkerült tőlem, válás utáni viharos korszaka volt ez, alaposan kicsúszott lába alól a talaj, örülésgigéig bolondja volt a férjének, aki faképnél hagyta, úgy látszik, kétféleképpen is meg lehet gyászolni az ilyesmit, van, aki senkivel, van, aki mindenkivel... Jo ideje ilyen kérészéletű ügyeim vannak csak, jobbra még Milicánál is jelentéktelenebbek, főleg egyetlen alkalomra szorítkozók, nemcsak egy újabb házasság lehetőségétől irtódom, de még egy tartós kapcsolat gondolatától is, talán félek, hogy később nem tudok kimászni belőle, persze nincs is senki a láthatáron, főleg ami a szellemeiket illeti, rettegek a libáktól, megesk, hogy meglátok valakit, tetszik, akár még komolyabb, „magasabb rendű” értelemben is, de amint kinyitja a száját, vége, egyetlen szó vagy félmondat, mondjuk egy „majd meglásuk” is képes lelohasztani, ráébreszteni, hogy kár érzelmeimet pazarolni, úgyse tudnám leszoktatni az ilyesmiről, egyre kevésbé hiszek az emberek nevelhetőségében, talán ezért is váltam meg a tanúgytől; sokszor ugyan vonzónak érzem ezt a valakit továbbra is, de már csak szívesen feküdnék le vele, vagyis tesztként, néha ugyan még arcként is, de minden „mögöttes tartalom” nélkül (még ha Thomas Mann szerint az arcot szeretni annyi is, mint a lelket szeretni), ám mégsem annyira, hogy ne tudnám nélkülözni, elég, ha arra gondolok, mit kezdenék vele az ágyon kívül, mi érdekli, mivel szórakoztassam, nyilván egyetlen könyvről se tudnék beszélni neki... akkor már inkább jöjjenek olyanok, akiknek elég az ágy, akiket bármikor, lelkifurdalás nélkül dobhatok, ha úgy tetszik, meg sem ismerem őket többé; gondoltam már arra is, hogy valami olyan férjes nőt kellene találnom, akinek eszébe se juthat elválni...

Duškónak hála, késve ébredtem.

Épp csak a feketémet hörpintettem föl, Stolznével kötött megállapodásunk értelmében már készen várt rám, az öregasszony intelve viszont, miszerint éhgyomorral feketét inni roppant egészségtelen dolog, ezúttal szerencsésen elmaradt. „Meglátja, Béluskám, ebből egyszer gyomorfekély lesz, már látom, ahogy összeesik gyomorvérzéssel, nekem elhiheti, szegény Elemérmém is így járt”, figyelmeztet sokszor, talán nem is egészen alaptalanul, amióta gondolataimat és indulataimat rendszeresen magamba nyelem, gyakran érzek savat a számban. Szenvedélyes buzgalommal anyáskodik velünk, mármint Duškóval és velem, a szükségesnél sokkal többet sürgölődik körülöttünk, mintha otthonról frissen elanyátlanodott kosztosgyerekek lennénk, akik számára pótolni kell a családi fészkek melegét, ami Duškót illeti, meglepően jól tűri, ahogy kriminális, de folyékony szerb nyelven körülkedveskedi, talán jól is esik neki, vagy csak még nem volt ideje megunni eléggé, nemrég került ide, én azonban kellő tapintattal már rég leszoktattam róla az öreg hölgyet, hogy reggelként anyai homlokcsókkal búcsúzzék tőlem; kedveskedéseire többnyire kissé bohóckodva reagálok, avult udvariassági formák karikírozásával, hazatérve gyakran köszöntöm könnyed meghajlással, „alázatos tiszteletem” vagy „mély hódolatom”, távozáskor meg néha elegánsan, arisztokratikus kézmozdulattal intek feléje „agyó, asszonyom”, aztán kilépve gondosan rendben tartott kertes házának kapuján, úgy hajítom el ezt a modort, mintha fölösleges holmi lenne; újabban rendkívül

könnyen cserélek arcot vagy inkább álarcot — már-már attól félek, hogy az igazít, a magamét egyszer végleg elhagyom valahol... Néha túl is hajtom ezt a játékot, megesk, hogy Stolzné hülyéskedésem mögött meg-érzi a gúnyt, olyanokat mond, hogy „maga rossz fiú, magát nem szeretem”, ilyenkor néhány napig kissé komolyabb formában igyekszem kedves vagy inkább „figyelmes” lenni hozzá, tekintetbe veszem, hogy babusgatási szenvedélye végeredményben magányosságából és parlagon maradt anyai érzéseiből táplálkozik; ősz, gyakran kissé zilált körvonalú hajkoronájában, terebélyes matrónaszerűségében, óriási kebleiben van is valami monumentálisan őszanyai vonás, sokszor valami mitikus termékenység-istennőre emlékeztet, valami matriarchátusban élő törzs fejére, egy egész nemzetség őszanyjára, pedig nincs, s nem is volt soha gyermeke; boldogult férjének valaha jólmenő divatárúüzlete volt a Város központjában, több mint húsz éve, férje halála óta adogatja ki szobáit, kizárólag nőtlen férfiaknak, többnyira fiatalembereknek, akiket sokszor másoknak is a „fiaiként” emleget, állítólag csak a szobák béréből él, néha erőt vesz rajta egyfajta rosszkedv („haj máma olyan *grandich* vagyok”, mondja ilyenkor), a jövőtől retteg, ha teheti, panaszkodik, más-kor viszont életrevalóságával dicsekszik, ő a jég hátán is megél, többször idézte már néhai malomtulajdonos apja kedvenc mondását, miszerint „aki szegény, azt seggbe kell rúgni”; a malmot különben közvetlenül a háború után leszerelték és elszállították Crna Gorába, az épületet sokáig raktárnak használták, de vagy öt éve új gépekkel szerelték föl, magától Stolznétól tudom mindezt, kénytelen vagyok meghallgatni néha, de tegnapelőtt, szombaton reggel épp csak elkészöntem tőle, amolyan sietős-kapkodós reggel volt... Mégis, emlékszem, vetettem egy pillantást a levélre, ott állt a komódon, a Stolzné repedt márványórájának támasztva, magam tettem oda vagy két hete, hogy végre megválaszoljam: évente egyszer-kétszer Józsi bácsinak is írhatok, bár alig ismerem, oly rég került el tőlünk. Csak a szállítóvállalatát ne említse többé, még ha aranybánya is... Felőlem lehet, bánom is én...

A délelőtt mindenben a szokásos módon indult, a szombat délelőttök átlagosnál is intenzívebb semmittevésével.

Havi három szabad szombatunk van, a tegnapelőtti éppen nem volt az, bár gyakorlatilag ezek a szombatok is majdnem egészen szabadok, mindenképpen szabadabbak a különben nem túlterhelt többi munkanapnál. Az általános tepsedéshez még a váratlanul ránk szakadt szokatlanul fülesztő, szinte kánikulai májusi meleg is hozzájárult, a kávézás ellenére mindenki ásítózott, nyújtózkodott, a szobákban és a folyosókon meg-lehető csend volt, fél tíz körül visszhangzott csak rövid ideig a házasság-kötő-terem felé vezető folyosó, esküvői menet vonult énekszóval, harmo-nikakísérettel az anyakönyvvezető elé, ilyesmi zavarja csak meg ezeket a szombatokat, a csütörtökihez hasonló viharok ilyenkor sohasem adód-nak; de csütörtökön legalább annyira visszhangoztak a folyosók, mint a tegnapelőtti nászmenettől, az ordítás az elnök szobája felől hangzott, a ki-robbanó indulatok fittyet hánytak a párnázott ajtóknak, néhány ká-rozkodást értettem csak, de tisztán felismertem P.-nek és R.-nek, a Szerszámgyár jelenlegi és volt igazgatójának hangját, mint később az esetbenél jelenlévő Dér Sanyitól megtudtam, P. szemére vetette R.-nek, aki egy ideig városelnök is volt, jelenleg azonban "...ban, egy sokkal nagyobb fémipari üzemben tölti be az igazgatói posztot, hogy elcsábí-

totta legjobb szakembereit, R. viszont tagadta ezt, szó sincs ilyesmiről, ha P.-t ott hagyták a szakemberei, ezért csak magát okolhatja, hisz mindenki tudja, hogy lehetetlen vele együtt dolgozni, amiként az sem titok, hogy működésének öt esztendeje alatt jól elintézte a gyárat, pedig amikor ő, R. ott hagyta, a legerősebb vállalat volt a Városban; P. erre azal válaszolt, hogy ez csupán a látszat, R. nagyon is jól tudta, miért cseréli föl helyét az elnöki székkal, csakis azért, hogy az utána maradt (akkor még lappangó, de később elkerülhetetlenül felszínre merülő) csődtömeget az ő nyakába varrhasssa, így ment egy darabig ez az oda-vissza játék, egyre féktelenebbül, az ügy háttérében viszont az áll (legalábbis így tudja ezt Dér Sanyi), hogy P., még annak idején, amikor R.-t elnökké választották, megígérte, hogy mandátumának lejártá után igyekeznek majd visszapasszolni neki a Szerszámgépgyár igazgatói székét, ígéretét azonban nem sietett beváltani, ismét megpályázta az igazgatói állást, sikerült is megválasztatnia magát, vagyis valószínű, hogy R.-nek csakugyan volt valami része a szakemberek elszipkázásában, talán éppen bosszúból járt el így: jelenlegi elnökünk, megtudva, hogy a Városban van (családja még mindig itt él), kétségtelenül a legjobb szándékkal invitálta magához őket, hogy a rég húzódó viszályt valamiképpen elsimítsa, kezdeményezése azonban fordítva sült el, Dér Sanyi szerint úgy kellett lefogni őket. Föl-fölcsapó hangjukat hallva, szinte magam előtt láttam őket, kivörösödve, asztalt verve, elképzeltem, ahogy a tömzsi P. nyakán és homlokán kidagadnak az erek, s közben arra gondoltam, hogy ennyire önuralomra képtelen embereknek tulajdonképpen nem is szabadna vezető tisztséget betölteniük, még ilyen szinten sem (de hát mit akarok, előfordult már, hogy „történelminek” számító nemzetközi találkozókon is ordítottak és az asztalt verték), sőt még az is eszembe jutott, hogy mintegy büntetésből az ordítozásért, homlokukra kellene tetoválni a figyelmeztetést: „Vigyázat! Primitív vagyok!”; vannak ilyen perverz ötleteim, megesik például, hogy értekezlet közben, amikor valamilyik felszólaló váratlanul egészen másról kezd beszélni, mint amiről szó van, abban a hitben, hogy a kérdés nagyon is a tárgyhoz tartozik, hirtelen kísértést érzek, hogy odalépjek hozzá és nagyjából a Stolz néval használatos modorban megkérdezzem: „Uram (vagy elvtársam, asszonyom, elvtársnőm), nem gondolja, hogy a hülyeségnek ez a foka már üldözendő?” vagy megkérjem, árulja el nekem, hogyan sikerült a korlátozás ilyen szintjére emelkednie, esetleg a legártatlanabb arccal jelentsem ki mindenki füle hallatára, hogy én az ember felszabadítását úgy képzelem el, hogy az embert megszabadítjuk a butaságától, s nem úgy, hogy a butaságát szabadítjuk fel, persze uralkodom magamon, többnyire rajzolatok, gyakran karikatúrákat a jelenlevőkről, mégis, néha aggasztanak ezek a fura kísértések, feltétlenül patológikus eredetűek, sokszor a gyökereik után kutatok magamban, szeretném kideríteni, mikor is támadt először ez az ötletem a primitívséggel meg a tetoválással, vagy általában minek is tulajdonítsam, hogy ez a szó „primitív” belső szótáram leg súlyosabb kifejezésévé vált; lehet, hogy annak is köze van hozzá, hogy Klári éppen egy lóarcú és homloktalan tornatanárral és kosarozóval csalt meg, de lehet, hogy a szálak ennél is mélyebbre nyúlnak vissza, talán velem születtek, gyerekkoromban egyszer valósággal dührohamot kaptam, mert csibéit féltő kotlósunk nekiment a tacsókócutyánknak — hogy merészel egy ilyen kerge és hisztérikus madár egy nála sokkal

értelmesebb és magasabb rendű állatra támadni? —, talán mindig is voltak efféle paranoid bolondériáim, semmit se érzek „égbekiáltóbbnak”, mint ha valaki nála értékeesebb emberen győzedelmeskedik, valószínűleg ezért beszéltem be magamnak, hogy Kláriver kapcsolatban éppen a tornatanár személye a legbántóbb; egy ideig komolyan hittem, hogy ha olyan valakiről lenne szó, aki tudás és értelem dolgában fölöttem áll, a történeteket simán és zökkenőmentesen tudomásul venném; ma már persze rég nem hiszem ezt, viszont lépten-nyomon olyan dolgokba ütközöm, amelyek megint csak felszítják bennem ezt a primitívséggel szembeni kilátástalan fenekedést, Brankót például kimarták a Városból, pedig a helyi lapocska büszkén jelentette, hogy a helybeli pedagógusok közül egyedül ő szerezte meg a magiszteri címet, ez fájhatott kollégáinak a közép-orvosin, ahol nyelv- és irodalomszakosként tanított, képtelenek voltak felfogni, hogy nem azért bányászott ki egy rég elszülveit szerb költőt és írt róla valami monográfiafélét, mert a harmadik fokozat birtokában több fizetést kaphat, mondhatni, kihívásnak tekintették a magiszterségét, pedig Branko talán csak azért csinálta az egészet, hogy a begyepesedéstől megóvja magát, úgy volt, hogy átkerül a gimnáziumba, ahol már rég lennie kellett volna, de ott is leszavazták, kénytelen volt elhagyni a Várost és a Tartományi Tanügyi Tanácsnál vállalni állást, valami adminisztratív munkaköre van, olyan, amelyet mindig is utált; kár érte, most senki sincs itt a Városban, akivel „irodalmi beszélgetést” folytathatnék, érdeklődött a magyar irodalom iránt is, a maiakból is olvasott egyet-mást fordításban, a *Nikit*, az *Iszonyt*, az *Égető Esztert*, elég sok magyar szót is fölszedett, pedig valahonnan Dél-Szerbiából került föl hozzánk... Vagy mit mondjak magamról?, főleg a „mindent jobban tudásom” miatt gyűlt meg a bajom a kollégákkal, bár inkább csak fölünyesen mosolyogtam, többnyire akaratlanul, de néha szándékosan is, gyakran szórakoztatott, hogy némelyiküket a plafonig tudom ugrasztani ezzel a mosollyal, amit új munkahelyemre ajánlatosabbnak láttam nem magammal hozni, jobb, ha még ezzel sem hívom fel magamra a figyelmet, ha minél kevesebb vizet zavarva csendben jegyezgetek csak... mindent följegyeztem, ami csak használhatónak látszott, legfőbb ideje végre komolyan íráshoz látni, ha vinni akarom valamire, ez volt a jelszó hosszú hónapokon át, egészen szombatig, az a néhány novella, ami eddig nagy ritkán megjelent, igazán nem számít, egyetlen vékonyka kötetre se futná belőlük, össze sem érdemes gyűjteni őket, viszont én nem azért lettem magyar szakos, hogy általános iskolai tanulóknak magyarázzam, hogy „a vers, a költészet is hathatós fegyver lehet a társadalmi haladásért vívott küzdelemben”, vagy hogy „a ballada rövid elbeszélő költemény, előadásmódja nem részletező, hanem sűrített, ezért egyes részei homályosnak tűnnek”... (de nem igaz, hogy lenéztem ezt a munkát, vagy ha igen, akkor is jobban csináltam azoknál, akik ugyanezzel az erővel a fogtechnikusi vagy a könyvelői pályát is választhatták volna); munkámtól nyugodtan jegyezgethettem, a Városban aránylag kevés a magyarok száma, a fordítószolgálat nemrég alakult, kevesen veszik csak igénybe, sokan talán nem is tudnak róla, emiatt néha kissé ötödik keréknek érzem magam, vagy éppen mások éreztetik velem ugyanezt, „ipari kémkedésem” szempontjából viszont még hasznos is volt, hogy ilyen kevés a dolgom, zavartalanul gyűjtögethettem regényemhez az anyagot, ugyanezért mondtam le az említett mosolyról is, ezért nem szóltam bele semmibe, s talán azért

sem, hogy ne zavarjam meg a dolgok alakulását, sohasem tudhatom, mikor bontakozik ki valami, ami nagyon is kapóra jöhet, menjenek csak az események a maguk útján, semmi sem fontos, csakis a regény... Meg különben is, mi értelme szólni, ha egyszer előre tudom, ki, mit, hogyan fog félreértetni... Török Jutka anyjának mégis szóltam... Jutka, könyörgöm... ezerszer letárgyaltalak, számtalanszor végiggondoltalak már...

Csakhogy aznap, szombaton, semmi följegyezni való sem történt.

Legalábbis körülbelül fél tizenegyig nem, amikor Dér Sanyi kissé szögletes, zömök alakjával telt meg az ajtó. Váratlanul toppant be, azzal, hogy ki kell mennünk Póregyházára — a falu hivatalos neve Prašinovo a „por” és „pór” szavak összekeverése folytán született —, nyomban magyarázni is kezdte, hogy miről van szó, valami papírokról, adatokról, Bodó, a helyi iroda vezetője több mint egy hete ígéreti őket, de még most sincsenek itt, az „öreg”, vagyis elnökünk türelme végül is elfogyott, Bodót alaposan le kell hordani, meghozzá élőszóval, a telefont, úgy látszik, nem veszi elég komolyan, az öreg szerint nagyobb nyomatéka lesz a dolognak, ha ketten megyünk, vannak néha ilyen bogarai, sőt eredetileg Vladót akarta Sanyi nyakába varrni, szerencsére azonban sikerült rábeszélnie, hogy jobb, ha én megyek (szigorúan véve semmi közöm se lett volna az ügghöz, de facérságom folytán gyakran kaptam efféle Jolly Joker-szerepet), Vlado csak fölöslegesen elhúzná a dolgokat, estig se végeznénk, végül is szombat van... alig figyeltem az egészre, úgyis mellékszereplő leszek csak, nagyon is jól tudtam, hogy engem Anikó miatt választott, ha már elkerülhetetlen a kíséző, én legalább semmivel sem akadályozom, hogy mielőbb Anikóhoz kerüljön, ha már kimegy, csak nem mulasztja el a kedvező alkalmat, s hát én beavatottja is vagyok az ügynek, míg Vlado... Anikó, persze hogy Anikó... miközben kissé sebes beszédével, állítólag legfőbb férfiúi vonzóerejének számítót kellemesen doromboló baritonján ismertette a helyzetet, Anikó szüntelenül ott bujkált Sanyi szemében, tömött fekete bajusszal árnyékolta szája szegletében, huncutul, mint valami turpisságra készülő, vásott kölyöknek. Busszal mentünk, Sanyi pillanatnyilag „két kocsi között” van, Škodáját nemrég adta el, s új BMW-jét még nem kapta meg, nem tudom, a szolgálati kocsi épp foglalt volt-e, vagy csak Sanyi nem akarta igénybe venni, megint csak Anikó miatt, a sofört mégsem tarthatja túl soká a faluban, különösen most szombaton, így viszont akár a hatórás buszt is megvárhatja, a kérdéses iratokra — ha egyáltalán megkapja őket — már úgyis csak hétfőn lesz szükség; persze az ügy mégis jobban elhúzódott, mint ahogy Sanyi, illetve mindketten szerettük volna, Bodó, sovány, száraz arcú ember, kicsit düledt sárgás szemekkel (tiszttségét elsősorban azért tölti be, mert Póregyházán ő beszél a legjobban szerbül) láthatóan megszeppent, amikor beállítottunk, érezhetően izzadt, fejét vakarta, különféle nehézségekre hivatkozott, részben másokra igyekezett áthárítani a felelősséget, nem, ő igazán nem gondolta, hogy „mi” ott a városházán ennyire sürgősnek tekintjük ezt a dolgot; „de hiszen háromszor is telefonáltunk”, mondta erre Sanyi, mire már-már esküvel ígérte, hogy hétfőre minden meglesz, ha mindjárt az egész vasárnapja is rámegy, hétfőn reggel személyesen hoz be mindent, nyugodtak lehetünk... A fejmosásnak indult megbeszélés viszonylag baráti légkörben végződött, Dér Sanyi általában nem szorongatja meg nagyon az embe-

reket, szívesebben intézi a maga széles mosolyokkal párnázott, bársonyosan diplomatikusan stílusában a dolgokat, Bodó a végén a falusias vendégszeretet és az engesztelő alázat valamiféle keverékével ebédre hívott meg bennünket, mint megjegyezte, az egykor induló busz már úgyis elment, s hát nem szeretné, ha a falu két kocsmájának valamelyikében ebédelnénk; Sanyi némi szabadkozás után elfogadta a meghívást, viszont az ebéd utáni kávénál már tűkön ült, lopva, ötpercenként nézte az óráját, homlokát ráncolta, láthatóan ürügyet keresett a távozásra, a buszra sajnos nem hivatkozhatott, a következő csak négykor ment, végül is úgy szabadult, hogy „bocsánat, nekem még itt el kell mennem valahová”, az óvatos Bodó igyekezett lenyelni bajusz alatti mosolyát, bár Sanyi akár nyugodtan Anikót is említhette volna, mert kapcsolatáról a kissé telt, szőke tanítónővel, aki alig egy éve került ide, természetesen mindenki tudott. — Csak a hatórás busszal megyek — mondta, amikor elváltunk. — Lehet, hogy én is — válaszoltam. — Rég jártam erre, szét-nézek egy kicsit. Hatkor a busznál találkozunk...

Ezután jutott csak eszembe, hogy talán Zsuzsához is elmehetnék, illetve, hogy semmi okom nem elmenni hozzá. Többnyire azt teszem, amit nincs okom meg nem tenni...

Úgy éreztem, nyugodtan a szeme elé kerülhetek, semmi okom bujkálni előle, bármilyen lehetetlenül viselkedtem is legutóbb szilveszterkor, amikor a „Kalemegdan” kávéházban a lovagja voltam, lovagja a szó legközepkoribb értelmében, „gavallér”, pótlék, kísérő, talán barátságból, talán szánalomból, Hajdú Pistit váratlanul megszállta a szentlélek, az estét a feleségével töltötte, akit különben nemcsak füvel-fával csal, de állítólag ver is, Icától, Dér Sanyi feleségétől (földrajz szakos, ő ismeretett meg a férjével) hallottam erről, neki állítólag maga Hajdú Pisti felesége panaszkolta el, hogy már Pisti első éjszakai kimaradása után kapott tőle egy frászt, olyat, hogy nekiesett a konyhaszekrénynek, csak mert volt bátorsága kiejteni száján egy félénk „hol voltál?” kérdést, „csak, hogy megtanuld, hogy máskor ilyet ne kérdezz tőlem”, mondta volna Pisti, negyven éve ellenére egészen fiatalos, mondhatni fiús arcában, kétségtelenül ugrásra készen lapul valami rejtett agresszivitás, kegyetlen vonás a szája sarkában, az asszony állítólag a gyerekek miatt tűr, meg hát csak anya és feleség, már amennyire feleség, Pisti a szadizmusát valószínűleg szeretkezés közben is kifejezésre juttatja, lehetséges, hogy Zsuzsát is megütötte már, a négy év alatt, amióta kapcsolatuk tart, egészen biztosan, olyasmit is hallottam, hogy kocsijához a benzint Zsuzsa fizeti, mert Pisti, Sanyival ellentétben, aki büszke rá, hogy senkinek sem fizet, nagyon is költ a nőire, persze mindenre nem futja, ha mindjárt a konzervgyár technikai igazgatója is... „Borzasztó egy ember”, jegyezte meg Ica, amikor az esetet a pofonnal elmesélte, de szavából nem derült ki világosan, mire érti ezt elsősorban, a csalásaira-e vagy arra, hogy veri a feleségét, Dér Sanyi mindenesetre helyeselt neki, ahogy ott ült köztünk a szobájukban kényelmesen ejtőzve az alacsony fotelban, sokkal kulturáltabb eszközökkel dolgozik, retorikai képességeit mindenekelőtt éppen tulajdon feleségénél kamatoztatja, bámulom a dialektikáját, ahogyan a csalásait „kibeszéli” Icából, néha azt hiszem, ha Ica tetten érné, talán még akkor is meg tudná győzni, dehogy, szó se volt semmiről, persze lehet, hogy Ica számára így kényelmesebb is, mégis sokszor bosszant ez a naivitás vagy önámítás, nem tudom... gondoltam már

arra is, hogy megpróbálkozom nála, nem mintha az átlagnál jobban vonzana, bár a nagy szemével, a keskeny, némileg kislányos arcával, még a két kamaszodó lánya ellenére is elég helyes teremtés, hanem, hogy legalább egy milligrammnyi súlyt vessek a másik serpenyőbe is, sokért nem adnám, ha Sanyit fölszarvazva láthatnám, kifejezetten érdekel a reakciója; ügyeiről persze mindig hallgattam Ica előtt, mégis, sose hallottam túlságosan a férfiúi szolidaritásra, ilyen szélsőséges esetekben különösen nem, igazságérzetem berzenkedése mellett alighanem „árulási hajlamomnak” is része van ebben, olyan kötelezettségekkel kapcsolatban, amelyeket nem saját elhatározásomból vállaltam, hanem mintegy a természet szeszélyéből, illetve tőlem függetlenül létrejött társadalmi körülmények folytán hárulnak rám, mindig kísértést érzek, hogy tüntetően átvonuljak az „ellenség” táborába... igen, „nőpártiságom” kialakulásában kétségkívül ez is szerepet játszik, mindegy, „elvben” mindenképpen inkább Ica pártján állok, amiként Zsuzsa partnere is elsősorban együttérzésből lettem szilveszterkor, sajnáltam az átmeneti elárvultságaért, még inkább az érzelmi kiszolgáltatottságaért, bármilyen bösztítő képtelenségnek tartottam is Pisti iránti mindent megbocsátó és feltétlen odaadását, amiről lehetetlen vele értelmesen beszélni, olyan ez, mint valami tökéletesen felragasztott bélyeg, amelynek egyik sarkát sem vagyunk képesek akár egy kicsit is megemelni, hogy aztán leszedhessük a borítékról — arról a selejtes papírból készült, piszkos és zsírfoltos borítékról, amelyet Hajdú Pistinek hívnak. Persze lehet, hogy része volt ebben a kissé nevetséges szerepvállalásban annak is, hogy valamikor Póregyházán Zsuzsa volt az egyetlen, aki amellett, hogy tetszett, elég értelmesnek is tűnt ahhoz, hogy az *agyammal* is érdemesnek lássam foglalkozni vele, később persze ennek éppen az ellenkezője derült ki, mégis valahogy örültem, hogy Zsuzsával várhatom meg az újévet, ritkán, de néha mégis képes vagyok rá, hogy egy-két órát minden távlat nélkül is kellemesnek találjak, Zsuzsa is elég jókedvűnek látszott, a néhány pohárka ital kissé feldobta, bár lehet, hogy csak jól akarta érezni magát, mindenestre elég felszabadultan csevegett tánc közben, amíg csak Pisti oda nem jött az asztalunkhoz és föl nem kérte, meglehetősen nyomás alatt volt már, nyilván a tulajdonjogát akarta fitogtatni, velem szemben és mindenki előtt, talán külön a felesége előtt is, aki apatikusán kuporgott az asztaluknál; legalább öt-hat számot táncoltak egyfolytában, hol távolabb kerültek tőlem, hol közelebb sodródtak hozzám, jobb híján én Etára, Zsuzsa lapos mellű kolléganőjére fanyalodtam, együtt jöttek be a Városba Póregyházáról délután, de közben is egyre Zsuzsa arcát figyeltem, kétségbeejtően ragyogó lett egyszerre, az áhítatos nézésével, amit a hormonjai csaltak az arcára, de hormon-tréfa az is, hogy az ilyen megkergült, alázatosságig odaadó orgazmus-arcot szépnak látjuk, ha higgadtan, látásomat mintegy kiherélve nézem, nem is szép, nyoma sincs rajta az értelemnek, mondhatni bárgyú, a mámor, a révület minden fajtájának nagyon is köze van az értelem kikapcsolásához, a hülyeséghez, Zsuzsa szédületének meg külön is köze van hozzá, ahogy néztem őket, az jutott eszembe, hogy olyan ez az egész, mármint Zsuzsa viszonya Pistihez, mint mikor valaki roppant türelemmel és műgonddal bearanyoz egy... egy... mondjuk egy lócitromot, lám, Pisti nem hagyta cserben ezen az estén sem, kegyeskedett megtáncoltatni, hát nem megható, a drága Pisti, az isteni Pisti, a marha Pisti, nem tudom, elolvasott-e valaha is egy valamirevaló

könyvet, még látványnak is komikus volt, ahogy táncoltak, Pisti alig több százhatvan centinél, Zsuzsa a felfelé fésült fekete hajával és a tűsarkával egy gondolatlanul még magasabb is volt nála... egymás után három pohár bort hajtottam föl, pedig még társaságban is inkább mások részegségét élvezem, ahogy egyre jobban lemeztelenítik gyengéiket, miközben én józan maradok, korábban utoljára Tóth Piroska és Bálint Imre lakodalmán rúgtam be még Póregyházán, érdekes, itt aránylag jól is éreztem magamat, még ha időnként eszembe is jutott, hogy ugyan miért kell betegre zabálni és védelni magunkat, csak azért, mert két ember elhatározta, hogy összefekszik, lehet, hogy kórosan kevés az érzésem a mámor iránt, örökös írói megfenekléseimnek ez is oka lehet... Zsuzsa egy idő múlva visszakerült hozzám, arcán még maradt valami előbbi révületéből, pusztán a tehetetlenség törvénye folytán vibrált még egy ideig, még később az asztalnál is... — Te Zsuzsa, támadt egy ötletem, elveszlek feleségül — mondtam hirtelen.

— Ezt viccnek szántad? — Mintha álomból riadt volna föl, de máris a „különben” értelmes Zsuzsa volt.

— Dehogy. Komolyan gondolom. — Lehet, hogy valóban így is gondoltam. Pedig korábban, még Pisti feltűnése előtt, inkább csak szolid érzelmi alapokon nyugvó tartósabb viszonyt terveztem. Legalábbis egyelőre, aztán majd meglátjuk...

— Ne... Tudod, hogy én...

— Válik?

— Á dehogy...

— Nahát akkor?...

Nem voltam annyira részeg, hogy ne tudjam, mit beszélek, de annyira igen, hogy képtelen legyek elhallgatni, sőt egyszerre élvezni kezdtem a saját izetlenségemet, tovább beszéltem, arról, hogy Zsuzsa félreértette elképzelésemet, Pisti természetesen megmaradna, alapjában véve nincs ebben semmi, legfeljebb a dolgok sorrendje szokatlan egy kissé, de hát ilyesmire is volt már példa, említhetek akár történelmieket is, a francia királyok, a különböző Lajosok mindig is gondoskodtak férjéről, többnyire tábornoki sőt marsalli rangot adományoztak neki, sajnos Pisti ezt nem teheti meg velem, viszont őt ez a házasság jelképesen mégiscsak királyi rangra emelné... nem tudom pontosan, mennyit is mondtam el ebből, nagy részét remélhetőleg csak gondoltam, Zsuzsa is kétségbeesetten igyekezett csendre inteni, „sokat ittál”, mondta többször is, aztán váratlanul ott termett Stanojević, a „Velepromet” üzletvezetője, szemei vöröslöttek, karon ragadott, közölte, hogy valami nagyon fontosat akar mondani, bólogattam, mintha érteném, de a mosdóból kissé felfrissülten visszatérve nem folytattam tovább, „tényleg, sokat ittam”, mondtam, Zsuzsa mosolygott, most már szomorúan, ennyivel el is intéződött az egész, mégis, ettől kezdve kerültem, igaz, alig néhányszor láttam csak a városban, egyszer épp ahogy Hajdú Pisti kocsijába szállt be, aztán egy színházi előadás alkalmával váltottam is vele néhány szót, „szerbusz, szerbusz, hogy vagy?”, viszont miért ne mehetnék el hozzá, erre gondoltam még akkor is, amikor a lakása elé értem, a ház nemrég épült a tanerők számára, többségük itt lakik, kivéve az újonc Anikót, meg akiknek házuk van, Szűcs igazgatót, s még néhányat, modern nagy ablakos ház, elég jól fest, egyike a néhány emeletes épületnek a faluban...

Hajdú Pisti bordó Fiat—1100-asa körül három kis srác állt, szakértő arccal mustrálgatták... Na tessék, gondolhattam volna, szombat van...

Megfordultam. Elegendő volt.

Mindegy, nem számít, semmi különösebb okom találkozni vele, gondoltam néhány házzal távolabb, éppen csak vele tölthettem volna el legkellemesebben az időt... A járda menti akácok zsongtak a méhektől, teljes virágban voltak, mézillatukba por- és trágyaszag keveredett, az augusztusnak is beillő száraz májusi hőség porától (mostanában ilyen hülye májusok vannak) megszürkült virágfürtök mindenütt ott csüngtek az apró, szárnyasan rendezett, árnyékot alig adó levelek között; miközben levettem a zakómat, s mutatóujjamra akasztva átvetettem a vállamon, eszembe jutott, hogy úgy tudom, az ausztráliai eukaliptuszok levele ugyancsak így az élére fordul az erős napsütésben, lombjuk ugyanilyen árnyéktalan, szívtelen, emberellenes fák, nem tudom, minek ültetik őket; furcsa, de ezekről a falusi akácokról mindig Bödör Anti jut eszembe, amint az ismert nótát úgy énekli, hogy „Gyere velem akác-lombos falumba, de jól vigyázz, bele ne lépj a szarba”, ma is tisztán hallok a korán mutáló kamaszhangját, ahogy minden bevezetés nélkül rázendít, miközben futtában felugrik és letép egy fürt akácvirágot, ott szülővárosom egyik külterleki, teljesen falusias külsejű utcáján; jópofa nagydarab gyerek volt, évekig volt nálunk kosztosfiú, sülve-főve együtt voltunk, egy szobában is aludtunk, jóval korábban indult fejlődésnek, mint én, ezért titokban egy ideig irigykedtem is rá, nyaranta én mentem hozzájuk a falujába, néha hetekre, lehet, hogy ez is benne volt a szüleink közötti egyezségben, ő tanított meg szekeret hajtani, meg lovagolni is, le is estem néhányszor, egyszer azt hittem, eltört a karom, de csak megrántottam, hamar rendbe jött; volt a falu mellett egy nagyobb pocsolya, afféle kacsaúsztató, de az ottaniak tónak nevezték, ide jártunk fürödni, egyik felén száraz, homokos volt a part, a másikat sűrű nádas nőtte be, békák és vízipocokok tanyája; óriási szalmakazal állt az udvarukban, hatalmas pelyvalyukkal, valóságos barlang, rudakkal alátámasztva, ide húzódtunk cigarettázni, veszélyes játék volt, de Anti hozott egy ócska bádögbögrét „állandóan fölötte tartsd a cigarettát, különben ráb... tunk”, utasított, apja afféle könyves paraszt volt, még ma is csodálkozom, mennyi mindenről lehetett beszélni vele, Anti is jófejű srác volt „csak minél messzebb a kapanyéltól”, mondogatta előszeretettel, időre diplomált az orvosin, ma sebészként dolgozik egy jónevű müncheni klinikán, állítólag rengeteget keres, amolyan se német, se magyar lányt vett el, azt hiszem, Anti kapartatta ki feleségével a németiségét, hogy végleg kiköltözhesse nek... a nővére három évvel volt idősebb nálunk, egyszer meglestem mosakodás közben, érdekes arcú, izgalmasan zöld szemű lány volt, lehet, hogy egy kicsit szerelmes voltam bele, valahogy cseppet sem hatott falusiasnak, nem is akart annak látszani, Máriának hívták, nem szerette, ha másképpen nevezik, Anti viszont bosszantásból sokszor Marisnak, sőt Marcsának szólította; gimnáziumba járt, gyakran jött hozzánk, egyszer beléptem a szobánkba, Antinak akartam mondani valamit, de csak Máriát találtam ott, kezemben egy szegfűcsokor volt, Vilma nénihez készültem a születésnapjára, szegény Vilma néni, anyám nagynénje, férje még az első világháborúban esett el, rendszerint birsalmasajttal és szemrehányásokkal fogadott, miért nem látogatom meg többször, fáradhatatlanul kötött és olvasott,

Courths-Mahlert és Anatole France-ot egyaránt, de mindig úgy, hogy elkezdte, aztán megnézte a végét, majd többé-kevésbé beleolvasott a könyv közepébe is, ha viszont véletlenül paraszti tárgyú regény került a kezébe, bármilyen színvonalon íródott is, kijelentette róla, hogy „primitív” (érdekes, tőle szedtem volna fel ezt a szót?, erre nem is gondoltam eddig), csodálatos teremtés volt, egyszer, már felnőtt koromban (87 évet élt) megkérdezte, mi a véleményem a hangjáról, nem énekhangra gondolt, hanem az „orgánumára”, mondjam meg, de egészen őszintén, „kissé talán élesebb a kelleténél”, feleltem, természetesen megsértődött, lappangó sértődöttsége mindig kitörésre készen állt, hiába mentegelőztem, hogy őszinte véleményt kért, „nem kell mindig olyan őszintének lenni”, mondta ártatlanul, neki vittem a szegfűcsokrot, amit Mária kissé affektálva megcsodált, „adj egypárat”, mondta, „minden szálért egy puszt kapsz”, szerette megjátszani a nagy nőt, nem tudom honnan szedte föl ezt a modort, engem mindenestre el tudott vele kábítani, másodpercek múlva tudtam csak kinyögni, hogy nem adható a szegfűkből, mert Vilma néni nek viszem őket, később dühös lettem magamra, amiért nem tettem hozzá legalább annyit, hogy máskor azért lehet szó ilyen üzletről, aztán megállapítottam róla, hogy kurva, később egyszer mégis úgy éreztem magam, mint akit orra vágta, „hát a Marist fölcsinálták, most kaparják éppen”, mondta Anti egy nap egészen váratlanul, szándékosan ilyen nyeglén és durván, aztán elkomolyodva hozzátette: „csak el ne járjon a szád”, délután pedig váratlanul becsapta a könyvet, „az istenit ennek a Marcsának, így nem lehet tanulni”, fogalmam sincs, honnan értesült az egészről, Máriától aligha, még kevésbé az anyjától, aki ugyan aznap reggel nálunk is járt, anyámmal sustorgott valamit, mintha szepegett is volna közben... Egyszer, még hallgató koromban, komolyan foglalkoztam egy abortusztémával, valami abszurd regényféle lett volna, az embrió értesül az ellene tervezett merényletről, tiltakozik, valami túlvilági sóhivatalhoz fordul, aztán meggyőzik, hogy nem veszít semmit, a hivatal mintegy levetítette volna neki eljövendő életét, több változatban is, így is, úgy is, amúgy is alakulhatnának a dolgok, de mire jó az egész, ha a végén úgyis az enyészet várja, lehet, hogy csak azért mondtam le róla, mert féltem, hogy a tervezett élet-alternatívák nem lesznek elég érdekesek, de túl morbidnak is találtam az egészet, néha visszariadok a tulajdon gondolataimtól, a másik lehetséges befejezésre viszont, miszerint végül mégis az „élet győzedelmeskedik”, afféle „bízva bízzál” — megoldásra képtelen voltam rászánni magam, nem éreztem elég „cinikusnak”, lehet, hogy pusztán pózból, sznobságból, de talán csakugyan kóros, mennyire rettegek a naivitásnak még a látszatától is, egyszóval „ugrott” a téma, lehet, hogy csak nem volt türelmem hozzá, mint annyi máshoz, mindenbe csak belefogok... Mária különben... de miért Mária, amikor tulajdonképpen Török Jutkáról van szó...

Róla? ... Miért? Inkább a levélről...

(Folytatjuk)

hangok

DOMONKOS ISTVÁN

*Dr. Stojanović Stevannak és feleségének
szeretettel.*

1.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće
na leto možda bić će sve lepo ne znam kako bih mogao da se sredim
pa da idem kući

2.

ez a sár túl kövér adjon hozzá még egy vödör pelyvát meg vizet is
igen még egy fél vödör vizet gondolom legjobb lesz ha egy kis cementet
is adunk hozzá meg egy kis meszetes homokot mert így tényleg nem jó

3.

egész héten dolgozok mint az állat és vasárnap is meg ünnepnapokon
is mint az állat és akkor este nem is este hanem éjjel amikor hazaérek
köménymagos levest tesz elém köménymagos levest meg sült krumplit
én fiatalember vagyok nem azért nősültem hogy kurvákhoz kelljen jár-
nom mindig van valami kifogása hol a havibaja hol a hasmenése hol az
hogy nem bírt megmosakodni mert a gyerekek a házi feladatot írták a
konyhában közben meg csak húzik húzik akkora a segge már mint egy
vajling

4.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće
a na leto možda će biti lepo ne znam kako bih mogao da se sredim pa
da idem kući

5.

esténként bejártak hozzám szavalni azt mondták próbálkozzam én is meg a versírással de nekem nehezen ment nem volt sulim iparisiskolába jártam ott is megbuktam az első évben mindenben ők voltak a haverok állandóan azt magyarázták menjek el iskolába hogy menjek el színésznek el is mentem Szabadkára akkor jöttem haza a katonaságtól nem volt pénzem semmim a mutteromék béreltek egy fodrászüzletet számomra de a meló nem ment akkor elmentem Szabadkára és fölvettek a mutterom ismét elment válykot verni és küldte a pénzt huszonötöt havonta ez nagyon kellemetlen volt nekem kis legényke voltam azt gondoltam hogy a mutteromnak az a kötelessége hogy értem dolgozzon az első évben sokat kiostáltak közülünk egyesek nagy jövőt jósoltak nekem akkor is megvolt már bennem az amit az imént említettem az hogy az emberek mindenhol bíztak bennem csak azt nem tudom hogy miért három hónap után nekem mindjárt egy szerepet adtak az Irma te édes-ben nagyon jól sikerült vagy mit tudom én de akkor mindjárt kezdődött az amit a Sándornak már meséltem elég az hozzá hogy én voltam az a srác akit az a bizonyos személy el akart kapni én még akkor elmeséltem az egészet Sándornak de ő azt mondta á hülye vagy hülyeség az egész az egészet én nyomban széthíreszteltem a srácok között mert a pofám sohasem tudtam befogni és hát a fülébe jutott az alaknak hogy én azt híreszteltem róla hogy buzi

6.

a plafontapasztás a legnehezebb az embernek úgy megfájdul a nyaka belé hogy enni se nincs kedve az istennyila hogy csapjon belé számtalanszor megesett hogy másnapra leszakadt az egész mint a szar ott feküdt a padló közepén hogy az embernek köphetnékje lett ha ránézett nem szeretek sárral dolgozni

7.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće na leto možda bić će sve lepo ne znam kako bih mogao da se sredim pa de idem kući

8.

ich liebe dich Ingrid ich liebe dich ich habe nie in meine leben eine so schöne mädchen getroffen wie du du verstehst mich nicht wahr? du bist wie eine blume aber ich will dich nicht verheiraten nein ich will das nicht ich soll ein arzt fienden er macht das gut er macht das in zwei sekunden

9.

aztán kérem szépen angol fontban kapták a fizetést és kiszolgáltam őket százharminc kilót nyomott az igazgató felesége hát mit csinálnak a németek? a szlávoknak kellett harcolniok ellenük tetszik tudni harcoltak bejöttek a zsidó vagyona vérbaiba mert annyira onokatest-

vérékkel nősültek éppúgy mint a királyok nem lehet többé szerelem nélkül megnősülni orvosi bizonyítvány nélkül nem is nősülhet az ember és nem is örökölhet mert nagy bajok vannak a telekkönyvben az egyik testvér örököl a másik nem hamis tanúkkal mint az én nővérem az örökölt minden pénzt semmit sem kaptam rám rosszat mondtak a tanúk halottnak nyilvánítottak a feleségem és így nem kaptam semmit mert háború csak a családban van és minden emberben és mindenkinél csak egy felesége lehet nem lehet kettő itt megszűnik a szövetség egység a családban megszűnik az örökös tűz ezt minden világmegváltó tudja ezt mindenki látni fogja mert minden ember televízor titokban és rajta keresztül lát hall és érez természetes színben sötétedik ezt fogjuk hitelesíteni, semmi sem titok nem hazudhat többé sem a száj sem a ceruza amit az ember látott az százszázalékos kétféle háború létezik s a boldog ember nem ülhet repülőre a jólelkű ember bunkerba se bújik mert azt a repülő úgyis beszakítja király és uralkodó által de széttepi ez mind le lesz állítva az ambaszádorok minden pillanat hogy mikor nagy az ember? amikor a piszkot gyűlöli az nem titok mit gondolt mit szervez ez mind beállított dolog az ember gyűlöli a piszkot és ezért nagy piszkos munkát piszkos emberekkel kell végeztetni a repülőgépben mely ott lezuhant ugye mind angol gyárosok voltak így volt minden beállítva a biatorbágyi merényletben háromszáz ember pusztult el mind gyárosok voltak és Prágába indultak hogy bojkottálják a német árut mind lezuhant a mozdonyvezetőt az utolsó pillanatban kicserélték egy jólelkű ember nem bír öngyilkos lenni az utolsó pillanatban megmentil ez automatikusan megy oda irányítják magát ahová akarják például Rommel Afrikába az angolok megcsinálták azt hogy oda mind csillagosokat küldtek és egy sem maradt meg közülük mind feltette a kezét nekünk magyaroknak nincs ellenségünk nem is volt soha csak régen egyedül nem bírtunk kipucolni nem akartunk forradalmat a rosszhajlamú emberek akiknek rossz a szájuk és a kezük azok megtagadják könnyen a vallásukat a nemüket a hétköznapijaikat a nép nagyon öreg több mint kilencven éves például megkérdeztem az egyik katonától az asszony meg a lánya minden este mentek kurváskodni azért mondom mert az a katona át volt állítva az ellenséghez mint minden fiatal és kényes gyerekek akinek súgja valaki a levegőből hogy ne menj oda mert megsütöd a kezed egyszerűen azt hogy mit csináljanak az embert oda üzik és irányítják ahol azelőtt sohase járt vezeték vezetnek és vezetnek éppen úgy mint az állatok a fecskék meg a golyák azok is a BBC által mennek a levegőben minden az emberben van melegség hideg mindent amit az emberiség megcsinált az benne van az emberben így például az én életműltam nem ismerik el közben hogy én mennyit borotváltam is meg nyírtam is az eszmét írásban megkapom de már előbb tudok róla AZ ESZMÉT ÍRÁSBAN MEGKAPOM DE MÁR JÓVAL ELŐBB TUDOK RÓLA ezt hangosan meg kell mondanom hogy miért felel a szám meg a kezem

10.

én nem azért nősültem hogy engem hideg étellel várjanak haza haza-érek este piszkosan fáradtan bűdösen a fülem tele van porral hogy alig hallok de még vizet se melegített ott ül és olvassa a 7 napot vagy

alszik és pőfékel az egész segge ki van a gyerekek meg ott ülnek a konyhában és nézik csinálják a házi feladatot én mindenkinek csak azt mondom hogy ha meg akarja tudni hogy milyen a feleségem akkor jöjjön el hozzánk és nézzen be a W.C.-be pedig az angol W.C.-t is ő akarta hiába mondtam én neki hogy azt aztán le is kell majd mosni mert én hidrofórt nem bírok venni a keresetemből de neki hiába beszél az ember vagy a feje fáj vagy csomó van a mellén és azért siránkozik miért nem mosakszol mondom neki vagy vágd le a szőröket a hónod alatt olyan büdös vagy hogy az embernek elmegy a kedve az élettől erre mit felel hogy csináljak fürdőszobát majd akkor nem lesz büdös meg hogy menjek úriasszonyokhoz

11.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće na leto možda bit će sve lepo ne znam kako bih mogao da se sredim pa da idem kući

12.

édes Ilonkám mondd hogy édes Ilonkám
édes Ilonkám
mondd még egyszer
édes Ilonkám
mondd még egyszer
édes Ilonkám
édes Péterem
édes virágszálam Ilonkám édesem
édes Péterem aranyom
édes Ilonkám mindenem életem

13.

kis színészcseke lettem megismerkedtem a feleségemmel egyszerűen leállítottam az utcán és feleségemnek volt kocsija a szülei Németországban dolgoztak a srácok azt mondták hogy ne hülyéskedj vedd el azt a nőt jó lesz vele járunk majd erre-arra a kisöreg nagyon érdekes volt majdnem elütött autóval így ismerkedtünk meg mondtam neki hogy ne hülyéskedj majdnem a másvilágra küldtél esett az eső mondom neki hogy vigyen haza nem vitt haza hanem találkoztunk másnap persze nekem egy dinár se volt a zsebembe de abban reménykedtem hogy a klub nyitva lesz ott meg hitelem volt öt órára beszéltem meg a randevút közben a klub meg hatkor nyit és hát találkozunk mondom én neki hogy a klubba szerettem volna menni de az még nincs nyitva azt mondta hogy jól van menjünk el addig egy kávéra tanítóképzőt végezett azt mondja ül be az autóba persze autóval jött gyűjts rá egy cigarettára azt mondja dohányzol? mondom igen de a dobozom üres volt azt mondja vegyünk cigarettát mondom neki hogy nincs pénzem gondoltam hadd tudja meg rögtön hogy mi az újság mondom neki hogy nekem nincs se kávéra való se cigarettára ha neked van akkor mehetünk jól van mondta veszünk cigarettát is meg kávé is és akkor kezdődött az egész a vizsgán nem valami jó eredményt mutattam fel nem is nekem való

dolgokkal küldtek ki de az is lehet hogy pont nekem való dolgok voltak azok csak rosszul oldottam meg őket lehet hogy tehetésgtelen voltam és vagyok habár még mindig a mai napig is azt hiszem hogy egyszer ha én hogy én ha egyszer valamikor... de hát ez csak olyan izé egy apróka álom szóval ez most már ki van zárva slussz-passz én már ott voltam érted ott voltam egészen közel és hát nem tudtam megmutatni azt hogy valami vagyok tehát akkor... ha én még egyszer odakerülhetnék csetleg mondjuk ezzel a tapasztalattal, mert mondjuk ki kereken én falun nőtem fel a szüleim nem valami mutterom faterom írástudatlan a fene tudja nem sokat tanulhattam tőlük egyedül amit a haveroktól tanultam az volt a tarsolyomban meg amit olvastam habár olvasni nem sokat olvastam ez a kevés volt az alapom vagy mi de mondjuk ma már ezt a hiányt bepótoltam tapasztalattal pótolni lehet minden!... de ez főlölleges szöveg... a kedves anyósom azt mondja nekem egy napon hogy ő tudja hogy hol és hogyan lehet jó pénzt keresni azt mondja próbáljuk meg úgyse veszünk semmit menjünk el hármasban a feleségem én meg ő menjünk át Bécsbe és majd hát... jó pénzt keresünk a lakodalomra... ez előtte volt a lakodalom előtt és hát én utazgatni kezdtem velük mint egy kis utazó persze pénzt nem adtak kifizették az utat oda-vissza vagyis hát autóval mentünk legtöbbször kezdetben alkohollal kereskedtünk tiszta alkohollal oda-vissza volt a kocsijukban egy rejtett hely ahova huszonöt litert is eldughattunk és átvittük Szegedre ott persze az egészet gyorsan leadtuk egy háznál és visszajöttünk két óra múlva ismét mentünk akkor még nem volt az hogy öt ezrest be kelljen váltani: a határon és persze óriási összegeket szedtünk vagyis szedtek össze igaz én nem is fektettem semmit bele az üzletbe kis csurgó voltam ott Szegeden néha kimentünk szórakozni a feleségemmel adtak öt-hatszáz forintot és azt mondták no gyerekek jól van menjete szórakozni és nekem ez tetszett nagyon tulajdonképpen semmit se csináltam utazgattam velük amikor elváltam a feleségemtől de előbb még Bécsbe is eljárógattunk... én már gyerekkoromtól fogva... hogy is mondjam... soha sem szerettem lopni se meggyet se almát menni mentem mindig a bandával de sohase loptam ez érdekes az utolsó pillanatban mindig beszartam ez volt a sztori én mindig azt mondtam hogy jól van menjete csak én majd őrt állok ha valaki jön akkor füttyölök de hogy én odamenjek és direkt levegyem az almát a fáról azt sohase tudtam még a mai napig se svercelni vagy valakitől már ellopott dolgot átvenni azt igen, de lopni azt nem és persze elmentünk az anyósommal egyszer egy nagyáruházba és egy ilyen kis klipsz érted függő fülbevalókat azt mondja nekem az anyósom nézd csak nézz ide milyen szépek vegyed csak ki őket mind a kettőt akkor a menyasszonyom nem volt ott Németországban volt éppen én ezt nem bírom mondom én az anyósomnak ő viszont szó nélkül megfújta őket és csókolom hát ez volt három-négy schillinges fülbevalók voltak akkor mikor láttam hogy a feleségemmel nem tudok tovább együtt élni akkor fogtam magam és elmentem mondom elmegyek valahová mondtam a Sándornak is hogy magam is csodálkoztam hogy hogy is tudtam megtenni az egészet hogy képes voltam elmenni Bécsbe egyáltalán nem éreztem semmit ma sem harmadnapra rá már el is felejtettem hogy nekem volt valaha is feleségem lehet hogy szerettem is nem tudom a bécsi vonatban megismerkedtem egy üzletessel azt mondta hogy üzlete van Bécsben szóval egy évet éltem együtt a feleségemmel és mielőtt ott-

hagytam... persze ezt már később tudtam meg ő még a házasságunk előtt is közben is mással járt szóval szilveszter napján esküdtünk és elhatároztuk hogy a rákövetkező szilvesztert még együtt töltjük és utána le is út fel is út így is lett marhául jól éreztük magunkat a színházklubban voltunk közben a csajnak az este Zobnaticán kellett volna lennie a másik haverjával az új eljegyzés miatt gondoltam menjünk és töltsünk még egy utolsó estét együtt utoljára és ő ezt jónak találta a srác meg Zobnaticán várta a gyűrűvel ismertem az alakot az egyik legjobb haverom volt egész éjjel szekíroztam a feleségemet hogy ő rohant utánam annak idején hogy állandóan azt hajtotta hogy mennyire szeret meg így meg úgy és mindenekután egy ilyen kibaszással jön nem szép dolog mit mondjak mondtam neki ha mondjuk egy normális természetű emberrel történik a dolog az biztos kiborult volna de én ezekre a dolgokra csak később jöttem rá akkor én úgy mentem el hogy elhagytam a feleségem hogy elváltam normális emberhez méltóan és le van cseszve minden mondom megismerkedtem a vonatban avval a sráccal azt mondja hogy nála dolgozhatok mindjárt meg is egyeztünk abban hogy mennyit fizet kétezerhatszáz schillinget de feketén papírjaim nem voltak a munkám abból állt hogy minden reggel fél tízkor érkezik Bécsbe a pesti vonat jógókkal és magyarokkal megtömve és nekem minden reggel ki kellett mennem arra a vonatra és a magyarul vagy szerbül beszélő utasokat karon fogni és a pasas üzletébe cipelni hogy ott bevásároljanak erre kaptuk mi a fizetést meg egy bizonyos százalékot az eladott áru után nem volt nehéz meló a sverc üzletek között azonban nagy volt a konkurencia többször vagyis gyakran megesett hogy az egyik gazda bosszúból feljelentette a másikat a rendőrségen betelefonált hogy ennek és ennek az üzletnek az emberei most kinn vannak az állomáson és a rendőrség ilyenkor rendszerint beavatkozott jöttek és összeszedték a palikat mint ahogy engem is közben a hétvégeken Pestre jártam cuccot vittem és ott eladtam jól kerestem így történt hogy a vonatban egy alkalommal egy ellenőrzés alkalmával összecserélődött az útlevelem az egyik haveroméval akivel éppen akkor ismerkedtem meg ő elvitte az enyémet én meg az övét anélkül hogy erről egyikünk is tudott volna legalábbis én nem tudtam órákat vittem nyloningeket harisnyanadrágokat és a pénzt még ott Posten el is vertem rendszerint egy kis kajálás egy kis pija bárak cigányzene nők taxi és slussz mentem haza azaz vissza Bécsbe

14.

Ingrid du bist zu liebenswürdig von woher bist du ich bin nicht faul nein hörst du mich ich liebe dich aber... ohne dich langweile ich mich zum tode ich muss dir etwas sagen meine liebe auf wiedersehen auf wiedersehen glaubst du das nicht? ich war fünfmal verheiraten ich habe fünf kinder drei sind gestorben oh Ingrid... meine liebe

15.

cementtel szeretek a legjobban dolgozni mert olyan gyorsan megy az egész a napokban Cservenkán dolgoztam felvállaltam egy házat cakli-pakli alátámasztottam a tetőt és kidobtam az utcai falat vert fal volt jön a gazda vagyis hát a tulaj és nézi-nézi az egészet azt mondja mester

ez soha nem lesz kész nem szóltam semmit csak azt akarom mondani hogy mire besötétedett már a borosüveget se tudta kiadni a szobából a tető és az új fal közötti résen amíg én egy munkát be nem fejezek aludni sem vagyok képes a sarat nemigen kedvelem hogy őszinte legyek utálok de hát mit csináljunk nem lehet a verejt falaknak cementtel nekimenni

16.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće a na leto možda će biti lepo ne znam kako bih mogao da se sredim pa da idem kući

17.

nemoj da im pišaš pod prozor
ništa ti ne brini vidiš da spavaju
zar ne vidiš da im svetlo gori
čuti ženo kad ti ja kažem da spavaju onda sigurno spavaju a što da
ne pišam ovo je moje dvorište
id' u očin Danilo tvoje dvorište a njihov prozor
spavaju kad ti kažem
ne deri se Danilo bog te ubio
crkni da bog da
oni tebi sve lepo a ti im pod prozor pišaš

18.

a vérem az isten szükségem van a betegségemre a vér az tükör piros kék ez automatikusan megy az értéket ami az emberben van azt nem lehet letagadni az nem titok hogy másoknak nagy fizetése van de nincs munkaképessége azt amit az ember érez azt más is érezheti amit az ember gondol lát hall vagy ízlel azt mindenki látja hallja ők hallják a zenét az énekszót amennyire messzebbre lát az igazgató úr annyival szélesebbet lát de homályosabbat ha közelről nézzük a dolgot az más az egész más így például maga Ausztráliában van de tíz centiméterről lehet látni maga itt ül de én tudom hogy Ausztráliában van vagy a víz alatt van maga ott is járt én ott is látom most is én a víz alatt is látok nemcsak magát mindenkit aki a víz alatt van és elmondhatom hogy sokan vannak mindent elő lehet hívni most az a gépész elromlott az autója de lehet hogy nincs is elromolva három nap múlva magától begyulladna ha nem bántanáék ez kínos dolog ezek a kínos dolgok nem lehet megkímélni senkit mert ha én ellopom a pénzt és száz helyre dugom akkor senki se látja csak én ez már kétezer éves titok Judás saját magát árulta el hogy mit fog csinálni mert annak idején csak tizenhárom vértanú volt mert tizenhárman adtak vért most egy harminc éve csak hogy mindenkinek kötelező vért adnia mert importálják mi tudjuk mindig ki hány százalékos jó lelkű azt amit maga valakivel jót tett azt maga magának tette jól a rosszat jóvá kell tenni a halottak velünk együtt élnek ezért televízió a maga vére de televízióállomás is

19.

mondd azt hogy szeretsz
szeretlek
mond azt hogy szeretsz
szeretlek
mondd még egyszer azt hogy szeretsz
szeretlek
mondd sokszor hogy szeretsz
szeretlek szeretlek szeretlek
ez csak háromszor volt
szeretlek szeretlek szeretlek szeretlek szeretlek
most nem számoltam de többször mondd
szeretlek szeretlek szeretlek szeretlek szeretlek szeretlek szeretlek sze-
retlek szeretlek szeretlek
igazán szeretsz
igazán
igazából
igazából
te nem szeretsz
de szeretlek
de nem
de igen

20.

ez nyert volna ha a kilences itt lenne ez viszont nem nyert semmit
ez sem ez sem ez sem ez visszanyerte a betétet ez nem nyert ez nem
nyert ez sem nyert

21.

mondom én neki hogy miért nem vesz néha húst is azt mondja hogy
akkor adjak több pénzt haza de hogy adjak több pénzt haza mind el-
flancolná dobálja a pénzt egész nap kakszet ropogtat egy este haza-
jövök érzem kölniszag van a szobában mondom neki te itt járt valaki
nálad már megint nekem ne beszélj valld be inkább hogy már megint
itt volt a kurafid a sorsjegyes addig jár ide míg egyszer ki nem herélem

22.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće
na leto možda bit će sve lepo ne znam kako bih mogao da se sredim
pa da idem kući

23.

amikor aztán az állomáson elkapott a rendőrség annak a palinak a
passzcsa volt nálam odaadom a passzost a rendőr belenéz és azt mondja
magának a vizuma lejárt milyen vizum mondom én neki nekem nincs
is vizumom én turista vagyok ich bin turist még el is mosolyodtam de

azt mondja hát itt van a vízumja hogy hívják magát? mondom hogy T. P. azt mondja erre hogy nem S. I.-nak hívnak? mondom tudtommal nem nézi a képet hát azt mondja ez nem maga megnézem én is a képet akkor kapcsoltam a képen nem én vagyok tényleg mondom neki sicher beraktak a kocsiba és zsupsz a rendőrségre kezdődött a vallatás de én csak azt hajtottam hogy én turista vagyok ich bin turist ich bin turist nem akartam lekopogni a főnökömet mert megbüntették volna két-három ezer schillinggel amit ha kikerülök tölem von majd le ich bin turist mondom én hát mondták ha turista vagy akkor mutasd meg mennyi pénz van nálad? kétszáz schilling volt mindössze nálam kiürítették a zsebeimet pechemre nálam voltak az üzlet összes kulcsai mondom az embe-
rek mindig megbíztak bennem sok srác már évek óta dolgozott a főnök-
nél de a kulcsokat mégis rám bízta aki még csak második hónapja voltam
nála egyszerűen azt mondta hogy Pistikém hogyha jöttök ott leszünk
a kávézóban nyisd ki az üzletet és engesd be őket aztán telefonálj ér-
tünk és dolgozunk a kiszolgálás maximum egy óra hosszat tartott taxi-
val hoztuk taxival vittük a vevőket vissza az állomásra a vevőknek is
jól jött az egész bevásároltak és a következő vonattal már indulhattak
is vissza Pestre kiveszem a kétszáz schillinget meg azt a rengeteg kul-
csot ott volt nálam a raktárkulcs a pincekulcs ilyen kalauz olyan kalauz
kirakatkulcsok minden fene egy jó félkilós kulcsköteg rám nézett a fel-
ügyelő és azt mondja maga tehát tolvaj most mit mondhatsz erre mon-
dom nem ich bin turist

24.

komšimice imate jednu lopatu
šta?

lopatu

ne čujem ništa

pitam vas da li imate jednu lopatu

recite glasnije

da li imate jednu lopatu znate čistim svinjac a našu je moj muž
odneo danas neku šljaku istovarivaju otišao je još u tri rano ujutro
nije ni jeo a zaboravio je tašnu kod kuće sa hranom što sam mu spa-
kovala sinoć

ne čujem ništa od kera ne znam zašto mi uopšte držimo ovog kera
laje samo kad ne treba a hranimo ga najbolje debeo je k'o svinja a kad
počne da grmi od straha se uvek upiša

pitam vas da li imate jednu lopatu svinje će nam se udaviti u govnu
ovaj svinjac niko ne čisti osim mene svi su postala velika gospoda od
kad smo televiziju kupili

ne čujem vas zbog kera već sam sto puta mužu rekla da ga damo šin-
teru šta će nam ker ono malo voća što imamo u bašti i onako pokradu
deca

imate li lopatu

lopatu?

da

nemamo lopatu

24.

liebe Ingrid ne ču više da te ševim jel si sad razumela jel me razumeš
ne ču te više

26.

akkor jött a hangosfilm a drót nélküli telefon a rádió és most a televízió az ember messzire lát és hall de ez szükségtelen mert mindenki saját magát láthatja és hallhatja eljön az idő amikor az igazgató úr is lát majd máson keresztül megveszi a jegyet de nem kell elmennie a mérkőzésre a maga orvosa csak bekapcsolja magát egyszerre minden elsötétedik csak a pálya látszik a zöld gyepe a bíró füttyölője egészen közelről maga mindent láthat majd színesben vagy sakkozhat Ausztráliában a tábla ott lesz maga meg itt és mégis látni fog mindent a parasztokat a bástyákat a csikót repülünk majd mint az angyalok maga kapcsol engem egy szempillantás alatt ott vagyok én kapcsolom magát maga mint az áram máris ott van ahol a helye hozzám vannak kapcsolva jól hallom őket most is azt ne kérdezze senki miért van ez így ezek vannak hozzám kapcsolva és földalatti börtönökben vannak nincs ablakuk se ajtajuk rajtam keresztül lélegzenek és élnek ahogy én kapom a levegőt ők is kapják amit én iszok és eszek azt isszák és eszik ők is csak ők másnap kapják és húsz évet élnek avval ezt a börtönt még a németek csinálták itt van nincs is messze ilyen vödör áll az ajtóban mind ez a hamutálca és síneket is tettek húsz cella van összesen nem is sok de nem is kevés minden cellában volt közülük hét-nyolc azok közül nincsen csak öt aki él még két nő és három férfi és négy katona lett lezárva akik a többi kivégezték pénzükért ruhájukért az egyik becskereki összeköttetést kaptam velük a leves után bár a levest nem is szerettem csak a húst odarendeltek engem is meg a katonákat is aztán a katonák innen elmentek Versecre a zadruga egyedül maradt a városból kijöttek az asztalosok és mondták hogy ott kopogni fognak majd lepadlóztak volt ott minden búza is én meg odakönyököltem és néztem és a négy katonát is letették mert hát gyilkosok voltak összeköttetésben voltak a nőkkel és talán a vérbaj miatt nem mertek levelet írni haza a családjuknak az egyiknek már nagy gyerekei voltak keítő is Sándornak hívták a katonát keveset beszéltem vele

27.

imaio bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće
na leto možda bić će sve lepo ne znam kako bih mogao da se sredim
pa da idem kući

28.

cementtel nagyon szeretek dolgozni mert gyorsan szárad és ha megköt
ha egyszer megköt akkor öröm nézni a falat

29.

hogy honnan van annyi rengeteg kulcsom hol lakom nem válaszoltam
feketén laktam a rendőrségen nem voltam bejelentkezve végül is

rablóként lettem elkönyvelve akkor megmondtam hogy hol dolgozom föltárcsázták a tulajd igen mondta az az illető itt dolgozik nálam de csak próbahéten van két napja fogadtam fel erre bezártak úgy bántak velem mintha legalábbis három embert megöltem volna 'kis rácsos ablakom volt az ágy fel volt csukva és le volt zárva napközben ha az asztallapról feleltem a könyököm az is felcsapódott ha megemeledtem a széken a lapja nagyot csattant a fenekemen kihallgatásokra vittek de sehogy sem tudták eldönteni hogy bandita vagyok-e vagy nem amikor a rendőrfőnök hallgatott ki nem kaptam tolmácsot az kérdezte hogy mit akartam én tulajdonképpen Bécsben hát továbbtanulni válaszoltam én mit? mondom éneket és elkezdtem énekelni a Kék duna keringőt alig tudott leállítani jól van mondta végül is én megértelek téged gyere le arról a székről azt mondta hogy vissza kell mennem Jugoszláviába azt mondta hogy amint megérkezem utazzam fel Beogradba ott majd elintézik hogy visszamehessek Bécsbe a kollégáimat kitiltották Ausztriából egyeseket tíz évre másokat örökre én meg visszamehettem és ez egy jó plusz volt azaz hogy rossz hazamentem retkes piszkos szakállas voltam a határon a jugoszláv vámőrök úgy fogadtak bennünket mint a diplomatákat voltunk vagy negyvenen egész transzport megérkeztünk Mariborba volt olyan srác aki onnan egyenesen Olaszországba utazott beszálltunk a vonatba az állomáson vettünk kaját meg pálinkát volt egy villanyborotvám hát azt eladtam az állomáson jött a jegyellenőr persze jegye egyikünknek sem volt nemamo mi karte brale mondtuk neki mi smo izbačeni iz Austrije hozta oda hozzánk a rendőrséget meg minden fenét de nem segített így értem Szabadkára féltem hogy az ismerőseim felismernek az utcán de végül mégiscsak haza kellett mennem két hónapig maradtam a mutterom adta a szöveget napról napra hogy elváltál hogy nem vagy ember egy szép napon fogtam magam fel a vonatra és usgye Pestre ott összeszedtem valamennyi pénzt mert akkor még lehetett úgy is pénzt keresni hogy mondjuk rá volt ezer forintod ha nem volt akkor teremtetél kértél kölcsön akkor azzal az ezer fronttal oda mentél egy külföldihez egy némethez vagy olaszhoz és azt mondtad neki hogy te beváltod a márkáját mondjuk rá abban az időben hétszáz forintot fizettek hivatalosan száz márkáért te meg azt mondtad hogy te beváltod kilencszázért és miután így beváltottad akkor feketén ismét eladtad ezernégyszázért összeszedtem valamennyi pénzt és megkezdtem a munkát vagyis az ingajaratot Pest és Bécs között

30.

mondd még egyszer hogy szeretsz

nem mondom

miért

mert nem tudom ha a bugyid alá nyúlok te sem mondd hogy szeretsz

hanem nyavalyogni kezdsz

de azt mondtad hogy szeretsz

nem szeretlek unlak mint egy öreg lemezt

most én elmegyek haza

menj a fészkes fenébe

31.

a cementnek rengeteg előnye van a sárral szemben

32.

aber ich habe dir fünfhundert mark funfhundert NMark gegeben das hast du gut gemacht

33.

és voltak olyan dolgok amikor én háromezer meg négyezer harisnyanadrágot hoztam Bécsből ha felnyitotta volna valaki a csomagtartót vagy ha benézett volna az ülések alá semmi mást nem talált volna a kocsiában csak harisnyanadrágokat Bécsben tíz schillingért vettem meg darabját Pesten ötven forintért adtam el marha jó üzlet volt jó néhány túrát csináltam összejött olyan százötvenezer forintom meg arany meg mit tudom én mi nem általában úgy volt hogy amikor kevés volt a külföldi Pesten akkor kurváknál váltottuk be valutára a forintot nos én azt a százötvenezer forintot egyszerre be akartam váltani azt mondtam magamnak volt ami volt megyek haza pihenni új életet kezdeni aus az egészről több mint valószínű hogy az a kurva adott ki akinél be akartam váltani a pénzt körülbelül 3500 dollárt kellett volna kapnom összesen mondtam neki hogy annyit hozzon magával megbeszéltük hogy hol találkozzunk több ízben váltottam már nála kisebb összegeket ismertük egymást egy pesti óberkurva volt volt egy James Bond táskám abban vittem a pénzt színig volt forinttal a belvárosi kávéház előtt szálltam be a taxiba de csak száz métert mentünk egy rendőrautó kanyarodott elébünk szétnyíltak a Volga kocsijai kiugráltak belőle a civilruhások blokkírozva volt az egész utca azt mondja az egyik igazoltassa magát meg tettem akkor meg azt mondja maga ingajaratot csinált Pest és Bécs között az kicsoda kérem mondtam én tessék a tolnai útra hajtani a főkapitányságra beültek mellém a taxiba és elvittek miután megérkeztünk és kiszálltunk azt mondja az egyik hát a táska? milyen táska mondom én hát az a fekete a taxiban visszamentem és bedugtam a fejem az ablakon tényleg mondtam itt van egy fekete táska de nem az enyém utánam hozták azt mondtam hogy a táska a taxiban volt amikor beszálltam kikutattak vallatni kezdtek kikutattak vallatni kezdtek kikutattak vallatni kezdtek...

34.

komšija!
tu sam!
evo vam malo kukuruza!

35.

ezt pedig a németek csinálták benzines szisztémával még negyvenegyben azokat tették le akiket kivégeztek ezt valamikor majd filmen fogjuk látni hogy mit csináltak a lágerokban ezek lesznek a legdrágább filmek mert minden háborúban látunk katonákat a filmeket meg kell

értetni kétféle golyó van egy vak és egy ami éles a jó katonák kapják az élesek a rosszak a vakokat és így harcolnak így ment ez Indiában is az emberek forradalmakat csinálnak de vaktöltényekkel és ezt mind láthatóvá teszik amit velünk tesznek ez a legnagyobb kihallgatás így nem lehet élni állandó kihallgatásban meg a Skálának hogy mit súgnak meg a Mija Markovitynak a szomszédasszonnyal meg a kecskével milyen szerelmet fogott minden propaganda iskolázott dolog engem éjjel-nappal szidnak a háborus bűnösök azok akik hozzám vannak kapcsolva másokra fognak a bűneiket és engem meg csak szidnak ha fázom érzik ha melegem van azt is érzik ha nagyon megéheznek azt mondják menjek a menzára paradicsomot lopni ha nézem a meccset ők tapsolnak ilyen börtönök vannak az egész világon szétszórva ezt tudom mert az újság írta de nem én olvastam mert én nem bírok olvasni zavarnak azt mondják hogy a börtönöknek se ajtaja se ablaka s a nap mégis besüt a virágokra hangszórójuk van itt katonák állnak ott tisztek emitt uniformisok lógnak amott reverendák itt is ott is süt a nap a virágokra színre hozzák a múltunk és tapsolnak mindnyájan színészek vagyunk akinek nincs élettörténete az megveheti...

36.

imao bih želju da se sredim pa da idem kući jer sada je već proleće na leto možda bić će sve lepo ne znam kako bih mogao da se sredim pa da idem kući

költők és versek

szociográfia II.

BRASNYÓ ISTVÁN

VALAKI ALSZIK A KÉPBEN

Ember, aki körül az idő
naponta változik és alakul,
aki körül van véve mulandósággal,
és mindez eszébe sem jut;
délután a nap még betűz
az ablakon,
amikor a kései füvek szára
nagy lánggal elég, és szürkére
füstöli az eget —
de aztán az éjszaka szeles,
s míg az ágyvégén szemenként
kopogni kezd az eső,
a sötétben tavasz kezdődik,
valami hatalmas kanca lábal
át az udvaron,
és nyakáról kétoldalt
szakad a tajték.

TANYA A HATÁRÚTON

A földön elszórt szalmaszálak —
az élet minden jele nélkül
üresen áll a tanya,
s a tavalyi mész alól
sárgán virít a tapasztás:
most már csak idő kérdése,
hogyan mikor fog a tető a házra
rázuhanni,
derékba törve a koromtól fekete
kémény örökös éjszakáját;

ám arrább a faltól
szemérmellenül virágzik a már rég
kiszáradtnak vélt barackfa,
és fehér virágait a szél
széles ívben dobálja a levegőbe.

DÉLUTÁNI POHARAZGATÁS

Elképesztő méretű kezek
siklanak le-fel a szoba
füstülte levegőjében,
vagy a rendkívül aprónak látszó
cigarettával bajlódnak,
amely színével is elüt
mindentől,
semmi fehér —
csak estefelé a szítáló hó,
valahol messze,
ahogy mind vastagabban belepi
az ablakba forduló
tűskés kukoricaföldet.

A SZOMSZÉD

Az eget sűrű por hányja be,
míg a szomszéd
viselt motorkerékpárján bezötyög
a keréknyomoktól rázósra hasogatott
udvarra,
melynek földjét
a legutóbbi eső óta
nem sikerült elegyengetni —
a zúgásra megriadt csokorként
siklik magasra
az ezüstszürke galambcsapat;
majd a hirtelen beállt csöndben,
amikor a motor önmagától kikapcsol,
már áll a alatt bogyosza a zsineget,
amellyel kalapját átkötötte,
hogy le ne sodorja fejről
az úton a szél.

A MÁSIK SZOMSZÉD

A kifakult nap
— az ősze eleji délután remegése
a sápadtra aszott földek felett,
melynek fényét
szádkásan veti vissza
a feltöretlen búzatarló —
már messze csörtög
az oly hirtelen sárgára ért

kukoricatáblákban,
de az öreg ingujjra vetkőzve
a szélárnyékban puskaport adagol,
és fogát összeszorítva tenyérnyi
lyukakat lövöldöz maga felett
az égen hullámozó
fekete seregélyfelhőben.

MUNKA

Az orgonafán virágok helyett
már csak üres barna magtűszők lengnek,
és puffanva hullanak a földre
az apró férges almák,
de az ablak alatt a kertben még
felzúg a harangvirág;
érdes kézzel nyomja rá a szomszéd
a sántító köszörűköre
a lóvontatású aratógép recés fogú
kaszáját,
a fényben szikrák lobbannak,
míg a fiú a forró délben
fél kézzel forgatja a hajtókart,
s másik kezével inge aljába
töröli homlokát.

VASÁRNAP DÉLUTÁN A BIRTOKON

A fejögulyások fehér műanyag inghen
téli fagytól vörösre duzzadt kezüket
lengetik a füstben a söntés felett,
míg a lányok megpróbálják
a kisborjúkat elválasztani —
sör jár nagy adagokban;
a villanypóznán a hangszórók,
mint szürkére kopott pléhvödrök,
valami másról beszélnek:
az udvar füve itt
fuldoklik a trágyalében,
míg a gyerekek, megszökve hazulról,
a kenderkazlak körül csatangolnak,
ahol még nemrég az árnyékban
vastagon állt a hó,
most meg ökörfarkkórók
sárga szeme világít.

A LEGEGYSZERÜBB ESTE

A tűzön csutkaparázs peng,
s melegebb van, mint a szeles
délután volt,
mely felforgatta a szénaboglyákat,

hogy szárnyát feszítve
minden szél alá szállt;
most maszatos kisfiú guggol
a tűz mellett,
és parázsból ír karikákat
a langyos tejszagú levegőbe,
melyek még megvillannak
a cserépbögrék hirtelensárga
zománcán
meg az ajtó üvegtábláin,
ahonnan egyöntetűen dől befelé
a mind sűrűbb kinti sötétség.

HIDEG ŐSZ

A két öreg jóformán
átmenet nélkül
zajos horkolásba csap,
de a kamaszfiú még felkel,
hogy éjszakára ellássa a jószágot
és titokban még egy cigarettát
szívjon; majd
ahogy a viharlámpát meggyújtja
s keresztüllóbálja az udvaron,
egyszerre nagy árnyak siklanak végig
a földön,
meg a kévékben az istálló falának
támasztott kukoricaszár is
baljóslatúbban zizeg,
mint eddig bármikor.

KENDERHORDÁS

Ahogy a kerekek
megroppannak a tengelyek hegyén.
tetemes rakomány nől
a vendégoldalakon a kocsi fölé,
miközben az égről
elszáradt levéleső pereg;
aztán felkapaszkodva a lovak
széles és barna hátára,
melyen simítani lehet
a hajnalban lehullott harmatot,
a fiú feltornássza magát
a pányvakötélen a kocsi tetejére,
ahonnan széles kilátás nyílik
és a környék meghökkentően
alacsony —
majd a meg-megbillenő kocsival
óvatosan elindul
a barázdáknál szélesebb kátyúk között
a távoli átvevőhely felé,
és felferi a még üres út porát.

ZIVATAR

A hirtelen támadt viharban
kisfiú cuppog a fű alatt
szélesre duzzadt pocsolyákon át,
meztelen talpa már ráncos
a víztől és fehér, hogy szinte világít —
így megy a legelőre
behúzott nyakkal
s minden hatalmas villámlás után
kivárva a dörrenést,
hogy a láncon, amelyre
kipányvázták, hazavezesse
a még mindig türelmesen legelő
zsemleszín tehenét.

CSENEVÉSZ FÁK

Az ablak alatt burjánzó bozótok
évről évre sűrűbbek,
és a vadszilva tüskéi szegeknél
hosszabbak, míg múlik az év;
de a szomszéd özvegy lánya nem
sokra jut a baltával,
míg naphosszat hallani,
csett-csett, töri a bozótot. —
A szomszéd, már felül a nyolcvanon,
az udvaron fahordót gurít,
és összeszedi a bodza tintától vérző
lila ernyőit,
majd fáradtan hever a csenevész
fák alatt, gondolni, halott,
nyitott szájában tövig lekopott
fogak évgyűrűivel:
de aztán tavaszra megint csak
a bozótok, sűrűbbek évről évre,
és a vadszilvafa tüskéi szegeknél
hosszabbak, míg múlik az év.

DÉLIBÁB

A délibáb már az ég közepéig
csap fel,
és lassan nő a búza,
a ribizli piros bogyói
lecsorognak a drótkerítésen.
Ám a nagylány,
akinek minden vágya, hogy
a faluban éljen,
odakinn kapál, s ahogy görnyed
a hosszú sorok felett,
forgószél emelgeti rajta a szoknyát,
és egy szempillantás alatt
este lesz.

A GÉPRÉSZT A FALUBA VISZIK

Ez a délután csupa verejték
és csupa nyugtalanság;
nadrágos lányok mosdanak
a kút körül,
meg keskeny mellükről söprik
a toklászokat.
A férfiak nagy zsákokat
emelnek könnyedén,
míg lejjebb ér a nap,
és az este már ott szikrázik
a falu felett,
de addig a por
szürkével vonja be az arcokat,
ahogy a kék traktor
egyhangúan darál
a felhők közt zibongó alkonyatban.

HÉTFŐ HAJNALBAN

A deszkabarakk padlóján ugyanazok
a nyomok,
ugyanaz a kétségbeejtő zsúfoltság,
a kitárt ajtó épp akkorát
leng a sarkán,
mint legutóbb —
a fiúk az átalvatlan éjszaka után
másnaposan csoszognak a kút felé,
de már felszáll a harmat,
a hőségben megroppannak a sarokba
támasztott favillák;
a lányok,
akik két napig valamiféle szerelemről
álmodoztak, most
átmennek a férfiak hodályán,
az egymás mellé állított ágyak előtt,
aztán csak visszafojtott
kacarászás hallatszik, ruhák
suhogása,
meg hogy valaki odabenn vizet
önt a lavórba
a vízkölepte zománczatlan kannából.

MÉG UGYANAZ

Az épületet még a tata építtette
csapott telejűre, ahogy a háborúból
leszerelt —
azóta megnőttek a fák,
az öregebbje kiveszett, de helyükbe
kevés új került,
különben minden a helyén van,
a kemence, a katlan,

még a fecskék is ugyanott fészkelnek,
legalább negyven éve jön
fészek fészek mellé;
meg a galambok, meg a kútcsiga,
meg a maga kút,
minden ugyanaz, ami volt,
akárcsak a téli napsütötte délután,
amikor a fákról hullni kezd
az ágakra tapadt hó,
és a fiú a nyulat hajszoló kutyák után
füttvög és kiáltozik.

SZEKÉR A HÓBAN

A lovak izzadt háta gőzölög,
ahogy prűszkölve vergődnek át
az út keményre fagyott göröngyein,
melyeken a kerekek
megpendülnek, akár az acél;
túloldalt a falu házai lebegnek,
füsttel keverednek a szélben
pihék,
és a néptelen utcán szekér töri az utat
a friss hóban,
az ülésen egy asszony, szürke pokróc alatt,
messziről jön, s még hosszú
út áll előtte,
vöröslő keze a gyeplőt szorongatja,
errefelé nemigen ismerős.

AZ ISTÁLLÓ MELEGE

A cuppogó hang, ahogy a lovak sima
és a tehenek tüskés nyelve
lyukakat váj a kősóban,
s utána hátra van még a szoptatás,
a borjú türelmetlenül rángatja
kötelét, és nyakát nyújtogatva
letérdel az alomba,
míg kintről a szürkület tompa fénye
szüremlik a két gyerek arcára,
akik felhúzott lábbal ülnek
a jászolban egész délután,
és halk hangon beszélgetnek.

ÜRES TÉRSEG

De aztán mégis egy másik
véglet:
hatalmas fekete esernyő alatt,
mely az égbolt hajlatait
oly tökéletesen utánozza,
egy gyerek szalad az üres földeken

a kornyikáló disznófalka után
— az ég nedves havat perget,
ami a búzák smaragdzöldjét
fokról fokra kiöli —,
és az ostora hosszú egyenes nyomot húz
a többi nyom között
az elmosódott égalj felé;
délután,
kocsi caplat keresztül a földeken,
míg az út arrább
határozottan elkanyarodik.

A VIZSGA

A tarka szoknyás kislány
már a keresztnél tart
hazafelé az iskolából,
amely azelőtt csendőrlaktanya volt,
és nagy ablakai átsütnek a falakon;
délre jár az idő,
a semfű virágain bogarak
rajzanak, ő meg fehér zsebkendőjébe
fogja az értesítőt,
hogy izzadt tenyerével össze ne maszatolja.

ladik katalin versei

AZ EMBER, AKI INGET KALAPÁLT A FEJÉN

— Fejnyílást csinálók erre az ingre, s csak úgy eresztelek be, ha nekem adod annak a felét, amit benn kapsz — mondta.

A SZEGÉNY EMBER MEG A GAZDAG EMBER

A gazdag ember főz, megfőz egy tyúkot, és a tányérra teszi. Az ember megeszi a tyúkot, megeszi egyedül.

A szegény ember kirázza a morzsákat: hát a morzsákból madarak lettek, madarak, gyönyörű kis madarak!

Meglátja ezt Krisztus urunk falba verve, és levéteti a szegény embert a faágról.

HÁROM NARANCS PALOTÁJA

— Gyere, egyél frissen sült halat!

TYÜKHÍVOGATÓ

Jer ide kút,
Jer ide aranyteknő,
Jer ide ezüstitörülköző,
Jer ide tyúkom-búkom,
Jer ide kés,
Járj szerencsével!

RÁOLVASO

Hűlt kamra helye
Sült alma szeme
Söprűnyél a tekintete
Hess ki hess
Ide a seggembe!

HÉT SZÜKÖS ESZTENDŐ

— Van itt valaki?
— Egy lófej és másfél ember.

GYULLADJ MEG, GYERTYA!

Fény nélkül,
kéz nélkül,
aprófa nélkül,
száj nélkül,
lélek nélkül
csont nélkül,
jer házamba
árnyék nélkül!

APÁM HORKOL KICSI KENDŐJÉN

Apám horkol kicsi kendőjén anyámnak
Levesét megeszi a kamrában
Hej, apám, mért kellett jutnod
Anyám szoknyájában a gerendára!

IKREK HAVA

Szij, fehér homlok,
Fehér ruhás ministránfiú énekeskönyvemben,
Az almási templom tornya ringlókat szór a földre.
Ringlók jönnek, jönnek a kötényembe,
Ingem kinn szárad, a vasaló idebenn
Ringlókat érlel a testemben,
Leveszem a vizes kötelet,
Szij, fehér homlok, utolsó ringlóm
Vére fessen be örökre.

LADIK MARGIT

Odvas fát, lyukas fát, Ladik Margit, ki ne vágj,
Ebből nem lesz csónak soha!
Te vagy az én anyám?
Nem én vagyok a te anyád.

Felkél a nap, kilencszer fordul meg a kő.
Te vagy az én anyám?
Nem én vagyok a te anyád.
Nem én fekszem benn a házban,
Aki követ hord nyakában,
A fejében villám támad,
Nem ez asszony szült meg téged,
Csak a csontját rágod éppen,
Nem te fekszel benn a házban,
Ringatózol csónakjában.

LADIK FERENC

Apám, gyereket szeretnék tőled.
És jön a lány kolompos rénnel: szép idő előtte,
Fergeleg mögötte!
Itt lakik a tüzes sárkány? Gyereket szeretnék tőle.
Olló ring a derekán. Borsó! Borsó!
Vadludak piros harisnyában kihajolnak az ablakon.
Jaj, Ferenc, mit csináltál, négy fejsze a hátadban!
Kidugja ruhaujját az ablaknyíláson.
Tavasz! Sikít a galagonya.

egy táj lépcsőfokai

JUNG KÁROLY

A KÖFARAGÓ

Kemény a kő, mint a szív,
Mint a kiégett,
Ütszéli parasztbocskor.
S a véső is, ahogy visszapattan,
A nap elnyeli a szikrát,
A szél elkapja a kovaszagot.
Már azt sem érezni.
Csak a kőpor állandó,
Millió lándzsaként a tüdőben.
De a kapitális betűi
Sorra kirajzolódnak,
Utána valamennyinek
A talpa is;
Az U helyett a V, K helyett C,
Hogy a későn jöttek egykor,
A lehető korok valamelyikében
Megcsodálják.

A KÖVET UNALMAS EJSZAKÁJA

Fölhúzzák a fölvonóhidat,
A poroszlók lefejtik magukról a vértet.
A kapuőr fölvonja a hidat,
Utoljára ezen a napon,
Utoljára fohászkodik a csigáknak,
Mielőtt az éket a küllők közé ütné.
Az ég kitarul az összes neszek fölé,
Beleértve békát, éji madarat, tücsköt.
Illanó mécsbogár rajzolja betűit.
A követ jobb híján elpihent,

Rimát sem kerítették neki éjszakára.
 De a toronyban kipattan az ablakszárny,
 Gyertya világa imbolyog az ólomkeretben,
 S felszáll az aranypor az üvegcséből.
 A szokatlan pannón éjszakában
 Íme, arany! — valamint ezernyi bogár.
 Túl az árkon, túl a hídon,
 A kalmársoron öszvér dobbant,
 A jászlak felől rusztikus szénaszag.
 S e véletlen harmóniát
 Csak egy sóhaj zavarja,
 Fekhelyén sóhajt a követ,
 Itália csapszékei járnak eszében.

JEGYZETEK EGY IDEGEN SORHOZ

Most tél van és csend és hó és halál.
 Az ember beleőszül, ha társára gondol.
 Keze zsoltáros, agg papokra jár,
 Keze ott nyugszik az énekek között.
 Most tél van és csend és hó és halál.
 Az aranyváros fölött rézzé vált az ég,
 A házak alatt vassá a föld,
 És átok lengeti fekete lobogóját.
 Most tél van és csend és hó és halál.
 Ahová véletlen kerülsz, otthon vagy,
 Aki otthon van, nem biztos benne.
 Érted szólnak, háromfelé hívnak.
 Most tél van és csend és hó és halál.
 Vesztőhely, történelem a leszántott dombon,
 S mire a por is leszáll nyomodban,
 S mire a nap örökre leáldozik,
 Elhal a szó, nyerítés, paták robaja.
 Mert tél van most és csend és hó és halál.

A NÁDASBAN

Hogy itt élünk, ide tartozunk.
 Hogy itt éltek, akik éltek előttünk,
 Kézfogás ez vagy korbácssuhintás:
 Történelem.
 S ami történelem, vagy lehetett volna csak,
 Az a mindenkori írás,
 Pergamenen, függőpecséttel, fatokban,
 Még a félrecsúszott kés nyoma is rajta;
 Vagy egy lángoló szempár például,
 Vagy a bocskoros,
 Aki buckák között lapulva
 A vonuló janicsárokat leste,
 Aztán zokogott férfimódra, akár Akhilleusz,
 Bár róla mit se tudott,
 Lassan lecsúszott az átfogott nádcsomó tövébe,
 Talpa alatt átütött a sárga, poshadt víz,
 Ropogott az időtlen avar, minden nádszál,

Az égben a pákák összeértek, bólintottlak,
Kopjaerdő, fenyegetően az égnek.
A bocskoros istent átkozta, foga összekoccant,
Pogány átkot mondott,
S arccal a lehetetlenbe bukott.

ESTI ZSOLTÁR

Mikor partba ütötte orrát
Az utolsó ladik is,
Mikor már mindenki
Gyertyagyújtáshoz készülődik,
A tiszteletes az égre néz.
Mint a szép híves patakra
A szarvas kívánczik,
Szava úgy száll az úr
Lába elébe;
Vele a halászké,
Földmívelőké,
Erre elhallgat minden,
Erdei vad a rét vizében
Nézi magát, a falu is,
S messze túl a szökevény.
De benne az idegen hold is,
És látja magát az Úr,
Az örök csillag-mécses.
Könyörgés, fájdalom
Illan a csillagok felé.

KÉT UTAS

Hatalmas kövek, téglák,
Egymáson habarcs nélkül,
Köztük a kerges egybeállt idő
Oltott mész szagát idézve,
Verejtékszagot és dögvész szagát.
De a pillanat, az időtlen táulás:
Amikor a fal az egyetlen ép bástya mellett
Kettévált és megindult lefelé.
A férfivállnyi hasadékon
Gyerekek bámulnak,
Lent, a vízimalomra,
Vagy inkább azok helyére;
A kendergyárra szemközt,
A viztoronyra,
S itt füttyül a szél is azóla.
Kattan bicska, omlik a téglapor,
A szemcsék tánca vékony sugárban:
Aki megelőzött,
Melléje kerül sz végül is.
A kompot leste előtted, a révéseket,
Bárcsak ez egyszer később jönnének.
Amikor kibukkantak
A szurdok meredélye előtt,

Leballagott a kövesztett
Sós halak szagában,
Közben a szekereket
Óvatos gyanakvással szemlélte,
Melyeken lúdzsíros hajú,
Varkocsos parasztok ültek.

olajfák között

MARIN FRANIČEVIĆ

OLAJFÁK KÖZÖTT

Az elhagyott olajfák közt is
tajtétkzik a tenger, s az idő emlékeket morzsol
bennünk, minthogy képtelen kiszakadni a létezésből,
s nem fér meg a mozdulatlanság béklyóiban.
A hangok a délután szakadéka fölött kerengnek,
így menekülnek a feledéstől és a régen megpattant
dolgok magvának tömény magányától,
ami elaszott fűben, láthatatlan gyermeklábnymban
és megostromlott kő kérgében lapul,
a közömbös nap alatt. A vereségről senki sem mond le,
de a mese szétporladt a tavalyi viharok
dúlásában. A bűnbánó igazhitűek
néma imájának súlya alatt kettéhasadnak a kövek.
Es a csupaszon ringó olajfák is hallgatnak s többé
mit sem törődnek az áloék zsenge virágával és a tartós révülettel.
Meggövtülten merevednek a tájba
és az ősi, olthatatlan szomjúságba. Mert csak ezek ők.
Velük kezdődik a csodálkozás és a szó is,
amely mind kegyetlenebbé válik a fölösleges ismételtetésektől
és a hajnalok elérhetetlen fénycsillanásától.

AZ EMLÉKEZÉS KEZDETE

I.

Váratlanul tárul fel a világ
egy sötét szoba rejtekében,
egy elhagyott udvar szögletében,
őseink kertjének szélcsendjében, az úton.
Es árad az olajfák felé, melyek viharokkal

és röghözkötöttséggel dacolnak;
árad a madarak felé, melyek átröpülnek a hegyeket,
bár a tomboló szelekkel nem boldogulnak.
Váratlanul tárul fel a világ. Akár a tenger.
Akár a föld, melyet nem hasít fel kés,
aszály és idő.
A tiszta szavak buroka mélyén szunnyadnak.
A világ meg előlről kezdődik. És váratlanul.
Neked is, nekem is. Akik felfedeztük a játékot.
És a fűnek is, amely kétszer is elszárad, mire megvirrad.

II.

Megvilágosodnak a nappalok. Csak az éjszakák hitegetnek bennünket
ígéretekkal. Ezért is nincs nevük
és mértékük. Csupán a föld színjőzanjai
és az enyhén megrészegültek bíznak bennük. Azok, akiket megviselt
a kegyetlenség s most kimozdultak a megbocsátás kemény fekhelyeiből,
hogy visszatérjenek az emlékezés lágy ölére:
a gyíkok és a bókáló füvek ősvilágához.
Az ilyenek a megkövült meg nem értések peremén sodródnak,
és mind érdekesebben, mind halkabban szólnak.
Vagy a közetek sorsának elrendeltetésétől,
a csendes szerelemtől és a kétes képzelettől megbűvölten,
megzavartan távoznak, s többé nem is térnek vissza.

AMIKOR AZ EMBER MAGÁRA DÖBBEN

Amikor az ember magára dőbben,
még minden távol esik tőle
a végtelen időben: a születés
és a halál is,
amely elébe siet.
És a föld is, amely oktanul forog.
De ha meghal, értelmes közelbe
kerül neki minden,
amit már semmi más sem mérhet le és mondhat ki:
csak a halál.
Míg vele is meg nem békül
s el nem némul teljesen. Menet közben.
Mert a halál túl korán
(vagy túl későn)
érkezik, de sohasem akkor, amikor kellene:
amikor a gondolat véget ért
s amikor már
kerekdeddé formálódott.
A hallgatások, akár az éles hangok,
leszűkítik a kört. És magasztos
pőreséggel térnek vissza.
A néma fájdalom aztán kezdődik.
Pedig jó volna a délután
csöndjében elaludni. Az emlékezés láthatatlan
emlékműve alatt, amely nem okoz már fájdalmat senkinek.

A NYÁR TÁVOZÁSA

Úgy tűnt tova a nyár,
ahogy jött is: várallaunl.
A madarak egyszerre szakították félbe a tér zaját,
s mire sem gondolván zengték el
dalukat. A sziklák feletti házak is elnehezedtek.
És elmagányosodtak. S a tengerészek elfelejtették
a kócos felhők súlyát, az első hajóút titokzatosságát,
most meg egy oly hullámot űznek, amely elől
nem tudnak kitérni. Ezért sajnálom a sziklák alatt
kimúló olajfákat. A félreeső fenyőket,
a déli szeleknek és az esőknek kitett
tücsköket. A százéves áloét, amely örökre elvirágzott.
És a kisfiút, aki meztelen nyúlt el a holdfényben.
Meg az emlékezés hamuja alatt hunyorgó csendes csillagokat
is sajnálom. Az éppen csak elmerült nyár mélyén.

Szűcs Imre fordításai

drámai szövegünk

Kádár kata

DRÁMAI KÖZJÁTÉK

KOPECZKY LÁSZLÓ

Szereplők:

Kádár Kata

Öreg Jobbágy

Történik a tó-kút fenekén.

(Még a sötétben)

„Anyám, anyám, édes anyám,
Gyulainé édes anyám!
Én elveszem Kádár Katát,
Jobbágyunknak szép leányát.”
„Nem engedem, édes fiam,
Gyula Márton!
Hanem vedd el nagy uraknak
Szép leányát.”

„Nem kell nekem nagy uraknak
Szép leánya,
Csak kell nekem Kádár Kata,
Jobbágyunknak szép leánya.”

„Elmehetsz hát, édes fiam,
Gyula Márton!
Kitagadlak, nem vagy fiam,
Sem egyszer, sem másszor.”

„Inasom, inasom, legkedvesebb inasom,
Húzd elő hintómat, fogd bé lovaimat.”

Lovakat befogták, útnak indultanak.
Egy keszkenőt adott neki Kádár Kata:
„Mikor e' színbe vörösre változik,
Akkor éltem is, tud meg, megváltozik.”

Megyen Gyula Márton hegyeken, völgyeken.
Egyszer változást lát a cifra keszkenőn.
„Inasom, inasom, kedvesebb inasom,
A föld az istené, a ló az ebeké.
Forduljunk, mert vörös szín már a keszkenő,
Kádár Katának is immár vége lett.”

A falu végénél volt a disznópásztor:
„Halled-e jó pásztor, mi újság nálatok?”
„Nálunk jó újság van, de neked nagyon rossz nagyon,
Mert Kádár Katának immár vége nagyon.
A te édes anyád ötlet elvitette,
Feneketlen tóba belé is vetette.”

.
(Halvány derengés)

*(Kádár Kata fekszik, úgy tűnik, élettelenül. Üstdob
dobban tompán, mintha lépések közelednének. Kata
felszökken, a kútfa csigavonalán felfut, a falhoz ta-
padva, feszülten hallgatódzik. A dobbanások elhal-
kúlnak. A lány feje mellére hull)*

(Szellemlhang a mélyből)

. . . „Kata! . . . Kádár Kata . . . Katám!” . . .

*(Odalenn megvilágosodik az árny: az Öreg Jobbágy
túlvilági figurája, rongyos lepelben)*

KÁDÁR KATA: *(kiált)* Apám! . . . Édesapám! *(Fut le, hogy megölelje)*

ÖREG JOBBÁGY: *(hátrál, leplébe burkolódzik)*
Meg nem ölelhet, kicsikém, karod,
Az vagyok . . . tudod . . . h a l o t t . . .
De kivetett az árok,
Hová hulló könnyed leszivárog.

KÁDÁR KATA: Nem sírok . . . Nem sír a bátor.

ÖREG JOBBÁGY: A könny, ha akar, buzog magától.
Nem látszik az orcán,
A keszkenő fehér gyolcsán,
A forró szív beitta,
Setét lélekfenék titka.

KÁDÁR KATA: Apókám, — kacagjak? Akarod?

ÖREG JOBBÁGY: Tenger kétségbeesésed takarnád,
Azt hiszed, megnyugtatól, te legszebb,
És majd megyek, visszafekszek,
Míg az angyal fel nem fú a porbul?

KÁDÁR KATA: Mi dolga a halottnak,
Mi dolgozod neked itt,
Bár igazán könny ha csordul?
Még élek, ládd, a remény éltet.

ÖREG JOBBÁGY: Fagyott nap... Jeget melegít,
S ígyen,
Hát épp azért jöttem, ládd,
Hogy magammal vigyem.

KÁDÁR KATA: A napom?

ÖREG JOBBÁGY: A reményed.

KÁDÁR KATA: Töve száz, ha kitéped,
Sarjad újra,
Itt hallod meg az angyalt,
Hogy a trombitáját fújja.

(Dobbannak a léptek)

KÁDÁR KATA: *(indul futni)*

ÖREG JOBBÁGY: *(rákiált)* Kata! !

KÁDÁR KATA: *(megtorpan)* Gyulai Márton... hallom, hogy jön,
Véres keszkenő kezében...

ÖREG JOBBÁGY: A kis nyalka Gyulai — van eszében!

KÁDÁR KATA: Hallom!!

ÖREG JOBBÁGY: Néma alkony, csillagtalan este.

KÁDÁR KATA: *(emelt hangon látomás-látón)*
„A keszkenő is most fordult veresbe”,
„Inasom, inasom, kedvesebb inasom,
A föld az istené, a ló az ebeké...”

ÖREG JOBBÁGY: Nocsak lessed, jönnek-é!

(A dobogás halkul)

KÁDÁR KATA: *(halkan)* Jönnek...

ÖREG JOBBÁGY: Árkon-bokron, habos lóval,
Katabolondító szóval.

KÁDÁR KATA: Jövendöl?

Mit tud egy halott a szerelemből!

ÖREG JOBBÁGY: Azt, hogy ketten egymást szeretik,
Itt pedig...

Csak a Kata.

KÁDÁR KATA: És Gyula Márton.

ÖREG JOBBÁGY: Látom!

KÁDÁR KATA: Eljön... tudom...

ÖREG JOBBÁGY: Háttal lovagol erre már az úton.

KÁDÁR KATA: Az élőt élni hagyjad!

ÖREG JOBBÁGY: A halott halni nem tud miattad,
Könnyed kitépett a rögből,
Egy csepp nyugalman nem volt még az örökből.
Bánatod éget, könnyed fojtogat,
Magamra kaptam a gyűlölt gyolcsokat,
Itt vagyok:

Halottnak élő — élőnek halott.

Az eszednek könnyörgök, Kata,
Minden hivséges reményt vess meg!

KÁDÁR KATA: Ezt javolja a szerelmesnek?
Vigasztalni jött, alighíja, hogy megrikata...
Mit nem tudott kevély Gyulainé. kegyelmed... (El-
akad)

ÖREG JOBBÁGY: Gyermekek!!

KÁDÁR KATA: (halkan) Akit szerelemmel szívében temetnek,
Hátába mén a halottas menetnek,
Míg paraszát el nem oltják,
Nincs pokol és nincs mennyország.

ÖREG JOBBÁGY: Itt vagyok, s jött a tenger,

KÁDÁR KATA: Szerelmet... azt csak szerelemmel.

ÖREG JOBBÁGY: (sóhajt) Gyula Márton, varázsló, lidérc!

KÁDÁR KATA: Porból csillagoknak ítélzs,
Mocskoló szóval is mit érsz?

ÖREG JOBBÁGY: Megéttetett a hitvány ember!

KÁDÁR KATA: (mosolyog) És megitatott — tiszta szerelemmel.

ÖREG JOBBÁGY: Hallgass, lány, az Istent kihívja konokságod!

KÁDÁR KATA: Hallgatok és hallgatom hallgatásod.

ÖREG JOBBÁGY: (rekedten) Most érzem is Gyulainé átkát,

KÁDÁR KATA: Gyöngy fiának a vaksors taszított mátkát,
Fehérpendelyes zsíros varkocsú,
Jobbágy pára. Tiszta búzában ocsú.

ÖREG JOBBÁGY: A szélről is ótta,
Puha-pihés fészekben nevelte,

KÁDÁR KATA: Úgy volt: neki se lesz lelke,
Hidegen hunyorgó kristály-cserép,
De rásütött a nap,
Kibomlott a szerelem-mag,
En lettem úrnő — ő a cseléd.

ÖREG JOBBÁGY: (feljajdul) Balga, eszetlen!
Szorítsd jól a semmit, kezeden.

KÁDÁR KATA: Tükörbe néztem, szépet láttam,

ÖREG JOBBÁGY: Minden másul vakító lázban.

KÁDÁR KATA: (elgondolkozva) Lehet, nem én voltam a fény-parádé...

ÖREG JOBBÁGY: Ládd-é!

KÁDÁR KATA: Csak... ahogy
Magamat látni szeretném,

ÖREG JOBBÁGY: Nem voltam ott, hogy mondjam: csillapodj!

KÁDÁR KATA: ... De mégis fény!
Mert a szeme visszaverte,
Százszorta, százezerszerte.

ÖREG JOBBÁGY: Ha tükör kell, befelé tekints.

(Lábdobogás)

KÁDÁR KATA: (felfut, hallgatódzik)

ÖREG JOBBÁGY: Szerelem volt, szerelem nincs...
A nyalka Márton gyerek,

- Valahol,
Valaki ágyában hempereg,
Toronyt mászik, mint a repkény,
S midőn a fürj hajnali dala szól,
Elköszön hetykén,
Új nászba vágat.
- KÁDÁR KATA: Soha nem láttad,
Halovány orcáját mégis pocskolod,
Gyolcs lelkén tapod sáros bocskorod,
Az ártatlant porba rántod,
Pedig az meg nem bántott.
- ÖREG JOBBÁGY: Nem bántott?!
Az egyszál virágom letépte.
- KÁDÁR KATA: A virág azért van, hogy tépjék,
- ÖREG JOBBÁGY: Védj te, védj még,
Lesd a léptét.
- (Lábdobogás)
- KÁDÁR KATA: (sikolt) Itt vagyok!
- ÖREG JOBBÁGY: (könyörög) Katám, csillagom!
Homlokom lábadhoz tészem!
- KÁDÁR KATA: (felfut, hallgatódzik)
- (Csend lesz)
- KÁDÁR KATA: (kegyetlenül) Vagy halnál meg egészen,
Vagy támadnál fel és értenél engemet,
- ÖREG JOBBÁGY: Értelek . . . minden érthető,
Szemverés . . . étető . . . s más ráolvasás,
Ördögfej a falon . . .
- KÁDÁR KATA: Egy húron cincogó nóta,
Szegény, szegény Apóka.
Nem kell a parázsnak,
Varázslat,
Csak lágy fuvalom.
Lobban tüstént.
- ÖREG JOBBÁGY: Az érzélem elszáll füstként,
Ezt én tudom jobban,
Túl mindenben . . .
- KÁDÁR KATA: Istenem!
Hogy húznak a mélybe le!
- ÖREG JOBBÁGY: Csak lázkép. semmi — hát élj vele! (Elfordul)
- (Örlesztő néma percek)
- KÁDÁR KATA: (halkan) Megélt ötven évet,
- ÖREG JOBBÁGY: Hagyjad csak lány,
Aki így számolta, téved,
Száz volt a,
Mert gyötrődtem minden napján.

KÁDÁR KATA: Zörgő bőrű öreg legény,
 Az ezüst átvert foszlott sövegén,
 Naptól szikkadt, megcsapta eső,
 Üres égben szentet kereső,
 Fejét, ha felszegte,
 Beléteperték a gyepebe,
 Sírt látilan könnyeket,
 Rongy alatt a sebek,
 Vereslettek, mint a rózsák,
 Megismert téged Pokol és Jóság,
 Szánt, gyűlölt, szeretett, remélt,
 De én azt mondom: n e m é l t !

ÖREG JOBBÁGY: *(fájdalmasan)* Gyermekek!

KÁDÁR KATA: ... Mert nem ismerte a szerelmet!

ÖREG JOBBÁGY: *(dühösen dobban)* Szerelem, szerelem,
 Uri keheesség,
 Bolondgomba,
 Megterem akárhol, magától,
 Nem is kell, hogy vessék.
 Szegénynek az átok, gyermek,
 Csak az szeret, akit az Isten ver meg.

KÁDÁR KATA: Két kézzel, állom, — csak sújtson!

ÖREG JOBBÁGY: Isten! Hát sohasem érti meg,
 Nincs aki világot gyújtson?

KÁDÁR KATA: Hisz minden csupa fény — minek!?

ÖREG JOBBÁGY: Akkor a hideg szél elfújja a lángot...

KÁDÁR KATA: *(könnyesen)* Míg élt, sohasem bántott,

ÖREG JOBBÁGY: Tenyeren neveltem bimbót,
 Mint a mesébéli kakaska,
 Nyeltem magamba,
 Ami kín volt,
 Útöttelek volna inkább!

KÁDÁR KATA: Mint aki Istenről vett volt mintát,
 Aki csak kint ad.

ÖREG JOBBÁGY: Nem lehet másként életet tudni,
 Szenvedés tanított, öröm rontott,

KÁDÁR KATA: S hogy letudta, ment aludni,
 A kínért tán még hálát is mondott.

ÖREG JOBBÁGY: Bizony mondtam.

KÁDÁR KATA: *(dühös)* Bolond gazdának elég,
 A bekötött szemű cseléd,

ÖREG JOBBÁGY: Tojás mond leckét a jércének,

KÁDÁR KATA: Hát bánom is! — ne értsél meg...

(Hallgatnak)

KÁDÁR KATA: *(nyugtalanul felfelé tekinget)*

ÖREG JOBBÁGY: *(elgondolkozva)* Gyulainé, a büszke, bátor,
 Máskor,
 Meg nem tagadott semmit a fiától,
 Most azt mondta: „N e m !”

És ez a „nem” — „nem” volt, igazi,
 Nem is lehetett nemebb,
 Így csak az istenek,
 Tudnak tiltani. *(Ízlelgeti)*
 „Nem”... „Nem”
 Okos és könyörtelen,
 Mindenen túllátva...
 És még az átka!
 Az egyetlen,
 Akit Isten elé rakott,
 A szent magot,
 Gyulaiék utolsó ágát-virágát,
 Gyümölcset...

KÁDÁR KATA: Világszép konokság,
 Lebír a gonoszság!

ÖREG JOBBÁGY: *(m. f.)*... Az egyetlen követ,
 Melyet visel ékül,
 Letépi végül,
 Semmibe taszítja.

KÁDÁR KATA: *(gúnyosan)* Szívét szakítja,
 így,
 És mégis megvan,
 Mint farka nélkül,
 a gyík.

ÖREG JOBBÁGY: Bánatra bánat,
 Mit számít az ember magának,
 Ha sorsát fonja magzatjának,

KÁDÁR KATA: Sudár szálat,
 Rokkant rokkán,

ÖREG JOBBÁGY: *(szomorún)* A te szíved is megfagyott ám,

KÁDÁR KATA: Tán Gyulainét szánjam,
 Mert megöletett?

ÖREG JOBBÁGY: Szánni lehet.

KÁDÁR KATA: *(szilajul)* Jeges szél volnék.
 Nem hagynám száradni a könnyét,
 Kard volnék,
 Szívéből soha ki se jönnék,
 Nyelve, hogy könyörögjék,
 Volnék fából!

ÖREG JOBBÁGY: Anyjának fia: Márton...

KÁDÁR KATA: Nem!... És apjának se lánya: Kata,
 Visszafekhet: kitelt a vigasz bőven,
 Megnyughat a...

ÖREG JOBBÁGY: ... felvert temetőben.

KÁDÁR KATA: Eztán nyugodt lehet kend,
 Megfojtom a kint,
 Nem sírok se kint, se bent.

ÖREG JOBBÁGY: Gyümölcs a fáját eldobja,

KÁDÁR KATA: Áldást oszt jobbja,
 Ballal...

(Lábdobogás, boldogan fut fel)

ÖREG JOBBÁGY: *(letérdel)* Isten, adjál neki eszet!

KÁDÁR KATA: *(behunyt szemmel)* Menyasszony leszek,
Annak is hófehér leszek,

ÖREG JOBBÁGY: Csillag: koszorúd,
Fátyolad: tejút...

(A dobogás halkul)

KÁDÁR KATA: *(kétségbeesetten)* Itt a sárban,
Még ha száz esztendőt is vártam!

(Csend)

ÖREG JOBBÁGY: Mi van a dobogással?

(Csend)

Eljött és ellovagolt mással?

KÁDÁR KATA: *(színtelenül)* Megjön éppen jókor...

ÖREG JOBBÁGY: Meg, s anyának kezet csókol:
„Anyám, Gyulainé, kemény voltál,
Mint egy sziklaoltár,
Tiéd akaratom.”

KÁDÁR KATA: *(feljajdul)* S vélem, — mert hittem, nagyon,
Mi lenne?!

ÖREG JOBBÁGY: Ami beteljesül, — nem érdemes hinni benne.

KÁDÁR KATA: De nem!... Átkozott, aki áltat!

ÖREG JOBBÁGY: *(élénken)* Ugye kitaláltad?
Ugye tudod is, hogy valóban...

KÁDÁR KATA: Reátapad, lyukat rág a szóban,
Árnygondolat, le kell, hogy győzzelek! *(Kiadt)*
Nem, nem hiszek mást... csak... hogy itt van...
(Bizonytalanul)... közeleg.

ÖREG JOBBÁGY: *(folytatja a visszavonást)*

Poroszkál, húzza a lábát,
Meg-megtorpan,
Jó érveit fogyasztja sorban,
Legyökerez, — fordul,
Csak felhő ő már porbul.

KÁDÁR KATA: Nem mehet messze,
Hozzám kell, hogy vezesse őt,
Ami összeköt minket,
Az arany fonál.

ÖREG JOBBÁGY: Soká vár,
Az, ki magot köre hintett.

KÁDÁR KATA: A kő is megindult volna már,
Csak kelmed tapossa a szerelmet,
Mint dühödt csorda a harmatot.

ÖREG JOBBÁGY: *(lepleibe sunnyad)* Hallgatok . . .

KÁDÁR KATA: *(némán néz a magasba)*

(Ólmos csend)

KÁDÁR KATA: *(felvászorog, álldogál reményvesztetten)*

(Ha lehet, még gyötrőbb némaság)

KÁDÁR KATA: *(megkínzottan)* Mondja inkább! . . .

Megöl a csend!!

ÖREG JOBBÁGY: *(hallgat)*

KÁDÁR KATA: Halottt kint,
És haldokló idebent.

ÖREG JOBBÁGY: *(megmozdul)*

KÁDÁR KATA: *(villanó haraggal)* Ettől már támadozik kend!

ÖREG JOBBÁGY: *(megmerevedik)*

KÁDÁR KATA: *(lesétál, megáll előtte)*

Azt mondta sajnál. *(Nincs válasz)*

Helyette, hogy kiragyogtatná életemet, —
Temet . . .

Merthogy a remény,
Nagyobb baj a bajnál.

ÖREG JOBBÁGY: Te mondtad, nem én!

KÁDÁR KATA: Jaj, már remélni se szabad,
Téged szegény remény.

ÖREG JOBBÁGY: Dehogynem . . . Áltasd magad! *(Indul)*

KÁDÁR KATA: Te is itt hagysz engem?

ÖREG JOBBÁGY: Ha a halottnak, aki itt él,
Nem hittél,
Akkor annak amott *(Fejével felfelé int)*
Aki számodra százszorosan halott,
Higgyél . . .

KÁDÁR KATA: Elmegy,
Nem akarja látni,
A mindent lebíró szerelmet.

ÖREG JOBBÁGY: Gyermek!
Bennem az életen túllátó hideg értelem
És alázat perelnek.

KÁDÁR KATA: Mert dermesztő vacogás rázat,
Rám gyújtja a házat.

ÖREG JOBBÁGY: Te álhatatos, hát,
Jól vigyázzad,
Tővis-koronád! *(Kétségbeesetten)*
És én . . . nem tudtam enyhíteni a kint,
Csak a sebet tépdesem, ha szólok, megint.

KÁDÁR KATA: *(megenyhülve)* Én meg érteni nem tudom kendet.
De érzem: szán,
Tollatlan angyalszárnya verdes,
Óna tán,
Ha hatalma vólna,
Szerelem-Pokolhoz, Szerelem-Mennyhez.

ÖREG JOBBÁGY: *(visszafordul)* Szerelem-Pokol? ... Most hallom jókor!
 Ha Gye-henna,
 Mért kell ily vad tűznél melegedni?
 KÁDÁR KATA: Istenem ... Felbotlik mindenem!
 Nem téptük egymást eleget mi?
 ÖREG JOBBÁGY: *(nem tágit)* A Poklot tagadtad!
 KÁDÁR KATA: Meg akartam tartani magamnak.
 ÖREG JOBBÁGY: Nézz rám, Katám!
 Te már nem is hiszel?
 KÁDÁR KATA: *(megtörten)* Úgy távozik, hogy a fuldoklótól,
 Utolsó szalmaszálat visz el.
 ÖREG JOBBÁGY: *(gúnyosan)* „Szerelem mindent legyőz!”
 KÁDÁR KATA: Kikelet mondja ...
 De már huhog az Ősz.
 ÖREG JOBBÁGY: *(tűzel)* Te szegény tépett,
 Árok szélére vetett viola,
 Éppúgy tudod, mint én:
 Nem jönnek értem — s o h a !
 KÁDÁR KATA: *(szólni akar)*
 ÖREG JOBBÁGY: *(emeli a hangját)* S o h a ! !
 KÁDÁR KATA: *(egy pillanatra fellobban)*
 És még javában tart a soha,
 Mikor megtörténik a csoda:
 Mint a menny haragja,
 Dübörög a pata,
 Fölhasad a föld,
 Megnyílik az ég,
 Kart karba ölt:
 Gyula Márton és Kádár Kata!
 ÖREG JOBBÁGY: *(hallgat)*
 KÁDÁR KATA: *(kilobbant)* Soká tart az éj ...
 ÖREG JOBBÁGY: Világos lesz, ha becsukod szemed,
 KÁDÁR KATA: Könnyen temet,
 Az, aki maga is feltámadni készül,
 De ha én lebocsátom pillám,
 Nem serkent fel harsona, se villám dörgő,
 Sem Isten könyörgő,
 Nem lesz rongyos sorsom,
 Örökléttel foldott,
 Szemem ha becsuktam,
 Mert becsuktam,
 Hát ugyan becsukódott.
 ÖREG JOBBÁGY: Pedig a túlvilág elég tág,
 Ott megtalálhat, ha akar, Gyula Márton.
 KÁDÁR KATA: Hogy fogná a messzi semmiben pártom! *(Dobbant)*
 A Halál az ne legyen féregbujtó báb,
 Ha nincs tovább, hát nincs tovább,
 Se sokat, se keveset,
 Ott sem talál,
 Aki itt sem keresett ... *(Elcsuklik a hangja)*

ÖREG JOBBÁGY: *(eléje térdel, mintha fel akarná szedni könnyeit)*
 Istennél vállalom a káromló szókat,
 Reves csontom hadd üssék,
 Csak rád, hervadt szírom,
 Egy csepp sugár süssék.

KÁDÁR KATA: Nem!
 Csak újabb lét ne! . . . Bármi!
 Kezdek el megint . . . várni?

ÖREG JOBBÁGY: Ott az agg nagyszony szívéből
 Lepattog a korom . . .
 Más Márton vágtat feléd a csillagporon,
 Nyakas, szerelem-bolond.

KÁDÁR KATA: Itt a porond,
 Itt küzdött volna!

ÖREG JOBBÁGY: Ha a folyó visszafelé folyna,
 Ha a kő teremne rozst,
 Aranyalmát a bozót,
 Égből méz csepegne,
 Selyem szálát kártolna a gereblye,
 A galamb jáspis tojást tojna,
 Akkor küzdött volna . . . *(Rekedten)*
 A földi törvény, mint a gránit, olyan,
 A szokás sziklákát görgető folyam,
 Az ősi meghagyás, márvány szemfedő . . . *(Megeny-
 hülve)*
 Bizonyára szenved ő,
 De puha fészekből költ,
 Romon pityergő árva fióka,
 Hogy a családi oltár ledől.

KÁDÁR KATA: Ne ment volna,
 Most nem kéne jönni.

ÖREG JOBBÁGY: Félt, hogy meglágyítják
 Szemednek könnyi,
 S azt tesz, amihez ereje sincs meg.

KÁDÁR KATA: Akkor Gyulainé is,
 Repedt kavicsot
 Tett meg kincsnek.

ÖREG JOBBÁGY: Nem így beszél, aki szeret.

KÁDÁR KATA: Nem vagy boidog?
 Azt hittem, tetszik,
 Hogy a hitem halva fekszik.

ÖREG JOBBÁGY: *(magának)* Nagyon kemény,
 Félek: tetszhalott csak . . . *(Hangosan)*
 Tán mert nem tudja, mit vesztett,
 Azért ögyeleg, gyámoltan sóhaj meg-megeresztget,
 A Sorstól haladékot kér még.

KÁDÁR KATA: Úgy mondd róla a rosszat,
 Mintha dicsérnéd.
 Minden „vigasz” egy-egy túske,
 Így kíván villámot,

Ki a Napnak mondja:
 „Süss le!”

ÖREG JOBBÁGY: A lélek Istené vagy ördögé.
 A test a rögé,
 Ha vész jön hirtelen, azt mondja az értelem:
 Bújj a szoknya mögé.
 Ideki,
 Minden érzést forgószél hány át,
 Ki mondta volna meg neki,
 Annyát szeresse, — vagy más lányát?

KÁDÁR KATA: A szív ilyenkor mért hallgat?

ÖREG JOBBÁGY: Oh, ez a ledér alkat,
 Annyifelé húz, ahány égtáj,
 Új bánatot keres,
 Hogy felejtse, ami rég fáj. *(Támad)*
 A tied most mért hallgat?

KÁDÁR KATA: Ezt e,
 Egy szerető jó apa,
 Halálra sebezte. *(Halkan)*
 Nem múlt el, ami késett . . .

ÖREG JOBBÁGY: Azt hittem, vaknak gyújtok mécset.

KÁDÁR KATA: Most, hogy nincs mért legyek,
 Mért voltam?! — azt mondja meg.

ÖREG JOBBÁGY: *(kis szünet után)* Mondok egy furcsát:
 Ez olyan titok,
 Hogy az Isten is elvesztette kulcsát.

KÁDÁR KATA: Omlás rázza a házat:
 Az ezüstszakállú is lázad.

ÖREG JOBBÁGY: Eszeveszetten lovalta az eszét,
 Letiporta azt, ami szép.
 Hallga! . . . Azt hitte a balga:
 Ha üres a szív: —
 Száraz ágon hajtás —
 Nincs benne sajtás.

KÁDÁR KATA: *(tompán)* Nincs is . . .
 Csak hideg, dermesztő. *(Még színtelenebbül)*
 Harsonák, küntök, dobok,
 S görögtűz, te vess lobot;
 Nyerésre áll a veszítő! *(Meglepődve)*
 Apókám reszket . . .!

ÖREG JOBBÁGY: *(fázósan vonja össze leplét)*
 Most már félni kezdek.
 Ez a hang . . . ez a tekintet! *(Lerogy)*
 Uram, mentis meg minket!

KÁDÁR KATA: Könnyű lesz neki, már nincs mit menteni.

ÖREG JOBBÁGY: *(feltápáskodik, rimánkodva)*
 Katám,
 Az igaz szerelem nem múlhat ám.

KÁDÁR KATA: Hát akkor nem volt igaz,
 Csak azt hittem: az.

Elkerült a kő szívemről,
S nincs alatta semmi.

ÖREG JOBBÁGY: *(elvesztette a talajt)*
Most mi lesz velünk?

KÁDÁR KATA: Isten tudja, nem mi.

ÖREG JOBBÁGY: *(halkan)* Tudja-e vajon? ...

KÁDÁR KATA: Aki így folytat dacot,
Fel se támad.

ÖREG JOBBÁGY: Minek is!
Szomorú ám az,
Mikor egy nyájavesztett
Számadó számad.
Vádlóim lehetnétek ketten.
Anyád elhervadt szeretetlen,
S téged, gyerek,
Agyonszerettelek.

KÁDÁR KATA: Ne reméljen túl sokat,
Aki sírból jó fel, rendezni sorsokat.

ÖREG JOBBÁGY: *(megingott)* Gyula Márton mégis ...

KÁDÁR KATA: *(dobbant)* Imént mondta: szoknya volt az égisz.

ÖREG JOBBÁGY: „Urak szép leánya”
Arra: fittyet hánya.

KÁDÁR KATA: Mert e szépség fonnyadt volt, ragyaverte.
Ipam ládafiát és Katát,
Ha együtt adnák,
Nem szóródna szélben,
Mint a vadmák.

ÖREG JOBBÁGY: *(megátalkodva)* Nem tudom hallgatni — elég!

KÁDÁR KATA: Lekaszáltál, s a tarló felég ...
Még csak a Nagyasszonyt
Szeretném megkövetni.

ÖREG JOBBÁGY: *(mélán tépi a rongyot)*
Mért akarsz örületbe vetni?!

KÁDÁR KATA: *(lassú diadal fojtott tűzével)*
Oh, nem, nincs több zokszó, semmi,
Drága Apókám, kegyes leszek *(Felcsattan)*
Hát nem tudta észbe venni,
Hogy a saját szavai ezek?
Visszafordult a fegyver ...
Azt hitte, hulló szírom vagyok,
Mocskító szóval megver,
Hogy a sugárkoronás férfi,
Fénypáncél vértjét bezúzza ...
Kata a viharban lehet megdőlt búza,
De Szerelem-Napban kiragyog. *(Felsétál, rendületlen
hittel tekint a magasba)*

ÖREG JOBBÁGY: *(hosszas csend után, maga eié)*
Futamodást színél, mint a szittya,
Majd megtérül,
S az ellent aprítja ... *(Öklét rázza)*
Szerelem, szerelem!

Mit tehetek ellened,
Pusztá ésszel?! (De elpusztíthatatlan földfia lévén
ocsúdik már, s döf)

KÁDÁR KATA: (orcáját sem fordítja feléje)
Látsz is már, vagy csak nézel?
ÖREG JOBBÁGY: Minden szód beitta it a hitem,
A rágalomtól ferde ajak, elakad,
Tüzes glóriát hát,
Nem érint többet fedetlen tenyerem,
Jól van...

A feltoluló kételyt lenyelem,
Csak annyit mondj:
Ha nem jön, mért nem jön,
S ha jön — hol van?

KÁDÁR KATA: (hallgat)

ÖREG JOBBÁGY: Tündérkirályfi, állhatatos, bátor,
Én is várni kezdek mátol,
Türelmetlen fohász nem reppen az égig,
Hisz ráérek... végig... (Összefonja a karját mellén,
farizeusképpel tekint felfelé)

(Az idő megáll)

KÁDÁR KATA: (elkinzottan) Kend sem hallja?

ÖREG JOBBÁGY: Dehogynem!... Nagyon is,
Felit fülem mellett
Elsuhanni hagyom is.

KÁDÁR KATA: (szeme lecsukódik, könnye szivárog, az utolsó neki-
feszülés elemésztette minden erejét)

ÖREG JOBBÁGY: Csakhogy, Katkóm,
Vatta van a patkón.

KÁDÁR KATA: Mért nem hallom?

Mért nem?! (Panaszosan elnyújtva)
Miért?!... (Lehajtott fővel levánszorog, megáll
apja előtt, ajkai némán formálják: MIÉRT?!)

ÖREG JOBBÁGY: (kinyilatkozás, de diadal nem cseng ki)
Mert nem is hallottad soha.

KÁDÁR KATA: (feljajdul) Igazán azért jöttél,
Hogy Katát megöld?
Nem hallottam?

Hisz csak úgy dübörgött a föld!

ÖREG JOBBÁGY: (nagyon halkán) Se Márton, se szolga, se keszkenő,
Se ló, se pata,
Se isten, se ördög —

A szíved dobogott, Kádár Kata,
A szíved dübörgött,
Kondulásai voltak a léptek.

KÁDÁR KATA: (fájdalmasan odasimít)

Szív, te drága, biztató szív... (Térdre rogy)
Kegyetlen atya... Tövestül kitepted! (Vállát zokogás
rázza)

ÖREG JOBBÁGY: *(fagyott arcát az égre emeli)*

KÁDÁR KATA: *(a hang már nem evilági)*

Hát, hogy nem dobog,
Halott vagyok tényleg,
Halott mátkája,
Egy nemszületett férjnek.
... Lelkem sudár Márton!
Már ledőlni kész ez a vár,
És a váró a vártón
Nem csügg majd forró csókkal...
Elbujdostál az elbujdosókkal,
Megjössz a megjövőkkel,
Visszasújtsz anyádra, tüzes szókkal:

„Ég és föld összeessék,
Tiporjon dühödt pata,
Testem a kutyaéknak vessék;
Né k e m c s a k ő k e l l
K á d á r K a t a . . . !” *(Hosszú sóhaj)*

S bár kint és bent már sötét van is...

Várlak, te égi fény... holtomban... is... *(Lágyan, mint a tört virág, lehajlik)*

ÖREG JOBBÁGY: *(feje lecsuklik. Mikor égnék emeli sápadt, kinvert arcát, csukott szeme alatt kibuzog a könny)*

Férfimunka volt...

Megöltem a szerelmet,

Aki szeret,

S azt, akit szerettem...

Győztem... s itt állok veretten. *(Sóhaj)*

Dicsőség néked, ó Agy!

S néked szerelem,

Gyászveretes szózat,

Oh, te gyönyörű, szegény,

Hát mégis taposható vagy?! *(Halk dobbanás, össze-rezzen)*

(A dobbanás most már kivehetően hallik. Az Öreg Jobbágy orcáján különös változás megy végbe: szemei csillogni kezdenek, fakó bőre átlázasul, nyugtalanul kapkodja föl a fejét. Aztán megindul a Kata százszor megfutott útján. Már fut ő is. A magasba emeli fejét, feszült arccal hallgatódzik)

(A dobbanások erősödnek, hatalmas lépések dübörgése diadalmasan betölti a mindenséget)

FÜGGÖNY

(Még a sötétben)

„Jó pásztor, mutasd meg, hol vagyon az a tó,
Aranyaim mind tiéd, a lovam s a hintó.”

El is menének ők a tónak szélire:
„Kádár Kata lelkem, szólj egyet, itt vagy-e?”
A tóba megszólalt Kádár Kata neki,
Hozzája béugrik hamar Gyula Márton.

Édes anyja vízi bűvárokat küldött,
Megkapták meghalva, összeölelkezve

Egyiket temették oltár eleibe,
Másikat temették oltár háta mögé,
A kettőből kinőtt két kápolna-virág,
Az oltár tetején összekapcsolódtak.

Az anyjok odament, le is szakasztotta,
A kápolna-virág hozzá így szólala:
„Átkozott légy, átkozott légy,
Édes anyám Gyulainé!
Életemben rossz voltál,
Mest is meggyilkoltál.”

elő történelem

1.

A régi magyar irodalom legkülönösebb „írója” Szerémi György volt. Mindenképpen talányos jelenség. Műve a legellentétesebb véleményeket váltotta ki az irodalomtörténetben és a történettudományban — valójában ma sincs megnyugtató módon tisztázott helye, és megoszlanak a vélemények latin nyelven írott „levelének a magyarok országa pusztulásáról” jellegéről és értékéről is.

A századvég irodalomtörténet-írása és történettudománya fedezte fel a Verancsics-hagyaték vizsgálata közben latin nyelven írott emlékiratát, és nyomban a korszak pozitivista szemlélete ihletében mintegy ki is iktatta forrásai közül, mondván, hogy „Szerémit történeti forrásul használni és komoly számba venni nem szabad”, annál inkább nem, mert „Szerémi korának Pitavalja ugyan, csak hogy nem törvényszéki ítéletekből, nem hivatalos actákból dolgozik s így még annyi hitelességre sem tarthat igényt, mint Pitaval”. Acsády Ignác szigorú véleménye évtizedekre megpecsételte Szerémi György művének történeti sorsát: Verancsis Antal és Szerémi György című hosszabb dolgozatában, hogy kútfői értéktelenségét bizonyítsa, már-már „hamisítónak nyilvánítja”, azt állítva, hogy „nem bírta megítélni a történeti igazságot”, „hanem készpénznek vett minden kósza pletykát, a műveletlen körökben keringő nézeteket”. „Ezek érdekelték, ezek vonzották — írta Acsády —, s ezek színvonalán állanak mindazon okoskodások, fejtegetések, melyeket hozzájuk fűzött, a módszer, mellyel a cselekedetek belső okait ki akarta deríteni s e módszernek híven megfelel az eredmény, melyet elért”. Ki mondja tehát zord ítéletét is: „Nem értett sem a béke, sem a háború mesterségéhez: diplomatiához, országkormányzáshoz, közigazgatáshoz vagy hadakozáshoz...” Acsády fentebb idézett véleménye befolyásolja évtizedekkel később még Horváth Jánost is, a középkori és a XVI. századi magyar irodalom történetének újrafelfedezőjét és újjáértékelőjét,

aki Szerémit így jellemzi ismét csak sommásan: „Szerémi György, János király udvari káplánja, szintén nem játszott nyomot hagyó szerepet kora történetében, de sok nevezetes eseménynek közvetlen tanúja, s hírek, mendemondák, pletykák érdeklődő és hiszékeny felkarolója — hogy ne mondjam: felhabzsolója — volt...”

Rehabilitációja a harmincas-negyvenes években kezdődött meg, amikor Fėja Géza a „laikus vallásosság legnagyobb képviselőjének” nevezi, aki „a köznép morajlására figyel, s a Dózsa-forradalom kegyetlen megfosztulása után is vallja: »Quia fratres carissimi, vox populi vox Dei« (Mert legkedvesebb testvéreim, a nép szava Isten szava)...”, és az ötvenes-hatvanas években tetőzött, művének 1961-es új, magyar nyelvű kiadásával — Juhász László és Székely György munkája nyomán. Székely György tanulmánya eleddig a legnagyobb elégtétel az egy évszázados igazságtalan interpretációk ellenében, amikor felsorakoztatva a Szerémi műve ellen szóló történészek nézeteit, a következőket állapítja meg Marczali Henrik kritikájának (Szerémi „forrásul, még ott is, hol mint szemtanú beszél, csak a legnagyobb óvatossággal, a legmondosabb kritikával használható”) modern kommentárjaként: „Az természetes, de nemcsak Szerémi kapcsán helyes felemlíteni, hogy középkori történetíróink sokoldalú kritikája mennyire indokolt. Szerémi lebecsülése azonban igazságtalan volt. Mindenekelőtt érdeme irónknak, hogy jól látta a XV. század derekához képest beállt hanyatlási folyamatot, megfigyelve a romlás egyes kiemelkedő állomásait. Mohács Magyarországa nem egy vezető politikusánál e tekintetben nagyobb látókörű volt.” Ugyanő Szerémi érdeméeként emlegeti éppen azokat a fogyatékosságokat, amelyeket a pozitívista magyar történetírás irónk szemére vetett, s lényegében elfogadja Fėja Géza „népi” interpretációját is: „Ha összegeznünk ennek a népi humanizmustól is érintett irónak alkotását, előtérbe egyáltalában nem ténybeli, szerkezeti és nyelvi gyengeségeit helyezzük. A mérleg másik serpenyőjébe vethetjük ugyanis mindazt, ami kiemeli őt gazdájának romlott, felelőtlen, országvesztő környezetéből: magas erkölcsi igényét, korában páratlan őszinteségét, nyílt hangját. Tollán végigvonult a királyok, urak, papok szörnyű haláltánca, ezért toldotta meg a mérhetetlen bűnök tényleges láncolatát további gaztettek, gyilkosságok, árulások vélt eseményeivel. Szinte azt írta le a középkori Magyarország végső vergődésének történetéből, ami kihullott a történeti kritika rostáján. De sohasem hiányzik a leverő eseménysorból a biztató elem, a nép áldozatkészsége, vitézsége, parasztok és plebejusok sorozatos, a családások után is megújuló fellépése, belső és külső ármány ellen... Szerémi érezhette, hogy a nép lappangó ereje szerezheti egyszer vissza mindazt, amit az urak elvesztegettek: »a magyarok pusztulásának alapja, az árulás« lebegett szeme előtt. Így csak olyan ember írhatott, akinek igen sok írói fogyatékosága mellett kivételes erénye volt az a meggyőződés, hogy »a nép szava isten szava.«”

A Fėja Géza—Székely György értelmezése, kétségtelenül, közelebb jár Szerémi egyéniségének és művének igazságához, ám az is nyilvánvaló, hogy irónk megértéséhez, művének teljességéhez az utak nem az „igaznak” és a „hamisnak” a mérlegelésén át vezetnek, minthogy mindenképpen hamis dilemmákkal kell szembenéznünk velük kapcsolatban. Nyilvánvalóan problematikus lehet az író, aki kortárs történelmet ír, de elvétí még Mátyás megkoronázásának a dátumát is, pontatlanságaiban

pedig szinte tobzódik. S mit lehet kezdeni Szerémi latin nyelvével is, amelyről legújabb fordítója is úgy vélekedik, hogy „még konyha-latin-nak sem nevezhetjük”, hiszen „akik a kulináris latin nyelvet beszélték vagy írták, a latin nyelv alakjánál tisztában voltak”. Szeréminek viszont enyhén szólva fogyatékos volt a latin nyelvi ismerete. elannyira, hogy Horváth János szavaival, „sokhelyt csak az érti meg, aki magyarul is tud”, s mi több: „Latinista éppúgy mulathat magyarizmusain, mint fantasztikus adatain a képzett historikus.” Ám felmerül a kérdés, hogy elegendő-e méltánylásához „magas erkölcsi igénye”, „páratlan őszintesége”, „nyílt hangja”, s az, hogy egyes epizódjaiban, bár „a leírt eset aligha történt is meg”, a szimbólumába foglalt „népi véleményt” rögzíti. Még akkor is, ha odatudjuk Geréb László szép megfogalmazását, mely szerint Szerémi „a furcsa latin gubában első népi írónk”. A Szerémivel kapcsolatos dilemmát tehát nem oszlathatja el Kardos Tibor sem, amikor azt állítja, hogy Szerémi „élőszóbeli hagyomány alapján írt, s még tévedéseinek is több jellemző ereje van, mint mások irodalmi eszközökkel felduzzasztott és csupán magjában hiteles leírásainak”.

Szemmel látható, hogy Szerémi György műve, az *Epistola de preditione regni Hungarorum* (Magyarország romlásáról) nemcsak ellentmondásos, hanem valójában meg sincs világítva, s nem lehet más feladatunk, mint az, hogy a feltételezések helyett azt kíséreljük meg kibontani, ami abban adva van, megmutatni Szerémi Györgyöt, az embert, és művét.

2.

Szerémi György világképének középpontjában szerémségi származásának a ténye áll — közelről sem pusztán életrajzi adalékként. Az, hogy Kamoncon—Kamenicán született, döntő módon befolyásolta és megszabta azokat az alapvetőnek tartható viszonyokat, amelyek írónk és világa vonatkozásában emlékiratában tükröződnek: végletes szubjektivitásában a szülőföld vált azzá a kritériummá, amelynek segítségével az élet nagy és kis dolgaiban eligazodott, ami mérhetővé tette számára az emberi cselekedeteket és a történelmi eseményeket, s már emlegetett „negatívumai” mellett éppen szerémségi mivolta az, ami Szerémi Györgyöt a legsajátosabb módon jellemezheti. Az ún. régi magyar irodalomban ő az első olyan írói egyéniség — Janus Pannonius után —, akinek íróságát a szülőföld determinálta, elannyira, hogy ebből tudjuk művét teljességéből szemlélni csupán, minthogy minden más szempontú vizsgálata részeredményeket hozott eddig.

„Szerémségi” meghatározottsága magyarázza ugyanis művének szinte minden fontosabb ideológiai vonatkozását: a törökkérdésben elfoglalt álláspontját, viszonyát a magyar történelem eseményeihez, ezen belül a nemességhez és a Ferdinánd—Zápolya konfliktushoz — azaz, „szerémsége” világítja meg a Hunyadi-házhoz és a nemzeti királysághoz való viszonyulását, a parasztság iránti leplezetlen rokonszenvét, az akkor már nagyobb tömegben érkező szerbség megítélését. Ugyanez mondható el emlékiratának szubjektivitással fokozottan telített rétegéről is, hiszen a huszitizmus eleven emléke, a pap-próféta magatartása, amelyben a meg szállottság és küldetés tudat sajátos formája kristályosodott ki, az elvesztett szülőföld képzete Szerémi művének fő jellemzői közé tartozik —

elannyira, hogy művében az objektívnek nevezett történeti vonulattal teljes kört is alkot. Az a veszteségtudat, amelynek hol dühös kifakadásai, hol elégikus felhangjai oly félreérthetetlenek, összefonódik a műben a történelemmel: a gonosz urak játszották el az országot és hagyták veszni Szerémséget önző érdekeiknek engedelmeskedve, holott ha a Hunyadi-ház uralkodhatott volna tovább Mátyás után is, az erőskezű király és központosult hatalma távol tudta volna tartani a törököt, és a béke rendje uralta volna az országot. Egy boldog haza látványa helyett a pusztulás és a hontalanság képei íródnak tehát Szerémi számot adásában végletes, de ihlető, termékenyítő szubjektivitása sugallataira. Olyan ember művével állunk ugyanis szemben, akinek mindig Kamonc felett kelt fel a nap, s akkor is hozzá igazodott, amikor régen nem látta már.

Elgondolkodtató azonban, hogy művében György pap nem *kamoncinak*, hanem *szerémséginek* mondja magát, holott vallomásaiból egyértelműen kitetszik, Kamoncot mondta szülőhelyének. Talán a huszitizmusra emlékeztető Kamonc nevének rossz csengése ösztönözte a papi pályára lépett, ott előbbre jutni azonban nem tudó Györgyöt, hogy Szeréminek nevezze magát, esetleg az a feltűnő vonzódás adta a tágabb szülőföld képzetét, amely Szerémszigethez kapcsolta, immár meg nem fejthető család-életrajzi vonatkozásaival. Kétségtelen viszont, hogy 1480 után született, a kilencvenes évek valamelyikében, s bizonyára 1514-ig általában Kamoncon élhetett: úgy beszél művének 15. fejezetében Török Imre „latorságairól”, mint aki azokat maga hallotta Török Imre „félpogány katonáitól”, akik, minthogy hópénz nélkül szolgáltak — nyilván telekkatonaságként — Nándorfehérváron és Szabácson —, havonként váltották egymást, s menet közben „mindig atyjánál szálltak meg Kamonc városban”, s ezt bizonyítja az a leírása is, amelyben a szerémségi paraszthadnak a kamonci révnél történt pusztulását mondja el. De járt Nándorfehérváron is, ahogy arról maga tudósít. S jól ismeri a környékét is. Sankó Miklósról például pontosan tudja, hogy „a Duna folyón mindig Bánmonostorral szemben, a szerémi hegyeken túl kelt át, a Száván pedig mindig Rackával szemben mindig volt kilépő és belépő útja...” Közben azonban tanult is, de hogy hol, nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy 1505 és 1510 között Gyulán is tartózkodott: Corvin János családja pusztulásának szemtanúja volt. Amikor Corvin János lányát temették 1505 után, Szerémi „előénekes volt a parókiális templomban”, és nyolc társával énekelte a zsolnároskönyvet a temetésen, amiért, miként közli, nyolc márkát kaptak. Ugyancsak énekelt Beatrix asszony temetésén is 1510-ben, most már „tíz iskolás személlyel”, amit bőséges megvendégelés követett. Ezekből az adatokból az is felsejlik, hogy Szerémi nemcsak tisztelettel volt Újlak akkori urához, Újlaki Lőrinchez, hanem függőségi viszonyban is, túl a Corvin-pártiságon, s joggal tételezhetjük fel, hogy éppen Újlaki Lőrinc révén került Gyulára. Újlaki Lőrincről szóló sorai mindenképpen ezt sugallják. Corvin János kettős gyászban élő özvegye (férjét és lányát veszítette el rövid idő leforgása alatt) „Lőrinc herceg jótállásával az egész gyulai vármegyét megadóz-tatta magának s a jobbágyoktól az adót behajtotta, s minden öt arany forintból egyet átengedett Lőrinc hercegnek, aki jó bajnoka volt a hitnek”. Igaz, a következő bekezdésben Lőrinc urat is „nagy gazembernek” nevezi már, de Corvin János felesége temetése kapcsán nemcsak azt rögzíti, hogy Újlaki Lőrinc, „a nagy gazember nagy fényűzéssel ivott, evett,

játszott, paráználkodott", de azt is, hogy „a parasztok iránt mégis nagyon igazságos volt, és megtartotta őket megterhelés nélkül...".

Életrajza fölöttébb foghíjas tehát. Csupán annyit tudunk, amennyit ő maga emlékiratában elmond, s azt, amit szövegéből kikövetkeztethetünk, minthogy általában jelzi, amikor olyan eseményről beszél, amelynek részese volt. Ilyen utalásokból kell kihámozniunk oly jellegzetes szerémi érdekeltségének és elfogultságainak magyarázatát is: Szerémség urait tekintette a maga fenntartásai ellenére is „igazaknak”, gonoszságaik ellenére is dicséretére méltóknak. Nem mulasztja el tehát megjegyezni, hogy Corvin János pártján állt az akkori déli vidék, kiemelve például, hogy a „szerémi sziget” Corvin Jánosé volt, s hogy kiváltképp Lőrinc herceg kardoskodott mellette, „ki a törökök határán lakott birtokain”. Ugyanúgy részletelkezően rögzíti, hogy Török Imre, a Corvin-család elpusztítása fejében milyen birtokokat kért: annak a vidéknek térképét látjuk, amelyen Szerémi mozgott az 1500-as években. Gyulát említi, „a Duna folyóhoz közel fekvő szerémi Cserög várát tartozékaival”, „a Bács vármegyei Szabadka várát telkeivel” például. Szinte természetes ezek után, hogy külön fejezetet kap emlékiratában Újlaki Lőrinc herceg örökségének kérdése, és nem pusztán azért, hogy Szerémi bizonyíthassa, „növekszik a magyarok pusztulásának alapja, az árulás”, hanem személyes kapcsolatai miatt is.

Szerémi — életrajza adatszerű fonalán haladva — talán Gyulán sodródott Bánffy Jakab mellé, aki temesvári ispán volt. „Mivel káplán voltam Bánffynál hat hónapig s azonfelül lelkiifiam is volt...” — írta, előadva ura megmérgeztetésének történetét, mely Budán játszódtott le, de már nem kísérté le Verőcebe, ahol sírba tették, „hol a Bánffyak régtől fogva temetkeznek”. Új ura Perényi Ferenc váradi püspök, majd II. Lajos király egyik káplánja, s mint szövegéből kitetszik, nem Lajos első káplánjai egyike volt. Szerémi György azonban 1521-ben kétségtelenül szabad pap lehetett, ha már Báthori Andrással gondolkodás nélkül elindulhatott Pestről Nándorfehérvár felmentésére egy bástyahajón. Szerémi helyzetére és az akkori körülményekre egyaránt jellemző, hogyan lesz írónk Báthori papjává és hópénzt kapó száznaggyá, majd helyettes kapitánnyá, aki azonban nem követi urát a bátai Krisztus vére kegyhelyhez, ki ott keresztbúcsút akar nyerni, miközben az idő múlik, és Nándorfehérvár elesik. Szerémi ekkor legalább Erdődig eljut, és szomorúan szemlélheti, a tétlenkedő főurak hogyan játsszák a török kezére az országot. A becsületesebbek még készen voltak a harcra is, Szerémi, mint írja, hat hónapig örködött a szerémségi Bingolában, gondosan regisztrálva, hogyan hagyták „az egész Szerémszigetet hajó és védelem nélkül”, s megörökíti, amint Zápolya János és Homonnay Ferenc Újlakon sétálgatva nem a török veszedelmen, hanem az Újlaki-birtok megszerzésén törik a fejüket.

II. Lajos szolgálata Szeréminek nem sok idejét köthette le, s volt egy intermezzója is, minthogy aradi kanonok is volt, de Lajos ismét visszarendelte. De ekkoriban sem papi az öltözete, hanem világi ruhában jár, ahogy arról a Tomori Pállal való találkozása leírásában értesülünk. Szerémi tehát inkább a világi, mint a papi rendhez tartozónak tudta magát, és nyilván viszonylagos mozgásszabadsága miatt csatlakozhatott az egyes főurakhoz. Előbb Báthori Andrásához, majd Tomori Pálhoz közeledik, akiről már tudják, hogy bácsi érsekké kell lennie, s kü-

lönben is Szerémi már ismerte és jóban is volt vele -- miként írta -- nyilvánvalóan foglalkoztatta Tomori szolgálatának a lehetősége. Már-már végzettszerű Szeréminek ez a kapcsolata a szülőföldjére lépőkkel, s ha nem is válhat Tomori emberévé, feljegyzi, elvétele a dátumot, hogy Tomori ünnepélyesen bevonult a bácsi érsekségbe és „Péterváradot mindjárt átvette Fekete Mihály kezéből”, nem mulasztva azt is megjegyezni, hogy „Szerémország” immár nincs kormány nélkül.

Szerémi szemléletére, egész „szerémiségére” azonban talán az a legjellemzőbb, ahogy szülőföldje vesztét elsíratja a mohácsi csata előestéjén. Mintha elégiát írna, bizonyítva, hogy számára nem Mohács volt a „Mohács”, hanem Szerémség pusztulása. „Szerémsziget még ép volt, Szalánkemén városában még laktak, Karom város még tele volt, Szalánkeméntől egészen Budáig az egyes városok is; a Duna folyó mellett mindkét part népes...” Majd a felkiáltása a pusztulás felett tartott szemle végén: „Csodálatos dolog volt és hallatlan, hogy szabadon a törökök kezébe adták a várakat. Így megszámláltuk a szerémi szigeten a várakat; elfoglaltak tizenhat várat, mint Zimonyt, Szalánkemént, Péterváradot, Csereget, Bánmonostort, Újlakot, Attyát, Szadát, Borohot, Valkóvárt, Erdődöt, Szentgergelyt, Szentdemetert, Rachíát, Kolpcnt, Baricsot, Bercazzót és másokat, úgyhogy a törökök császára nem bírta megtölteni a várakat török tisztekkel...” Csoda volt-e, hogy György káplán, aki őt esztendővel azelőtt gondolkodás nélkül szállt fel Báthori András hajójára, mert az Nándorfehérvár alá indult, most elhagyja Lajost és visszatér Budára, mint akit nem érdekel, hogy ezután mi következik. „Én pedig, hogy lelkemből megértettem és láttam a magyarok sok jogtalanságát és hűtlenségét, idejében visszatértem Budára” — jegyezte meg. Ezl ismétli meg Zápolya Jánosnak is, amikor az az iránt érdeklődött, hogy írónk miképpen menekült meg a mohácsi csatából, ahol ott kellett volna lennie: „— És voltál vele a háborúban? — Vele voltam két hétig; láttam a főurak közt a nagy meghasonlást; visszatértem ismét Budára, s két társam a királyi felséggel a mai nap is ott van Mohács mezején...”

Ha Szerémi adatai nem is pontosak mindig, nagy dolgokban következetessége kétségbevonhatatlan. Ennek jele volt, hogy ott hagyta Lajos táborát, hogy a csatavesztés hírére nem követi a királynét, akiről nagyon rossz a véleménye („Én mondtam nekik: Nemde Mária királyné bordélyházzá tette a várat udvarhölgyeivel...”), Pozsonyba futásában, hanem mint aki a maga igazát látja beteljesedni, nézi, hogyan rakják szekerekre a kincseket a királyné emberei, s futnak, mint a patkányok a süllyedő hajóról. Szerémi Zápolyához indul, arra a hírre, hogy az Tokajnál táborozik. S valóban, János vajda káplánjává fogadja. Szerémi helyzetére és sorsára is fölöttébb jellemző, hogyan lesz Zápolya káplánja: „És amikor meglátott Dóczy János úr, ajánlani kezdett neki káplánságára; és a vajda úr kezét nyújtotta nekem, s én is az enyémét adtam, s megparancsolta, hogy menjek vele...”

János király szolgálatában 1526 után mintha nem annak a Szerémi Györgynek az életét látnánk, akiről eddig beszéltünk: lába alól elveszett a talaj, s már hontalan életet él, kísérve urát, vereségekkel, megismételt uralmi kísérletekkel teli útján egészen Buda elvesztéséig. Nehéz nyomon követni írónkat a Buda—Nagyvárad—Csensztochova nagy háromszögben megtett útjain, majd innen a bécsi egyetemre, bár a magánéletére vonatkozó, közérzetét jól tükröző részlet emlékiratában az ezekkel az esz-

tendőkkel foglalkozó fejezetekben szaporodik el. Nem kalandos, hanem tragikus ez a pálya, mit felrajzolhatunk 1526 után, és fokozatos megrokkolásának vagyunk immár a szemtanúi — az új, megváltozott és rosszra fordult idők oly beszédes jeleiként. Először magabiztossága és addig nagyon is jellemző méltóságtudata inog meg, elannyira, hogy immár félelmeiről is be kell számolnia. Különben is pályafutása János király káplánjaként a gyanú árnyékával kezdődik. „A szálláson ismeretiséget kötöttem a vajda két szolgájával — írja —; az egyik Basi György, a másik Horvát Bertalan. Igen derék férfiak voltak s tanácsadói a vajda úrnak; én velük voltam. És kértek engem, hogy legyek velük mindig azon a szálláson, ahol nekik volt, hogy ne legyen rám valami gyanú...” Majd megéri, hogy kinevetik, mint tette Kun Gothárd budai várnagy írnoke, Menyhért, mert János király tiszteletben tartotta és asztalához engedte. Joggal várta tehát, hogy az új király majd előlépteti 1527-ben. „Hogy én szegény ezt hallottam, mindjárt nagyon megörültem. Mert el akartam őt hagyni, de Kőrösy Miklós biztatott engem, hogy a királytól egy méltóságot fog nekem kieszközölni. Végül semmi sem lett belőle” — írhatja tehát rezignáltan. Urát katonai és politikai vereségek, Szerémi Györgyöt megaláztatások kísérik. Összeveszik Verebéli Gáspár káplánnal a Jovan cárról folytatott vitája során: „Megragadtam őt a hajánál és megvertem, ahogy csak tudtam, s ő is engem, ahogy csak tudott, de az isten segítségével ő volt alul, és én felül. Ezt hallva János király, Perényi Péter vajda úr és az egész budai udvar, nevettek, hogy két pap párbajt vívott egymással s György káplán győzött... Azután a király nagyon nevetett rajtam s mondta: Én édes György papom, hogy jártál Perényi Péter káplánjával?...” Fokozatosan le is száll a becsülete János udvarában. Akit kezdetben arról is megkérdeztek, hogy a szerencsi kolostor apátja, János, alkalmas-e a csanádi püspök tisztségére („És én mondtam: Alkalmas és nagyon önmegtartózkodó, mert szülőföldemen a mester után ő volt az iskolában az előénekes, s semmi gyalázatot nem hallottunk ellene. — És ezután mindig jószágos volt hozzám, míg csanádi püspökségében székelt...”), 1528-ban, amikor megjelenik János udvarában, amely akkor Debrecenben volt, már csak mosolyt fakaszt: „Én pedig Szántóról jöttem Tokajba, Tokajból jöttem Debrecenbe... Én szállást egy oltárigazgatónál, Mihálynál kaptam, s a király után mentem a barátokhoz. Hogy a király látta, öfelsege előtt állva, hogy megjelenem, bizony mindjárt mosolygott, és egész udvara csodálkozott rajtam, honnan jöttem Debrecenbe...” Mert már Szerémi sem tudott egy helyben maradni, hiába parancsolt rá Zápolya, amiért egy ízben kegyvesztett is lett a kedélybeteg, dührohamokat kapó, honját és helyét valójában nem lelő királynál.

Don Quijote-i egyéniség immár Szerémi György a Mohácsot követő, úgynevezett békés időszakban, amelyben nagyobbak voltak a katonai veszteségek, mint a mohácsi csatában a Ferdinánd és Zápolya között űrlődő országban. Mint aki türelmét veszítette, akaszkodik össze Cibak Imrével, és sodródik az egyik szerencsétlenségből a másikba. Olyan időkben él, amikor „új rókaprémessubáját” sem meri magára öltetni, Kassán pedig már szegényfára akasztott koszorúja is látható volt, mert dorgálta a várost, amiért Ferdinándhoz pártolt. Már remegnie kell, később pedig menekülnie is, amikor megtudja, hogy ellenfelei ki akarják szolgáztatni Kassa városának, közben pedig kirabolják, új, tizenkét aranyon

velt subáját a „német ellenfelek” elveszik tőle. „Én pedig a fagyos időben igen nagy hideget szenvedtem s Leleszre lovagoltam a préposthoz. Ez ide adta egyik kámszáját, egy sarut és a költségekre egy forintot...” — írta, nyomorúságának bizonyságaként. Hogy közben, mert jól tudott szerbül, tolmácsuk, és Jovan cár bizalmasa és kérvényeinek írója, azután ebédosztó Budán a vár egyik ostroma idején („...én ebédosztó voltam a káplánoknál, a vitézek étkeztetésére volt gondom, s pénteken a királyi felség előtt a szenvedésért a Humiliavitot celebráltam...”), csupán derűsebb pontja a különben mind borúsabb élettörténetnek, azzal az úttal együtt, amelyet János király oldalán tett meg Lippától Becsén át Bodrogig — az immár végleg elvesztett szülőföld közvetlen közelében, s még egyszer megláthatta Újlakot is — Pest-Újlakon időzve.

Hogy mikor érlelődött meg Szerémi Györgyben, aki az árulást tartotta a legnagyobb véteknek, hogy elhagyja János király pártját és országát, nem tudjuk. Egyetlen adatunk van még életéről: 1548-ban, öreg fejjel, beiratkozott a bécsi egyetemre, pótolni, mit ifjúkorában elmulasztott.

3.

Szerémi György emlékiratát elégedetlen, csalódott próféta írta, aki arra készül, hogy hátat fordítson annak a világnak, amelyben évtizedeken át élt különös egyéniségével. Ha életsorsa magyarázza is művét, és szerénységisége kulcs a szövegéhez, minthogy viszonyulásának materiális anyagát az objektív történelmi folyamatok és a maga szubjektív életél-ménye oly jellegzetes, csak művében tükröződő összhangja adja, mögöttük írónk egyéniségének hatásait is kutatnunk kell, hogy emlékirata mélyrétege is megmutatkozhassék.

Pap-próféták utódjának neveztük, s tettük ezt, mert lépten-nyomon arról győződhattünk meg, hogy Szerémi, különösen élete első, lényegében Moháccsal záruló korszakában ezt a prófétai magatartást tudatosan képviselte, és a jövődőlés és látomás bibliai formáit kedvelte — mint aki az apokaliptikus időkhöz a legméltóbb és legillőbb viselkedési módra talált. Csak nála ez nem szerepjátszás volt, s nem póz, hanem magát adás, amely nem kismértékben kamonci örökségként kísérte élete útjain. Nem állíthatjuk tehát, mint Acsády Ignác tette, mondván, hogy „Szerémi nem volt örült, nem is volt féleszü, csak excentrikus és monomániában, némileg nagyzási hóbortban szenvedő ember”, „szenvedélyes, izgatott, excentrikus káplán”. De beszélhetünk megszállottságáról és révült hivatástudatáról, prófétaiságáról, amelynek ihletője kora oly tragikus történelmi alakulásgörbéje volt.

Nem szabad tehát felednünk kamonci születését, s hogy egy emberöltőnyi idő nyilván nem volt elegendő, amely György káplánt a kamonci huszita mozgalmaktól elválasztotta, hogy eltörölje Tamás és Bálint emlékét, akik a biblia magyar szövegén dolgoztak, és Moldvába menekültek egy másik fanatizmusban szenvedő Jakab fráter inkvizíciós hadjárata elől, sem Bácsi Simont, aki Újlakon kiátkozta a pápa küldöttét, különösképpen pedig nem Magyar Bálint kamonci szabómestert, aki fellázadt és kiszabadította a bíró kezéből három elfogott huszita társát. Joggal talált Szerémi szövegében egykori huszita vonású gondolatra Székely György éppen egyik prófétikus kitételében (Szerémi szerint „minden árulót ki-

irtanak, s az igazak öröklék a földet”), s ismert ugyancsak Szerémi szóhasználatában huszita hatásra, amikor Kalkházst, a trójai főpapot „püspöknek” mondja, mint ahogy a Huszita Bibliában nevezik a júdeai főpapokat. A jóslásra, jövődőlésre mindig kész Szerémi magatartásában az ilyen nyomok azonban nem elsődlegesek, a katolikus vallás ugyanis nemcsak ihleti, fékezi is tételességével írónk prófétai rakoncátlanságát. Kétségtelen azonban, hogy Szerémit közelebb kell tudnunk egy Mészáros Lőrinc politikai megszállottságához Dózsa György seregében, mint a majdnem földije, Janus Pannonius, immár humanista jövőd-igényéhez, amelyben az asztrológia játszotta a főszerepet, minthogy egy üstökös megjelenése kell, hogy a romlás és pusztulás képeit előhívja. Szeréminél az „idők beteljesedésének” a gondolata kap hangot, és egészen egyértelműen társadalmi vonatkozásokat. Azt a képzetet látjuk nála prófétai ihletettségében megjelenni, amely később Bornemisza Péter Ördögi kísértetekjéből és Zrinyi Miklós nagy látomásából üzent, anélkül, hogy azokat a tartalmakat hordozná, amelyek Szeréminél természetes módon adóttak.

Hit és politikum fonódott össze ebben a Szerémiben dolgozó indulatban — az, amely nem annyira Hunyadi Jánost, mint inkább Kapisztrán Jánost vezette, amikor 1456 júliusában Nándorfehérvár alá vitte a paraszti seregeket. Élnie kellett ugyanis Szerémi tudatában, amikor a török veszélyeztette szűkebb hazájának a problémája merült fel (s mikor nem volt időszerű Szerémi életében?) annak a nyárnak az emléke, amikor is, miként Szűcs Jenő írja, „Zalánkeménről szétküldik az üzenetet, hogy a kereszt jelével megjelöltek sürgősen gyülekezzenek, két-három napi járóföld körzetéből, Baranya, Bács, Bodrog, Csanád, Szerém megyei községekből, néhány nap alatt 20—30 000 paraszt gyűlik össze... Mintegy 7000 főnyi Hunyadi-féle familiáris nemes és zsoldos mellett, e parasztsereg mentette fel Magyarországot 1456. július 14—22. között...” Csofalkoznunk kell-e, hogy a létbizonytalanság ez évtizedeiben Szerémség népében ismét felmerült a védekezés e hatásos módjának a lehetősége, de immár egy Hunyadi János és egy Kapisztrán János nélküli helyzetben. S éppen itt kell említenünk, hogy Kapisztrán János teste a közeli Újlak templomában nyugodott — egy kicsit mementóként is. Nem kell-e arra gondolnunk, hogy Szerémi szüntelenül valójában azt az új Hunyadi Jánost kereste, aki mellett ő Kapisztrán János szerepét játszhatná, mint ahogy Dózsa mellett ott volt Mészáros Lőrinc pap. Szerémi tehát lelki rokona volt a vallás megszállottjainak, akiknek mozgalmát a maga korában „devotio modernának” nevezték, de ihlete lényegesen különbözött például egy Zalánkeményi Péter „misztikus érzésétől”: Szerémi nem a bibliai szövegeket értelmezte már, hanem a történelmet, magát pedig fel nem használt eszköznek tekintette — visszapiillantva életére.

Prófétikus magatartása, amely emlékiratának a tengelyében áll, tette lehetővé, hogy eszmeileg harmonikus művet alkosson, s egészében a leglényegesebbet mondja el arról a majdnem egy évszázadról, amelyet a század fordulója felezett meg. Szeréminél tehát nem rész szerinti igazságai vagy tévedései a jellemzőek, hanem az a „látomás a történelemtől”, amelyet prófétikus ihletettsége hordoz. Harmonikusnak mondtuk Szerémi világpépét, mert benne a laikus katolicizmus, a köznépi társadalom és a Hunyadi-ház jelentette nemzeti királyság és centralisztikus törekvései együtt jelentek meg, s váltak kritériumává azoknak a törté-

nelmi eseményeknek, amelyekről beszélt, s az emberek tetteinek, akiket felvonultatott. Mondanunk sem kell, ezek az elemek ebben a csoportosításban elsősorban az akkori Magyarország ún. „délvidékén” voltak a legidősebbek, és itt volt az a szellemi és társadalmi talaj is, amely eltette. Mi sem jellemzőbb, hogy Szerémi művének ilyen jellegű hőfoka fokozatosan csökken, s mint aki Buda 1541-es elvesztésével összes illúzióit is elveszítette volna, kilép a Zápolya-család szolgálatából, és Bécsbe megy. Ezt megelőzően pedig bizonyos elmozdulás is lejátszódik éppen a prófétikum vonatkozásában: kétségtelen megröndülésének jele, hogy a próféta lázasabb képzeletét az asztrológus terminológiája futja be.

Szerémi társadalom- és történelemszemléletének foglalatja tehát a prófétai világlátás, amelynek éle egyértelműen törökellenes, érzelmi alapja pedig a szorongatottság és a fenyegetettség, amelyet Szerémség népe érzett évtizedeken keresztül. Felfejthető rétegei jellegzetesen mutatják szemléletének kikerekedését és teljessé válását is: egyfelől a Hunyadiakban megjelenő nemzeti királyság gondolata ez, amely, miként Hunyadi János példája mutatta, elég erősnek bizonyult, hogy a törökkel szembe szálljon. Szerémi szinte osztatlan rokonszenve a Hunyadi László—Mátyás—Corvin János neve jelezte történelmi képlet igénye iránt jól jellemzi felfogását, és ezzel párhuzamosan a magyar főurak árulásának az a láncolata, amely emezek nagy akcióit kíséri, jelzi figyelmének irányát, s mintegy természetessé téve azt is, hogy miért kap nagyobb hangsúlyt Szeréminél a „hit” és az „árulás” kategóriája, s miért rajzolhatja meg azt a sötét erkölcsi képet a magyar főnemesség halálos farsangjáról, amelyhez fogható majd csak Bornemisza Péter tud készíteni. Prófétikus elkötelezettsége dolgozik ihlete mélyén, következőképpen könnyebben boldogul az „árulás” fogalomkörével és a belőle adódó magyarázatokkal, mint a történelemfilozófiai végkövetkeztetésekkel. Bár erre is képes volt, miként azt a Corvin Jánosról szóló fejezete bizonyítja, amelyben többek között arról beszél, hogy miért nem kellett Corvin János az uraknak: „És a lator magyar főurak mondták: Ne legyen többé olyan urunk, akitől mindig prüszköl és reszket a májunk. Még édes ételünket sem fogyaszthattuk el nyugodtan atyja idejében, mert fejünkön mindig visszafordult a sisak...” S megválasztották királyukká, írja Szerémi, „a számár Kázmér fia Lászlót” — egy világ agóniájának, romlottságának kétségtelen jeleként. Szerémi felfogásában az ország pusztulása és az „árulás” fogalma ekkoriban válik eggyé, hiszen írónk szerint „a magyarok pusztulásának alapja az árulás”. S mi több: fatalitásként világnyivá is növeszti, és az ő látomásában az „árulás” nemcsak fekete felhőként lebeg az ország felett, hanem beköltözött az emberek szívébe is, hogy tetteiket befolyásolja. Elannyira ilyennek látja világát, hogy már-már az a benyomásunk: Szerémi a történelmet pusztán árulások történetének látja, fináléjával János király idejében, aminek a kétkirályú ország, délen a fenyegető, már Mohácson diadalmaskodó törökkel, oly kedvező talaja volt. Jellemző Szeréminek az „árulás” absztraktabb kategóriájában való gondolkodása, hiszen Janus-arcúságával tartalmazhatja mind a vallásnak, mind az országnak az elárulása gondolatát, és szervezője lehet Szerémi emlékiratainak is. Fonalat kapott, amelynek révén a történelmi évtizedeket ott a XV. század második és a XVI. század első felében eszmeileg összefoghatta, egyúttal társadalmi keresztmetszetében is érinthette az ország életének nagy kérdéseit. A „nagy hűtlenek” fo-

galma így válik a romlásnak, a pusztulásnak a testvérpárjává, s őlt szinte mitológiai méreteket írónk tudatában. Magyar királyok, a főpapság, a főurak és a török mintha közös nevezőre kerültek volna Szeréminél ennek az elvnek a révén, és Szerémi meggyőződését ismerve ott kell látnunk azt a bizonyos „kétszarvú fekete kecskét” nemcsak Perényi Ferenc váradi püspök mögött, aki Mohácsnál a Kisdunába fült, hanem minden „áruló” mögött is. Perényi Ferenc ugyanis „rosszalkodott a földön; mindig belerészegedett a borba és az evésbe, s rossz és parázna életet élt szegény, és gyilkos volt”. De emlékeznünk kell János király halálának leírására is, amelyben arról van szó, hogy a király kamarása, Boza Bence, a király haláltusa idején „csodadolgokat látott és hallott a királyi felség szájából, borzasztó látomásokat, igen rút káromkodásokat...”

Az ilyen látomásoknak legelvontabb szférájában viszont a sors mutat jelet Szerémi interpretációjában. Utaljunk a Zápolya János megkoronázásának az esetére, amelyet Szerémi a következőképpen mondott el:

„Ez volt Szent Márton hitvalló ünnepén, vasárnap. És feltették fejére az angyali koronát, nagy misét celebráltak, s szokásuk szerint felszentelték. Én pedig néztem őt, mint ült díszben. Hirtelen kezdett az angyali korona csúszni Szapolyai János fején, s a püspökök kezükkel tartották a fején. Hogy elengedték, mindjárt ismét félrecsúszott a fején. Mondták, hogy nem érdemli, mert vérrel fertőzte meg a kezét a kereszteseken, mert hitével megcsalta őket, s Erdélyben a székeket...”

Az indulatok lázgörbéjének csúcán Szeréminek Bodrognál a Duna partján látott víziója áll, és ez középpontja Szerémi egész művének is, hiszen a „romlásnak” és az „árulásnak” (Szerémi szellemében nevezhetjük hitszegésnek is, minthogy nála a hit képzete szüntelenül jelen van) a logikája, amely az emlékiratban az események mechanizmusát képpezte, ami utána következik, az már valójában nem is fontos: János király ugyanis ekkor, a mohácsi csata harmadik évfordulóján arra készül, hogy ugyanazon a síkon találkozzék a török császárral — mivel oda kézcsókra rendeltetett. Nem a mohácsi csata volt a tragikus, Szerémi arra kevesebb szót veszteget, mint e találkozásra, hanem ez a mélypont — az árulás, a hitszegés története itt teljesedik ki:

„Én pedig Lőrinc vértanú előünnepén víziót láttam, amíg Bodrogon tartózkodtunk a Duna mellett, hogy a halottak vecsernyéjét és vigíliáját olvastam. A törökök császáranak tábora jobbra tőlünk a Duna túlsó részén volt. Fényes nap volt. A törökök császáranak tábora felett felhő függött olyan módon, mintha nagy asztag lenne. S én, György, ezt a víziót láttam: a felhőben megjelent egy király, az angyali koronához hasonló volt a fején, s mindkét kezében nagy pörölyt emelt feje fölé. Lába alatt egy nagy fejedelem feküdt koronával; ez a fejedelem egyszerű volt, s olyan volt, mint az ártány...”

Nem Zrínyi Miklós volt az első, aki a gondolatoknak egy egészen felhevült állapotában a látomás kifejező erejét választja mondanivalója lényegének közlésére. „Látok egy rettenetes sárkánt, mely méreggel, dühösséggel teli, kapóul és ölében viseli a magyar koronát...” — írta *Az török áfium ellen való orvosság*... című művében. Szerémi emlékiratában ideológiai teljességében megszólal már a régi magyar irodalom egyik legtermékenyítőbb eszméje, hiszen nemcsak a halottak vecsernyéjét” olvasó Szerémit kell látnunk, mintha egy halott ország felett imádkozna, hanem emlékeznünk kell arra a fejezetére is, amelyben a mohácsi

csatát mondja el. A csata előtt ezt mondja írónk szerint a török császár: „Bosszút akarok állni Jézus nagy prófétáért, mert igen nagy sértést követtek el a magyarok Jézuson, Mária fián, akit Krisztusnak mondanak...”

Szeréminél tehát a látomás valójában olyan eszmei tartalmak kifejezésére szolgál, amelyeknek bölcséleti megfogalmazására nem tud vállalkozni ugyan, de a „képes beszéd” e módja mégis lehetőséget ad megjelenítésére. Mintha a középkori révült barátok mentalitása üzent volna Szerémi vízióiban — a középkor alkonyán és egy középkori államalakulat pusztulásának a mélypontján. Vagy száztöven eljövendő esztendő történelme vetítődik itt fel a lélek vásznára — a szüntelenül jövendőlgető, jósló Szerémi éppen e bodrogi látomásban foglalta szinte maradéktalanul össze mind történelmi tapasztalatát, mind pedig azokat az indulatokat, amelyek fűtötték, úgyhogy e látomás egyszerre mutat az író személyére és a történelemre, a társadalmi folyamatokra is.

A „látomásos”, prófétai ihletű Szerémi felfogásának az alapjait tehát sajátos, még középkorban gyökerező vallásosságában kell látnunk: kategóriái is innen származnak, azonban tartalmukban már nem vallásos a vonatkozásuk, hanem világi, erősen politikus, a történelemre irányuló. A „Szentlélek ellen hozott dőre végzések” és határozatok, az isten ellen való vétkek, a hitszegések, amelyek szó szerint értendők, s valóban „hitszegések” nem a vallásra, hanem a magyar társadalomra irányítják a figyelmet, mint ahogy a látomás jellegzetes műfaja is Szeréminél csak hordozója és a kifejezés lehetővé tevője, azzal a megszorítással természetesen, hogy Szeréminél elsősorban az ösztönös megnyilvánulásokra kell ezekkel kapcsolatban gondolnunk, nem pedig formalisztikus alak-kezelésre. Számára ez volt a valóságos közlési lehetőség.

Ami az egyéniség fentebb vázolt vonatkozásrendszerén kívül, de azzal szoros összefüggésben, a legjelentősebb szerepet játssza Szerémi György emlékiratában, az társadalmi meghatározottsága, szociológiai helyéből következő gondolkodás- és látásrendszere. Döntő módon szabta meg „prófétaiságát” az a tény, hogy kamenci jobbágycsaládból származott, és olyan korban élt, amely már eltörlaszolta a jobbágyságból, a mezővárosi polgárságból vagy a szegényebb köznemességből származók előtt a felfelé emelkedés útját. S ha számon kell tartanunk éppen ezeknek a társadalmi osztályoknak és rétegeknek a Hunyadi-korszak iránt érzett vonalmát és a nemzeti királyság iránt táplált illúzióját, amelyben a törökellenes sikeres harcok éppen Szerémségben, Szlavóniában, Dél-Bácskában nem kis szerepet játszottak (gondoljunk arra, hogy a törökkérdés a délvidéki nemesség viszonyulását is megszabta!), látnunk kell Szeréminék a jellegzetes megrekedtségét is, amely társadalmi ítéleteit nemcsak objektív vonatkozásokban befolyásolta, hanem a szubjektív viszonyulások terén is. A „kalmár kassai György”, a „varga Szalkai László” vagy a „Tamás kerékgyártó” típusú névhasználat jellegzetesen példázza Szerémi véleményének ezt a kettős érzelmi töltését, különösen, ha arra gondolunk, hogy éppen ezek a hatalomra szert tett főurak egyúttal osztályuk renegátjai is voltak, és György káplán „nagy bűnöseinek” listáján is szerepelnek.

A legjelentősebb mozzanat azonban mégsem ez a nagyon is a gyarló embert jellemző megnyilatkozásainak köre, hanem az az alapállás, amely mind „prófétikus” magatartását, mind társadalomképét megszabta, ismét

csak a kettőnek a lehető legszorosabb kapcsolataként. Osztatlan rokon-szenve a Hunyadi-család és politikája, Dózsa György és paraszthada, valamint Jovan Nenad, a Fekete ember és szerb csapatai iránt is ezt bizonyítja — egészen annak a kimondásáig, hogy a népnek nem a másik nép, hanem a maga urai az igazi ellenségei, s hogy az uralkodó osztály tagjai, bármilyen nemzetiségűek is, amikor osztályhelyzetüket látják veszélyben, összefognak. Ezt a felismerést a Fekete ember pusztulásának a rajzában a lehető legegységértelműbben meg is fogalmazza: „Mert a magyarok szerb mágnásai maguk sem tudták elviselni, hogy a Fekete ember uralkodjék; inkább nevelték őt, és azt mondogatták, hogy végül elfogy a magyarokkal szemben . . .”

Társadalomlátását ugyanakkor köznépinek kell neveznünk, s nemcsak azért, mert kora történelmét a köznép szemszögéből ítéli meg és a feudális anarchia feletti tör palcát, hanem azért is, mert ideológiája lényegében fogalmi alakot nem tud öltetni, következésképpen megmarad annál a vallásos keretnél, amelynek a látomás s vele a hit és a bűn kategóriái a megjelenési formája, s mely e korszak paraszt- és köznépi mozgalmait általában jellemezte Magyarországon is, Európában is — Dózsa paraszthadseregének jelenségét is ideszámítva. Egy ilyen vallásos színezetet öltött ideológiának a látnoka Szerémi György: ezért hasonlíthatja Dózsa Györgyöt a vértanú Macedónai Györgyhez, s mondhatja Mészáros Lőrincről, hogy „vértanúságot nyert”, míg a parasztsággal szemben állókat egyértelműen hitetleneknek nevezheti.

Indulataiban, látásmódjában és emlékirata elgondolásában tehát Szerémi Györgyöt az utolsó középkori eretneknek kell tartanunk, aki maradandó dokumentumban örököltette meg nagyon is korszerű korszerűtlenségét, hiszen a reformációval, amely ellen már hadakozik, s melyet a pártütés egyik formájának tart, a prédikátorral, mint amilyen Szkárosi Horvát András vagy Bornemisza Péter volt, a prófétaság új, ideológiai szempontból modernebb magatartásformája is megjelent.

4.

Szerémi György emlékiratát, vagy ahogy minősíti: „levelét a magyarok országának pusztulásáról”, közelebbről „főképpen a magyarok főembereiről és főpapjairól”, 1545—47-ben írta, egy év múlva pedig beiratkozik a bécsi egyetemre. Műve Verancsics Antal nagy gyűjteményében maradt fenn, más egykorú történeti feljegyzéssel és emlékirattal együtt, kimondottan „Antal erdélyi prépost kérésére”, aki egy nagyobb történeti mű megírásának gondolatával foglalkozott, és ismerőseit, környezetének tagjait arra ösztönözte, hogy írják meg mindazt, amit a közelmúlt eseményeiről tudnak. Tehát magánhasználatra szánt módon írt Szerémi is, akárcsak társai, akik azonban már nem latin, hanem magyar nyelven fogalmaztak. Hogy Szerémi miért a latin nyelvet választotta, ma már nem lehet megmondani, pedig hibás latin nyelve mutatja, hogy milyen nehézséget kellett, hogy jelentsen vállalkozása: egy, a latinban lényegében járatlan ember munkája az övé. Nem szerénykedést tartalmaz tehát művének záró bekezdése sem, amikor „kedves testvéreinek” bocsánatát kéri, „ha valamit nem kellő csínnal vagy nem megfelelően írtam író tollammal”, és igaza van, amikor emlékiratának tartalmára hívja

fel a figyelmet a „csinos szavak” ellenében. „Aki csinosabban tudja — zárta le mondandóját —, legyen meg neki, hogy jól kijavítsa...”

Verancsics Antal, talán ura már, nyilván nem is ezt várta tőle, hiszen ismerhette emberének természetét, gondolkodásmódját, amelyről megállapítottuk már, hogy köznépi volt. S pontosan tudhatta, Szerémi társadalmi helye hol is van valójában: nem annyira az alsóbb papság, hanem az azzal rokon deákok között, minthogy Szerémi hosszú pályafutása alatt mindig a jelképes „harmadik” asztalnál ült, s ki különös kegyként kerülhetett oda, ahol a király kamarásai ültek. A mohácsi vész napján például Budán „a városban az esztergomi úrnál Zsigmond deákkal aludtam László érsek kincstára mellett...” És jeleztük, hogy foglalkozása is inkább a pap-deáké volt, mint egyházi személyé: talán jó énekes volt csupán és ilyenként szerepelt a szertartásokban. Valójában írnok volt, miként azt műve több helyén hangsúlyozza is, nyilván az írástudóknak abból a fajtájából, aki némi ellenszolgáltatás fejében róttá papírra a köznépből ügyes-bajos dolgaikkal az udvarhoz érkezők kérelmeit. Ő írja a Fekete ember kérvényeit, s ő az, akihez az a szegedi, Orbán nevű parasztember fordul, hogy írná meg János királynak, ő volt, aki a Fekete embert meglőtte, nem pedig Török Bálint. Ha latinul nem is tudott, magyar nyelvű folyamodványokat nyilván készített. Alacsony társadalmi rangja és érintkezése a köznéppel tehát szüntelenül táplálhatta szenvedélyét, s amikor Verancsics megbízta, hogy írná meg, amit a történelemtől tud, valójában zsilipet nyitott meg Szerémiben, ki addig nem valószínű, hogy tapasztalatai rögzítésére gondolt.

Mert Szerémi csak emlékeit írta és írhatta meg, és ha gondolt volna is forráskutatásra, már nem volt hol kutatnia: Buda a török kezén volt és nyilván a királyi kancellária iratanyagának jó része is elveszett már. De nem hihető, hogy egyáltalában élt benne az írott forrásokra való hivatkozás igénye, oknyomozó történelmi művet tehát nem is várhattunk tőle. Végtelen szubjektivitása azonban lehetővé tette számára, hogy aránylag rövid idő alatt, immár hontalanul, már nemcsak szülőföldjéről, hanem Budáról is kiszorulva, emlékezetére bízva magát, megírja művét, tapasztalatainak summájaként, szókimondással, mivel János király is halott volt már. Hogy az „olvastam” ellenében a „hallottam”-ra való hivatkozásaira építi művét, ezek után nyilvánvalóan természetes és Szerémi számára az egyetlen lehetséges megoldási mód volt.

Szövegének két rétege tehát eleve adott: a maga tapasztalta dolgok és azok, amelyeknek forrásait már nem tudta megjegyezni, minthogy azok a korszak közvéleményéből származtak — méghozzá köznépi-deáki szinten, a köztudatot tükrözve. A kettő azonban nemcsak szétválasztható, hanem együtt is tudható, minthogy írónk szövegének két síkja azonos interpretációs jellegű. Ám, hogy Szerémi az egyes történelmi események elmondásában követi-e a köznépi véleményt, vagy pedig a gondolkodás és látás, véleményalkotás hasonlósága létezik-e, a Szerémi-kutatások mai állása alapján eldönteni nem lehet. De észlelhetjük, hogy a köznépi interpretáció, a másoktól hallottak és a maga megélt események elmondásában lényeges és jelentős különbség nincs.

Az események végtelenen szubjektív, de mint láttuk, a mozgástörvények és irányok megérzésének vonatkozásában nagyon is objektív interpretációjának a síkját Szerémi „prófétikus” magatartása döntő módon meghatározta, és emlékiratában arról is árulkodik, hogy szüntelenül ér-

telmező, jósoló természete közismert volt: egy-egy prófétikus megnyilatkozását, szüntelenül kémeket, árulókat látó reakcióit általában környezete nem vette komolyan. Jellemző tehát az az epizód, amelyben elmondja, hogy Kőrös Ferenc kamarás egy ilyen alkalomkor a következő szavakkal intette le: „Hallgass, te páter, mit tudsz te?” Gondolkodásának mechanizmusa azonban a maga látásrendszerén belül, a prófétai ihletettség csillagképe alatt, hibátlanul működött: az információ és az abból következő értelmezés átváltozása, „prófétikussá” válása játszódott le nála, miként azt az alábbi epizód is bizonyítja:

„Hogy végre a németek már meghátráltak a magyarok előtt, Kászon vajda a királytól engedélyt kért, hogy Pestre bemehessen. Szemükkel látták ugyanis, hogy a városban vannak fiatalemberek és fiatal nők. Amidőn bementek, mindegyik pesti házban nemsokára kezdtek meggyalázni a férjes nőket, paráználkodtak a hajadon nőkkel; nem szégyelltek magukat az emberektől; fajtalankodtak az utakon és a templomkertben, úgyhogy a keresztények futottak a nyilvános bujaság elől. — Jaj, jaj nekünk a szodomitáktól! — Én pedig megírtam Budára János királynak levelemben jelképes példázgatással, hogy egy nagy kígyó bejött Pest városába és a pestiekre fekszik más kígyókkal együtt...”

Itt is árulkodóan követi az eseményt a csalódott kommentár: „A király nem értette meg, hanem inkább tréfára vette és nevetett.” Azonban a biblikus-látomásos és jelképes irányba való forduló figyelem az, ami elsősorban Szerémit jellemzi — anélkül természetesen, hogy az emlékirat hírértékén csorba esne, hiszen írónk valóságfogalmán belül az ilyen jeleneteket is értékelünk kell. Ebben viszont a később hitelesnek bizonyult adalék éppen úgy eléér, mint az olyasféle tapasztalat, amelyet nándorfehérvári látogatása kapcsán szerzett, mondván, hogy saját szemével látta nemcsak a Cillei—Hunyadi László viaskodása közben megsérült szobrot és asztalt, hanem Cillei kiontott véréét is.

Ha a maga tapasztalatait közlő részeket biblikus-látomásosaknak és egy középkori mentalitás munkájaként fogjuk fel, a másoktól hallottakat zömükben epikusabb jellegűeknek kell tartanunk, hiszen nem egy közülük akár egy Szabatkai Mihály vagy egy Gergely deák énekének is magját képezhetné. Szövegének e „deákos” rétege ugyancsak jellemző tehát, annál is inkább, mert ezekben beszél forrásairól is, név szerint hivatkozva azokra, akiktől a leírtakat hallotta. Jeromos öreg brassói kereskedő, a török császár egyik tűzgyújtogatója, János vajda Kenderesi nevű apródja, egy magyar vitéz Lajos király környezetéből — ezeknek információi kerülnek szövegébe, s ezek azok, akiket Szerémi szavahihetőknek tartott. Jellemző, hogy az így hallott hírmagok is hasonlóak a maga tapasztalta események epizódjaihoz, arra figyelmeztelve, hogy a történelemlátásnak és valóságfelfogásnak adott rendszerével van dolgunk, amelynek mélyén írónknak az az álláspontja van, amelyet szövege egy helyén így fogalmaz meg: „Én pedig a nép közti nyíltan megtudtam a tervet őfelsége ellen...” Nem véletlen, hogy Szerémi a valóságfelfogás e formáját védve mondja ki a vele kapcsolatban általában idézett „a nép szava isten szava” formulát is, jelezve, hogy alapjában véve tisztában volt emlékiratának jellegével, hogy köznépi szellemű történelmet ír. Kétségtelen tehát, hogy Szerémi érdeme a „nép szava isten szava” új értelmezése is, amelyben a „nép szava” fogalma egészen a költői hitel elvévé emelkedik. De tudta azt is, hogy az ilyen „történelem” csak János király halála

után íródhat meg, miként azt a II. Lajos haláláról szóló „nem hivatalos” verzió elmondása kapcsán jelzi is: „Biztosan fel tudjuk az igazságot tárni János király halála után...” S nyomban bizonyít: amikor egy vitéz, ki Lajos környezetében volt, meghallotta Zápolya János halálának hírért, rögtön arról beszélt, hogy Lajos nem a patakba fúlt és Tomori Pál nem a csatában esett el, hanem merényletek áldozatai lettek. Ezek után természetesen Szerémi következetesen bizonygatja majd ezt a „népi” változatot, úgy is, hogy a maga szemtanú voltára hivatkozik.

Hitelét azonban Szerémi ez oly jellegzetes felfogásának nemcsak elvi síkon kereshetjük, hanem a prófétikus veretű narrációt több esetben átütő vaskosabb népi közlésmódban is, amely a „köznépnek” ugyancsak megjelenési formája Szeréminél. Az emlékirat mikro-részleteiben, egy-egy epizódjában szorosan kötődnek a szálak ahhoz a művet meghatározó nézetrendszerhez, amely nemcsak Szerémi „világnézetét”, de „esztétikáját” is tükrözi. Egységesnek kell tehát művét tartanunk — csupán azt sajnálhatjuk, hogy nem magyar nyelven írta meg, hanem még latinul: olyan művet kaptunk volna, amelyhez hasonlót Heltai Gáspár alkotott Bonfini-fordításában.

műhely

sokasodó hajók a félértesülés óceánjain

A jugoszláv—magyar irodalmi kapcsolatok
felszabadulás utáni negyed százada a könyvkiadás tükrében

JUHÁSZ GÉZA

„A Jók és Bölcsék feltalálják
egymást különböző feleken is”.

(Kazinczy Ferenc)

Négyszáz éve, hogy a szemptei névtelen „horváltul magyarra fordította” a „*Béla királyról és Bankó lányáról*” szóló széphistóriát („Sebes Vág mentiben Sempte városában” 1570-ben), s alig száz esztendővel később magyarról horvatra fordította Zrínyi Péter bátyjának *Szigeti veszedelem* című eposzát (1660). Ha a két nép irodalmi kapcsolatainak írásos bibliográfiájában ők állnak is az elsők között, munkájuk egy rendkívül eleven s a szóbeli irodalomnak, a népköltészet közös motívumainak, a hősi mondák és énekek közös hőseinek tanúsága szerint folyamatos kapcsolatok folytatása, magasabb szintű megnyilvánulása csupán, azaz több százados termékeny kölcsönhatás gyümölcse. Köztudott például, hogy Tinódi Lantos Sebestyén ismerte a szerb hősi dalokat, és históriás énekeiben felhasználta azok eredményeit; Balassi érdeklődését a délszláv népköltészet iránt *Aenigma* című verse is tanúsítja, melyet „Egy horvát virágének nótájára” szerzett. Zrínyi Miklós ugyan Homérosz, Vergilius és Tasso műveiből tanulta az eposzirás technikáját, de köztudottan bőven merített a horvát naiv hősi költészetből, „a régi szerb, horvát hősi epika motívumai, jelenet-típusai minduntalan felbukannak az eposz lapjain”. (Bán Imre)

Míg azonban a szemptei névtelent, akárcsak a szóbeli költészet többi névtelenjét, akik a népköltészeti anyagot népeink között közvetítették, feltehetőleg a költői szépségek iránti ösztönös vonzódás sarkallta arra, hogy e szépségeket átsegítsék a nyelvi akadályokon, Zrínyi Pétert pedig alkalmasint a török és osztrák veszedelem egyidejű elhárításának ugyanaz a szándéka vezérelte az eposz lefordításában, mint bátyját annak megírásában, addig a XIX. század írói és fordítói mindkét nép soraiban már tisztában vannak azzal, hogy a népek egymás irodalmi értékeinek megismerése révén közelebb kerülnek egymáshoz. Kazinczy például — Lu-

kijan Mušickihoz intézett levelében — nemcsak a szerb népköltészet iránti csodálatának ad hangot, „mennyei szépségű elégiá”-nak nevezve az Azan agáról szóló népdalt, hanem hangsúlyozza, hogy az ő patriotizmusa nem ellenkezik a cosmopolitizmussal, s „a Jók és Bölcsék feltalálják egymást különböző feleken is”, majd így kiált fel: „Jaj annak a nyomorultnak, kinek szemei fennakadnak a ruhán és hangzaton”!

Hasonlóképp tisztában van az irodalmi kapcsolatok, a kölcsönös fordítások népeket egymáshoz közelítő szerepével Antonije Hadžić, a Matica srpska titkára, aki 1899-ben, Zmaj Jovan Jovanović, Petőfi, Arany, Tompa, Madách fordítója írói működésének negyvenedik évfordulóján a Kisfaludy Társaságban így méltatja a költő fordítói munkásságát: „Hogy Jovan Jovanović pályatársunknak a magyar és szerb nemzet között a régi jó baráti viszony helyreállítására irányult fáradozásait siker koronázta: fényes tanúbizonysága ennek ama nagy, napról-napra öregbedő szeretet, melyet a szerb közönség apraja-nagyja a szerb nyelvre fordított, szebbnél szebb magyar irodalmi termékek iránt tanúsít...”

Maga Zmaj is nem egy megnyilatkozásában tesz bizonyosságot arról, hogy fordítói munkásságával tudatosan igyekszik a népek közeledését szolgálni. Arany Toldijának lefordítása alkalmából ezeket írja Đorđe Rajkovićnak, a *Sedmica* irodalmi hetilap szerkesztőjének: „ez a kis eposz első a magyar irodalomban, amelyért 100 dukát jutalmat adtak, s általában igen nagy szükség van arra, hogy szomszédunk irodalmát még jobban megismerjük”. Aranyhoz írott levelében pedig már fordítói működésének eredményeiről, azaz Arany munkáinak az ő fordításában elért sikeréről számolhat be: „Én részemről meg leszek elégedve tökéletesen, hogy ha 'Murány vár ostroma' is oly meleg fogadtatásban részesül a szerb közönségnél, amelyben részesültek az általam lefordított 'Toldi', 'Toldi estéje' és sok más kisebb-nagyobb dalai és örök szépségű balladái.”

A magyar irodalomban ugyanezen időszakban a délszláv népköltészet iránti megkülönböztetett figyelemnek és érdeklődésnek vagyunk tanúi. 1836-ban igen gazdag válogatás jelent meg *Szerb népdalok és hőregék* címen (334 oldalnyi terjedelemben, Székács József válogatásában és utószavával), amely a század végén újabb „javított” kiadást is megért (1896). Egy másik válogatás pedig — *Králjevićs Márkó*. Délszláv népballadák a XIV. és XV. századból — alig három év leforgása alatt két kiadást ért meg (1896, 1899. — Margalits Ede fordítása).

A királyi Jugoszlávia és a Horthy-Magyarország közötti gyakran feszült politikai viszony, a nagyszerb nacionalizmus és a magyar irredentizmus természetszerűleg nem kedveztek az irodalmi kapcsolatoknak sem. A fordítói tevékenység azonban, ha veszít is intenzitásából, nem szakad meg, sőt néhány jelentős eredményt is produkál. Elég lesz talán Krleža és Todor Manojlović Ady-tanulmányaira, Leskovac Mladen készülő Illyésfordításaira utalnunk vagy a *Hegyek koszorúja* második magyarországi kiadására 1927-ben (az első 1902-ben, a harmadik 1948-ban jelent meg), Ivan Cankar *Jernejére* (1937) és novelláira (1941), vagy akár Miloš Crnjanski *Örökös vándorlásának* első kiadására (1941).

Ebben az időszakban azonban egy újabb tényező is megjelenik a jugoszláv—magyar irodalmi kapcsolatok terén, mégpedig a jugoszláviai magyar írók, fordítók s a jugoszláviai magyar könyvkiadás, mely tényező szerepe, különösen a második világháború után jelentősen hozzájárul a jugoszláv irodalmak magyar nyelvű bibliográfiájának gazdagításához, e

bibliográfia struktúrájának javításához, mindenképp a klasszikus és modern alkotások közötti megfelelő egyensúly létrehozásához. Már az első tett is igen jelentős: Debreczeni József és Szenteleky Kornél 1928-ban kiadják a *Bazsalikomot*, a szerb költészet reprezentatív válogatását, majd — ugyancsak Debreczeni fordításában — Jovan Dučić *Álmok városát* (Putnička pisma) 1933-ban. Csuka Zoltán, aki ezekben az években Jugoszláviában élt, így emlékezik vissza ennek az irodalmi programnak első eredményeire: az újvidéki *Út* című folyóirat köré csoportosult aktivista írók már 1922-ben „nemcsak a Bécsben élő Kassák Lajossal, hanem a belgrádi és zágrábi forradalmian újat kereső aktivistákkal és 'zenitistákkal' is kapcsolatot találtak”. „Mikor aztán az 'izmusok' viharai elűltek, a forradalmi demonstrációkon túl, Szenteleky vezetésével olyan együttműködés kezdődött, amely már megkereste a múlt haladó hagyományait.” De éppen Csuka Zoltánnak volt a két világháború közti időszakban, Magyarországra történt visszatérése után, még egy rendkívül jelentős és példamutató kezdeménye az irodalmak közti kapcsolatok ápolása terén: „A szomszédos népek szellemi együttműködésének jegyében indult meg szerkesztésében — írja Csuka Zoltán — 1933-ban Budapesten a *Láthatár* című kisebbségi szemle, amely a gyűlölködő és romantikus revizionizmus helyét a valóság talaján állva mutatta be a szomszéd államokban élő magyar nemzetrészek irodalmát, amellet azonban a szerbhórvát, cseh és szlovák, román népek irodalmi életét is. A külső körülmények folytán ez a munka épp a jugoszlávokkal volt a legeredményesebb.”

Érthető, hogy ilyen előzmények, ilyen gazdag és sokra kötelező hagyományok után felmerül a kérdés: hogyan alakult a magyar és jugoszláv irodalmak közötti kapcsolat a második világháború után, amikor mindkét országban „a haladó írók kerültek előtérbe”, olyan négy esztendő szomorú tapasztalatainak birtokában, mint a fasiszmus fajvédő-fajüldöző hisztériája volt; milyen eredményeket hozott az utóbbi negyed század szomszédos népeink közeledésében, jobb kölcsönös megismerésében az irodalmi művek kölcsönös fordítása és kiadása révén. E kérdés közelebbi vizsgálata annál is indokoltabb, mert a címben is idézett félértesülés nemcsak a fordítások csekély számára érvényes, hanem a meglevők számontartására is. Amint a mellékelt bibliográfiából s annak tüzetesebb elemzéséből kitetszik, a fordítások mennyisége nem is lebecsülendő, s a hiba — úgy látszik — inkább e tevékenység csekély hatékonyságában keresendő, minthogy a megjelent művek nem érték el a kívánt célt, nem törték át az ismeretlenség és közöny falát, nem juttatták el egyik irodalom nagyjait sem megfelelő módon a másik nép irodalmi köztudatába. Mindez — a lefordított és kiadott művek számának ellenére is — nagyobb mértékben érvényes a magyar irodalomra, legalábbis a jelen pillanatban. Ezért nem csodálkozhatunk Illyés Gyula következő megállapításain sem, melyeket az 1965. évi belgrádi látogatásával kapcsolatban tett: „De a két irodalom nem ismeri egymást. A két szellemi élet sem. Így a két olvasó tábor: a két értelmiség sem. A félértesülés óceánjai közöttünk.

Illetve mi úgy-ahogy még ismerjük — ismerhetjük — őket; egy-két könyvet mi már lefordítottunk. Ők a mi mennyiségünknek körülbelül a negyedét. Egy kézen meg lehet számolni, hányat, kiket.”

Ha a mindenáron való meghökkentés volna célunk, akkor ezzel a meg-

állapítással azt az adatot kellene szembehelyeznünk, hogy a magyarországi kiadók a tárgyalt huszonöt év (1945—1970) alatt 72 címszót jelentettek meg a jugoszláv népek irodalmából, míg a jugoszláv kiadók ugyan ezen időszakban 154-et a magyar irodalomból! E számok azonban természetesen nemcsak eligazítanak, de félre is vezethetnek. Így a fenti 72-es szám éppúgy nem fedi a teljes igazságot, mint a jugoszláv népek irodalmának forgalomban levő teljes bibliográfiája, amely nem kevesebb, mint 217 címet tartalmaz. Ha ugyanis azt kutatjuk — ezúttal pedig ez a célunk —, hogy egyik ország népe objektíve, azaz a rendelkezésre álló fordítások birtokában milyen mértékben ismerheti a másik ország népének irodalmát, milyen képet alkothat magának a lefordított és könyv alakban közreadott művek alapján, akkor a 72 címszót tartalmazó jegyzéket ki kell egészítenünk a jugoszláv—magyar közös kiadású könyvek jegyzékével, de természetesen, hogy a magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiájának a másik oldalon semmiképpen sem a jugoszláv irodalom teljes magyar bibliográfiája felel meg. Minthogy 1958-ig, azaz a jugoszláv—magyar könyvcserre kezdetéig közös könyvkiadás nem létezett, a jelzett időszakban jugoszláviai kiadók (Híd, Testvériség-Egység, Minerva, Progres) gondozásában megjelent fordítások egyáltalán nem jutottak el Magyarországra, tehát szempontunkból nem vehetők figyelembe. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a felszabadulást követő 13 esztendő (1945—1958) fordítói produkcióját a magyar bibliográfiában meg kell felelni: amint a mellékelt bibliográfiából látható, ez idő alatt összesen 47 jugoszláv mű jelent meg magyar fordításban, s ebből 24 jugoszláviai, 23 pedig magyarországi kiadóknál. Sőt, mivel a könyvcserre keretében sem minden könyv jut el a magyarországi könyvpiacra, az 1958 utáni jugoszláviai kiadású fordításokat sem lehet egészében felvenni a jugoszláv irodalmak magyarországi bibliográfiájába. A rendelkezésre álló jegyzék szerint a 217 címszó a következő megoszlást mutatja: magyarországi kiadók gondozásában megjelent 72 címszó, közös kiadásban mintegy 40 (ez valamennyi jugoszláv, zömmel az újvidéki Forum, kisebb részben a muraszombati Pomurska založba kiadása, melyekből kisebb-nagyobb (500—5000) példányszám került forgalomba Magyarországon), és végül kb. 100 címszó jelent meg a jugoszláviai kiadóknál, amelyek egyáltalán nem jutottak el a magyarországi olvasóhoz. Meggyőzően alátámasztja a fenti arányokat az elmúlt negyed század mindaddig legbőségesebb termésű két esztendejének jegyzéke is. 1963-ban például kerekén 20 jugoszláv szerző könyve jelent meg magyar fordításban, mégpedig 15 az újvidéki Forum kiadásában (ezek Magyarországon nem kerültek forgalomba!), 3 a magyarországi kiadóknál, 2 pedig közös kiadásban; 1965-ben 21 címszó szerepel a bibliográfiában, s ebből 12 jugoszláviai, 6 közös, 3 pedig magyarországi kiadás.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy az Illyés Gyula megállapításában látható nyilvánvaló tévedés egyik forrása a Csuka Zoltán jugoszláv irodalomtörténetének függelékeként közölt *A jugoszláv irodalom magyar bibliográfiája* (Gondolat Könyvkiadó Bp. 1963. 492—512. old.), amely természetesen tartalmazza azokat a jugoszláviai kiadásokat is, amelyek mint említettük, gyakorlatilag nem állnak rendelkezésre a magyar olvasónak, jó részük pedig még a szakembereknek sem. (Megjegyzendő, hogy e félreértés előidézésében Csuka Zoltán könyve, pontosabban a bibliográfia összeállító, Kozocsa Sándor és Radó György egyáltalán nem vétkesek, hisz a jegyzék pontosan feltünteti mind a kiadót, mind a meg-

jelenés helyét, természetes ugyanakkor, hogy nem tesz különbséget a közös és a csak jugoszláviai kiadások között.) A fenti tévhit elterjedéséhez azonban bizonyára hozzájárult az a körülmény is, hogy míg a jugoszláv irodalmak magyar bibliográfiája viszonylag rendezett, s a Csuka könyvében található jegyzék is meglehetősen könnyen kiegészíthető az azóta megjelent művekkel, addig a hat jugoszláv köztársaságban és két autonóm tartományban működő mintegy 70 könyvkiadó produkciójából — tudomásunk szerint — eddig senki sem kísérelte meg összeállítani a magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiáját. Itt jegyezzük meg, hogy az e tanulmány függelékeként közölt bibliográfia sem tekinthető teljesnek, kisebb-nagyobb kiegészítésre szorul, de úgy véljük, az összképet 2-3 című esetleges kimaradása lényegében nem változtathatja meg.

A fentiekből következő kérdést most már így fogalmazhatjuk meg: mi az oka, hogy a magyar irodalom 154 címszót tartalmazó jugoszláv bibliográfiája ellenére a jugoszláv olvasóközönség és az értelmiség általában igen keveset tud a magyar irodalomról, kevés magyar író neve és műve került be a jugoszláv irodalmi és olvasói köztudatba — ideértve a magyar irodalom legnagyobbjait is. Bízvást állíthatjuk ugyanis, hogy mind a magyar olvasók, mind az értelmiség, különösen pedig az irodalmi körök legalább a jugoszláv irodalom legnagyobb egyéniségeit ismerik, állíthatjuk, hogy például Držić, Njegoš, Andrić, Krleža, I. G. Kovačić, D. Čosić, B. Čopić, Popa, Crnjanski fogalomná váltak északi szomszédainknál. Jugoszláv oldalon esetleg Lukács Györgyről mondható el ugyanez, de Illyésről, Déryről, Németh Lászlóról, Weöres Sándorról — hogy az utánuk jövő Nagy Lászlót, Juhász Ferencet, Pilinszky Jánost stb. ne is említjük — sajnos nem. Hogy erre némi magyarázatot találjunk, vessük egybe a két bibliográfia első 14 alkotójának jegyzékét, akik 2-szer vagy ennél többször szerepelnek önálló kötetten a fordítások sorában. (Egyelőre nem foglalkozunk a gyűjteményes kötetekkel, de rájuk is visszatérünk még a továbbiakban.) Íme a jegyzék:

1. Miroslav Krleža:	15	1. Illyés Gyula:	7
2. Ivo Andrić:	10	2. Jókai Mór:	7
3. I. G. Kovačić:	4	3. Lukács György:	6
4. Oskar Davičo:	4	4. Móricz Zsigmond:	6
5. Branko Čopić:	3	5. Mikszáth Kálmán:	5
6. Dobrica Čosić:	3	6. Ady Endre:	4
7. Vladimir Nazor:	3	7. Déry Tibor:	4
8. Ivan Cankar:	2	8. Szabó Magda:	4
9. Danilo Kiš:	2	9. Németh László:	3
10. Branislav Nušić:	2	10. Harsányi Zsolt:	3
11. Grozdana Olujić:	2	11. József Attila:	2
12. Ela Peroci:	2	12. Goda Gábor:	2
13. Borisav Stanković:	2	13. Fejes Endre:	2
14. Tone Seliškar:	2	14. Kolozsvári G. Emil:	2

(Valljuk be mindjárt, hogy a fenti jegyzéket tudatosan meghamisítottuk! A jegyzék élére ugyanis Zilahy Lajos nevét kellett volna írunk, hisz ő nem kevesebb, mint 41-szer (!) jelent meg jugoszláv nyelveken az elmúlt negyed században, mivel megjelentetése komoly üzleti sikerrel kecsegtette a kiadókat; a második helyre Molnár Ferenc nevének kellett

volna kerülnie a maga 16-szori megjelenésével. A *Pál utcai fiúk* c. ifjúsági regénye ugyanis rákerült az általános iskolák kötelező olvasmányainak jegyzékére, s így érthető, hogy szerbhorvát, szlovén és macedón nyelven is több kiadást ért meg. E népszerű ifjúsági műve mellett csupán még a *Zöld huszár* jelent meg. E két nevet s a rájuk eső 57 címet ezért az előbbi jegyzék összeállításánál figyelmen kívül hagytuk. Anélkül tehát, hogy e tényt elhallgatnánk, a magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiájának vizsgálata során e két íróval és 57 címszóval — mint határesetet is igen jellemző tényként kezelve — nem számolunk, s e bibliográfiának csak további 97 címszavát vesszük közelebből szemügyre, s ezt szembesítjük a magyarországi kiadóknaál és közös kiadásban megjelent jugoszláv művek 112 címszót tartalmazó jegyzékével.

E jegyzékből első pillantásra is szembetűnik, hogy mindkét irodalomból a mai, mindenesetre a jelen század írói vannak jelentős túlsúlyban.

Érdemesebb lesz, úgy véljük, szóra bírni a teljes bibliográfiát, s megvizsgálni, milyen képet nyújt egyik és másik irodalom fontosabb korszakairól, vonulataiból. Ha azt a meglehetősen általános irodalomtörténeti értéktételeket tartjuk szem előtt, hogy a magyar irodalom legfőbb értékeit és legnagyobb egyéniségeit a lírában kell keresnünk, akkor indokolt első helyen azt vizsgálunk, hogy mi jutott el a jugoszláv olvasóhoz ebből a legfőbb értékből, a nagy magyar líra szépségeiből. Ha az önálló köteteket tekintjük át, több mint szegényes, hiányos képet kapunk: Petőfi Sándor (3), Ady Endre (4), József Attila (2), Radnóti Miklós (1), Weöres Sándor (1), Nagy László (1).^{*} A bibliográfiában ugyan találkozunk még Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Füst Milán és Illyés Gyula nevével a nagy magyar lírikusok közül, de valamennyi szépprózával mutatkozott be az itteni közönségnek. Illyés Gyula például 7 ízben jelent meg (szerbül, horvátul és szlovénul), de csak a *Puszták népe*, a *Petőfi életrajza* és az *Ebéd a kastélyban*, illetőleg egy népmese-feldolgozása olvasható e nyelveken, de egyetlen verseskönyve sem! Babits Mihály *Halálfiái*, Füst Milán *A feleségem története*, Kosztolányi pedig *Pacsirta* című regényével van jelen e nyelvterületeken. Nagy hiányt pótoltt ilyen tekintetben az 1970-ben megjelent magyar költői antológia, amely a XX. századi magyar lírából igen reprezentatív válogatást kínál fel a jugoszláv olvasónak. De még mindig szinte teljesen hiányoznak a klasszikus magyar líra képviselői, vagyis csupán a három Petőfi-kötet képviseli azt, míg például Balassi, Csokonai, Kölcsey, Vörösmarty, Arany — hogy valóban csak a legnagyobbakat említsük — költészetéből még valamely gyűjteményes kötet sem nyújt akárcsak izelítőt is a jugoszláv versolvasónak.

Nagyjából hasonló képet kapunk akkor is, ha a magyar irodalom másik fő értékének tartott kisp prózát, novellisztikát vesszük vizsgálat alá. Itt ugyan az 1953-ban megjelent válogatás (*Hatholdas rózsakert — Šest jutara ruža*) Bródy Sándorig és Mikszáth Kálmánig megy vissza a múltba, de adós marad a modern novellisták műveivel. Hasztalan keressük itt például Déry, Tömörkény, Móra, Cseres Tibor, Fejes Endre, Santa Ferenc, Illés Endre, Örkény István, Mándy Iván, Mészöly Miklós — hogy csak taláalomra említsünk néhány jelentősebb nevet — írásait, hogy a többiek-

* A zárójelben levő számok az önálló köteteket jelentik.

ről ne is szóljunk. Már az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy amennyire hiányzik a magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiájából az Ady előtti magyar lírának legalább egy reprezentatív válogatása, gyűjteményes kötet (külön köteteket ugyanis illuzórikus volna elvárni is), legalább annyira hiányzik egy válogatás az utóbbi fél évszázad novellaterméséből is, bár nem vitás, hogy érdeklődésre tarthatna számot egy századvégi és századeleji novellagyűjtemény is, amelyben Mikszáth Kálmán, Bródy Sándor, Petelei István, Thury Zoltán, Papp Dániel, Gozsdu Elek, Ambrus Zoltán, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza stb. kapna helyett. Bizonyára kellemes meglepetést okozna a szerb és horvát olvasó számára a — talán szerb származású — Papp Dániel novelláiban a hácskai szerbek és horvátok (bunyevácok), illetőleg a szerémségi kalugyerek oly meleg szeretettel, belső együttérzéssel átitatott rajza csakúgy, mint a — talán macedón származású — Gozsdu Elek turgenyeven borongós rajza Dél-Bánát szerb, magyar, román lakosságú tájairól és embereiről.

A kiadókat azonban tudvalevőleg nem annyira az irodalomtörténeti folytonosság és teljesség elve vezérli a külföldi művek lefordítása és megjelentetése során, hanem jobbik esetben az író világhírneve, a könyv várható erkölcsi sikere, rosszabb esetben pedig kizárólag az üzleti érdek. Ha viszont azt vizsgáljuk, hogy egy-egy nemzeti irodalomról milyen összkép alakult ki egy más nép nyelvén a fordítások révén, akkor mégiscsak szem előtt kell tartanunk a teljesség és folytonosság szempontját is. Mielőtt azonban ilyen vonatkozásában is megvizsgálánánk a bibliográfiákat, térjünk vissza Illyés Gyula idézett cikkének egy másik részletére és következtetésére is. Adyék nyugat-kultuszával kapcsolatban például a következőket hangsúlyozza: „A győztes irányzatoknak is lehet jó ellenhatásuk. Adyék diadalmas vállakozásának nem kis hatása az utánajövő nemzedékre az volt, hogy nekünk nem azokkal a távoli, napnyugati népekkel és kultúrákkal kell összeismerkednünk, hanem a mellettünk élőkkel. Nem Párizs és London és Róma izlésével és eredményével kell kapcsolatot teremtenünk, hanem Prágáéval, Bukarestével, Belgrádéval. Igaz, hogy erre is nyugaton vagy nyugat hatása alatt eszméltünk rá, de csak annál eltökéltebben hirdettük, föllépésünk első percétől fogva.

Teljes eredménytelenséggel.”

Ha most megint meghökkentő és csattanós cáfolattal kívánnák e rezignált végkövetkeztetésre válaszolni, arra kellene hivatkoznunk, hogy az utóbbi huszonöt év alatt kölcsönösen lefordított és kiadott száz-százhusz könyv, az általuk megszólalt több száz alkotó (csak a 11 gyűjteményes kötetben 448 szerb, horvát, szlovén és macedón író és költő jutott szóhoz!) talán mégiscsak több, mint teljes eredménytelenség! Írásunk célja azonban korántsem az önelégültség táplálása, hanem épp ellenkezőleg, a bibliográfiák fehér foltjainak megmutatása és a sürgető tennivalók kijelölése.

Fogjuk vallatóna ilyen szempontból először a magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiáját. Mint már említettük, az 1970-ben megjelent magyar lírai antológiában századunk nagy magyar lírikusai Adytól napjainkig szinte valamennyien helyet kaptak, önálló kötettel azonban mindössze 6-an. Amellett, hogy — mint már említettük — a jugoszláv olvasók nem ismerhetik az Ady előtti nagy magyar lírát (csak Petőfi képviseli három válogatással), s nem ismerhetik a lírikus Illyés Gyulát sem, noha nem kevesebb, mint 7-szer szerepel a bibliográfiában prózai alkotásai.

tásaival, és keveset tudhatunk Déryről is négyszeri megjelenése ellenére, mert kétszer találkozunk itt a *Befejezetlen mondattal*, egyszer-egyszer pedig a *Nikivel* és a *G. A. úr X.-bennel*. Németh Lászlónak mindössze két műve jelent meg: az *Iszony* (szerbül: Minerva, 1963., szlovénul: Pomurska založba, 1966.) és az *Égető Eszter* (szerbül: Minerva, 1960.). Tamási egyetlen műve jelent meg csupán, az Ábel-trilógia első kötete (szlovénul: Pomurska založba, 1968.). Bizonyára nem szorul bővebb magyarázatra, hogy aki nem ismeri Illyést, a lírikust, Déryt, a novellistát, Németh Lászlót, a dráma-, tanulmány- és esszéíró, Tamásit, a novellistát stb., az voltaképp igen hiányos képet alkothat magának az említett írók életművéről. Ez pedig egyáltalán nem valami elvont irodalomtörténeti folytonosság, teljesség igényét jelenti, hanem a magyar irodalom igen fontos, mondhatnánk kapitális jelentőségű és értékű alkotásainak megismerését, a magyar irodalom egészéről alkotott kép megfelelő súlypontjainak, helyes arányainak kialakítását. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy Illyés Gyulát, Déry Tibort és Németh Lászlót ugyanúgy kellene ismernie a jugoszláv olvasónak, mint ahogyan a magyar olvasó ismer(het)i Krležát és Andrićot. A két jugoszláv író pedig — mint láttuk — összesen 25 címszóval van jelen a magyar bibliográfiában (Déry és Németh összesen 7-tel!). Ha azonban a gyűjteményes köteteket is számba vesszük, akkor a különbség még sokkal-sokkal nagyobb.

S épp itt találjuk a legnagyobb különbséget a két bibliográfia között — a gyűjteményes kiadványok, a válogatásokat tartalmazó kötetek tekintetében. Nem számítva a népköltési gyűjteményeket, a gyűjteményes kötetek számában is igen nagy az eltérés. A Magyarországon kiadott és a jugoszláv—magyar közös könyvkiadás keretében megjelent 112 címszó között 10 gyűjteményes kötetet találunk: *Klasszikus jugoszláv elbeszélők* (14),* *Mai jugoszláv elbeszélők* (18), *Jugoszláv költők antológiája* (139), *Napjaink éneke I., II.*, *A modern jugoszláv költészet antológiája* (120), *A csönd elemei*. Mai jugoszláv esszék (9), *Sebzett maűár*. Mai szerbhorvát drámák (6), *Rövid kirándulás*. Három kisregény (3), *Kisértő igazság*. Mai jugoszláv elbeszélők (10), *A szó születése*. Mai macedón költők (15), *A szerbhorvát irodalom kistükré* (88). E kötetekben, mint láthatjuk, nem kevesebb, mint 422 jugoszláv író, költő és dómairó kapott helyet, míg a 102 önálló kötetben 59. Számuk tehát együtt megközelíti az 500-at!

A magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiájában ezzel szemben mindössze két gyűjteményes kötet található — *Šest jutara ruža i druge novele majstora mađarske pripovetke* (Hatholdas rózsakert és a magyar elbeszélés mestereinek más novellái) (15), *Novija mađarska lirika* (Az újabb magyar költészet) (20) —, s ezekben és az önálló kötetekben összesen csak 61 szerző írásait találjuk. E gyűjteményes kötetek között azonban nemcsak a számukban (10:21) van szembetűnő különbség, hanem egyfelől terjedelmük (a 3 legnagyobb kötetben összesen 347 szerző szerepel!), másfelől pedig változatosságuk tekintetében is: 3 elbeszélés-gyűjtemény és 3 lírai antológia mellett egy-egy dráma-, esszé-, kisregény-kötet és egy, az egész irodalmat, minden korszakát, összes műfajait felvonultató „kistükrő”. S minthogy e válogatások általában a jugoszláv irodalom legjelesebb alkotóit állítják középpontjukba, érthető, hogy ezek az írók

* Zárójelben a kötetben szereplő szerzők száma.

szinte valamennyi válogatásban helyet kaptak, sőt azok súlypontjait jelzik. Így már nem is kell csodálkoznunk rajta, hogy az elmúlt negyed században Miroslav Krleža — az önálló kötetekben és a gyűjteményekben együttvéve — legalább 20 különböző magyar könyvben szerepel, Ivo Andrić 15-ben stb.

Ha tovább kutatjuk, hogy miért ismerik oly kevéssé Jugoszláviában a magyar írókat — ideértve a legnagyobbakat is — és műveiket, akkor a gyér számú megjelenés mellett Jugoszlávia többnyelvűségét sem szabad szem elől tévesztenünk. Tudvalevő ui., hogy például a Ljubljánban, Muraszombatban, Koperban megjelent szlovén, illetőleg a Szkopjében megjelent macedón nyelvű könyvek, fordítások objektíve nem válhatnak a húszmilliós ország egész olvasóközönségének közkincsévé, csupán az 1—1,5 milliós macedón, azaz szlovén nemzet olvasótábora számára hozzáférhető. De a 14—15 milliós szerbhorvát nyelvterület sem tekinthető ilyen szempontból egységesnek, mivel a cirill- és latin betűs írás csak a nyelvterület egyik vagy másik részében általános. Amint ui. Horvátország jelentős részében nem vásárolják és olvassák a belgrádi, újvidéki, cetinjei stb. kiadók cirillbetűs nyomtatványait, úgy Szerbia és Crna Gora egyes részein csak kevesen olvasnak latin betűt. Ez a körülmény tehát jelentős mértékben befolyásolja a fordítói és kiadói tevékenység hatékonyságát Jugoszláviában, s megnehezíti egy-egy alkotó vagy mű betörését, népszerűvé válását országos méretekben. Érdekességgént jegyezzük meg, hogy még a bibliográfiában 41 címszóval szereplő Zilahynak sem sikerült ez teljes mértékben, mert például egyetlen könyve sem jelent meg macedón nyelven! A négy nagy (legelterjedtebb) nemzeti nyelv mindegyikén (szerbül, horvátul, szlovénul és macedónul) csak Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című ifjúsági regénye olvasható. Elmondható még Lukács Györgyről és Illyés Gyuláról is, hogy csaknem az egész országban ismertté váltak. Lukács György hatszori megjelenése például így oszlik meg: szlovénul 4-szer, szerbül és horvátul pedig egyszer-egyszer jelent meg; Illyés Gyulának 3 könyve jelent meg szerbül, ugyanennyi szlovénul és egy horvátul. (Időközben, 1971-ben még egy horvát nyelvű könyve látott napvilágot: válogatott versei.) Ezzel szemben Németh László csak szerbül (2) és szlovénul (1) jelent meg, Déry Tibor szerbül (2), szlovénul (1) és horvátul (1), Petőfi csak szerbül (2) és macedónul (1), Ady pedig csak szerbül (4); Nagy László viszont csak macedónul, Tamási Áron pedig csak szlovénul olvasható Jugoszláviában.

A két bibliográfia közötti legfőbb különbség tehát — nézetünk szerint — abban áll, hogy a jugoszláv népek irodalmának magyar nyelvű bibliográfiájában a nagy írói egyéniségek valóban jelentőségüknek megfelelően vannak jelen, a gyűjteményes kötetek pedig — nyugodtan állíthatjuk — irodalomtörténeti teljességben és folytonosságban mutatják be népeink irodalmát a szomszédos országban. Úgy véljük, hogy három könyvről ezúttal külön is szót kell ejteni, mivel szempontunkból egészen kivételes jelentőségük van. Az újvidéki Forum Könyvkiadó gondozásában megjelent *Napjaink énekére* gondolunk első helyen, amely jugoszláviai magyar költő (Ács Károly) válogatásában és jegyzeteivel, de hazai és magyarországi műfordítók összefogásának eredményeként készült, s a modern jugoszláv költészetéről valóban átfogó, úgyszólván teljes képet nyújt. Második helyen *A szerbhorvát irodalom kistükrét* (A kezdetektől 1945-ig) kívánjuk említeni, amely egyfelől két kiadó (Európa, Budapest, Forum,

Újvidék), másfelől közös szerkesztői együttes (Csuka Zoltán, Hadrovics László, Vujičić D. Stojan — Božidar Kovaček, Draško Redep, Szeli István), közös műfordítói gárda együttes munkájának gyümölcse. A bevezető és ismertető szövegeket a szerkesztő bizottság jugoszláv tagjai írták. Harmadszor, de nem utolsósorban meg kell említenünk Csuka Zoltán — Jugoszláviában is méltán feltűnést keltett — *A jugoszláv népek irodalmának története* c. munkáját, amely a felsorolt gyűjteményes kötetek mint bőséges szöveggyűjtemények segítségével valóban kitűnően eligazít népeink irodalmában. Teljes joggal jelenthette hát ki Csuka Zoltán nemrégiben a magyar műfordítók és könyvkiadók nevében, hogy „sikerült lerónunk azt az adósságot, amely Zmaj Jovan Jovanović múlt századi szép teljesítménye óta fennállt”.

Erre a nagy műre tette fel a koronát Csuka Zoltán említett irodalomtörténetével, miután egymaga több mint 70 művet fordított magyarra, s amint tudjuk, azóta sem pihen, hisz csak az elmúlt évben jelent meg műfordításainak egy terjedelmes kötete (*Csillagpor*), amelyben vagy 130 költő több mint 200 versén keresztül mutatja be és teszi áttekinthetővé a jugoszláv költészetet a népköltéstől és a középkori vallásos versektől egészen a mai költők modern hangvételű műveiig.

Így most valóban az a helyzet állt elő, hogy a kiadott könyvek csaknem azonos számától függetlenül a jugoszláv népek irodalma sokkal inkább, sokkal több íróval és művel — mondhatnánk szinte valamennyi árnyalatával, irányzatával és korszakával — van jelen a magyar nyelvterületen, mint a magyar irodalom Jugoszláviában. Bizonyára komoly alapja van annak a mindjobban elterjedő közhitnek, hogy a jugoszláv népek irodalma egyetlen idegen nyelven sem szólalt meg olyan bőségben, olyan gazdag színárnyalatban, olyan sok avatott műfordító lantjának húrjain, mint éppen magyarul.

A féltérsétséget azonban nemcsak a fordítások hiánya jelenti, hanem a meglevő fordítások figyelmen kívül hagyása, tudomásul nem vétele is. A magyar irodalom jugoszláviai bibliográfiájában ugyanis nem annyira a címszavak számával lehetünk elégedetlenek, mint inkább a fordítói és kiadói tevékenységben tapasztalható teljes térszerűtlenséggel és koncepciótlansággal. Mert nemcsak arról van szó, hogy Zilahy Lajos és Molnár Ferenc — esztétikai érvekkel semmiképpen sem indokolható — túlsúlya teljesen eltorzítja a magyar irodalomról alkotható összképet, felborít e bibliográfiában mindenféle egyensúlyt, de ez egyúttal igen szimpomatikus is ebben a tevékenységben; e bibliográfiában ugyanis hasztalan keresnénk olyan tartó pilléreket, mint a másik bibliográfiában Andrić, Krleža, Crnjanski, Popa, Davičo, I. G. Kovačić vagy Držić, Njegoš, B. Stanković stb. a régi irodalomból. Mindezek ellenére egészében mégsem tekinthető tragikusnak ez az állapot. Egyrészt, mert meggyőződésünk szerint 5—6 gyűjteményes kötetrel néhány év leforgása alatt le lehetne fedni a magyar irodalom jelenleg még érintetlen fehér foltjainak nagy részét, másrészt pedig a közelmúlt és a jelen legnagyobb magyar íróinak megfelelő prezentálásával igen sokat lehetne javítani ezen a bibliográfián, ami nem utolsósorban a jugoszláv olvasóközönség számára jelentene kétségtelen nyereséget. Alapos okunk van hinni, hogy ez mihamarabb be is következik, épp azért, mert Jugoszláviában is mind általánosabbá válik a felismerés, hogy — visszafordítva Csuka Zoltán szavait — le kell róni azt az adósságot, amely Csuka Zoltán, Dudás Kálmán és a mel-

léljük felzárkózott jugoszláviai magyar fordítók, Ács Károly, Herceg János, Fehér Ferenc, Bodriks István stb. „szép teljesítménye” folytán fennáll. Ezt azonban nyilvánvalóan nem azért kell megtenni, hogy a két ország irodalma között helyreálljon valamiféle „reciprocitás”, hisz az irodalomra azért mégsem lehet alkalmazni az úgynevezett kliring alapú kereskedelem szabályait és mércéit. S e kétoldalú vizsgálat célja is csak az lehet, hogy megmutassa, milyen mértékben merített egyik és másik nép szomszédja irodalmi kincseiből, kiadói és fordítói jóvoltából milyen értékekkel gazdagodhatott, s milyen lehetőség kínálkozott „a Jók és Bölcsék” számára, hogy a nyelvi akadályokon túljutva „feltalálják egymást különböző feleken is”. A jugoszláv fordítók és könyvkiadók tehát valóban nem a magyar fordítóknak és könyvkiadóknak, nem a magyar irodalomnak adósa elsősorban a magyar irodalom teljesebb bemutatásával, hanem a saját olvasóközönségüknek. Bizonyos például, hogy Déry Tibor opusának értéke nem csekélyebb amiat, hogy Jugoszláviában csak három művét ismerik. (*Befejezetlen mondat, Niki, G. A. úr X.-ben*), s nem ismerik a *Feleletet*, a *kiközösítőt* és gazdag novellatermését. S vajon Andrić életművének értékét növeli, hogy 10 könyve csaknem 100 000-es összpéldányszámot ért meg Magyarországon (most van előkészületben a 11.: Goya-tanulmánya), vagy pedig a magyar olvasóközönség gazdagodott általuk jelentősen? De emlékeztethetnénk ama forró légkörű színházi estékre is, melyeknek a Krieža-drámák Jelfordítása és előadása révén válhatott részesévé a magyar színházlátogató közönség, ugyanakkor a jugoszláv közönségnek nem válhatott hasonló élményévé Németh László történelmi vagy társadalmi drámáinak előadása. A felsorolást természetesen tetszés szerint folytathatnánk Držićtyal, Nušićtyal, Lebovićtyal, Madáchcsal, Katonával, Illyéssel, Gyurkó Lászlóval stb.

Mindezek ellenére azonban elmondhatjuk, hogy máris elég sok hajó közlekedik a népeink közötti „félértésülés óceánjain”, s hisszük — amire az eddigi, semmiképpen sem lebecsülendő eredmények is feljogosítanak —, hogy az elkövetkező évtizedekben e hajók tovább sokasodnak, mind gazdagabb, mind értékesebb rakományokkal járják partjainkat, s irodalmaink, olvasóink — nem is csak értelmiségünk, hanem népeink is — még jobban megismerik és megbecsülik egymást.

A MAGYAR IRODALOM JUGOSZLÁV BIBLIOGRÁFIÁJA

(1945—1970)

1946.

1. PETŐFI Sándor: IZABRANE PESME [Válogatott versek] Újvidék, Budućnost

1948.

1. GERGELY Sándor: VITEZOVI I HEROJI (Vitézek és hősök) Belgrád, Prosveta
2. LUKÁCS György: TRIJE ESEJI IZ FRANCOSKE LITERATURE [Három esszé francia írókról] Ljubljana, Slovenski knjižni zavod
3. MÓRICZ Zsigmond: ŠANDOR ROŽA (Rózsa Sándor) Zágráb, Prosvjeta

1949.

1. ILLYÉS Gyula: SVET PUSTARA (Puszták népe) Újvidék, Matica srpska

1950.

1. MÓRICZ Zsigmond: BUDI DOBAR SVE DO SMRTI (Légy jó mindhalálig) Újvidék, Matica srpska
2. NAGY Lajos: SELO (Falu) Zágráb, Zora

1951.

1. JÓKAI Mór: NOVI SPAHIJA (Az új földesúr) Újvidék, Matica srpska
2. MIKSZÁTH Kálmán: OPSADA GRADA BESTERCE (Beszterce ostroma) Belgrád, Prosveta
3. MOLNÁR Ferenc: DEČKI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Ljubljana, Mladinska knjiga

1952.

1. ZILAHY Lajos: ARARAT Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo

1953.

1. ADY Endre: PESME [Versek] Újvidék, Matica srpska
2. LUKÁCS György: RASPRAVE IN ESEJI O REALIZMU (Tanulmányok és esszék a realizmusról) Ljubljana, Cankarjeva založba
3. MIKSZÁTH Kálmán: KIŠOBAN SVETOG PETRA (Szent Péter esernyője) Belgrád, Novo pokolenje
4. ŠEST JUTARA RUŽE I DRUGE NOVELE MAJSTORA MAĐARSKÉ PRIPOVETKE [Hatholdas rózsakert. Válogatás az újabb magyar novellairodalomból] Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo (A kötet szerzői: Babits M., Bródy S., Gelléri A. E., Hunyadi S., Kaffka M., Kodolányi J., Kosztolányi D., Krúdy Gy., Márai S., Mikszáth K., Molnár F., Móricz Zs., Tamási Á., Tersánszky J. J., Tömörkény I.)
5. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Belgrád, Zadrugna knjiga

1954.

1. MOLNÁR Ferenc: DEČACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk), Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
2. MÓRICZ Zsigmond: ŠANDOR ROŽA. Ljubljana, Slovenski knjižni zavod

1955.

1. JÓKAI Mór: ZLATAN ČOVEK (Az arany ember) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
2. MOLNÁR Ferenc: DECATA OD PAVLOVATA ULICA (A Pál utcai fiúk), Szkopje, Kultura
3. MOLNÁR Ferenc: ZELENÍ HUSAR (A zöld huszár) Cetinje, Obod
4. OČARLJIVA ILONKA [Szép Ilonka. Népmesék] Maribor, Založba Obzorja
5. ZAJČEKOV ZVONCEK [A nyuszi csengettyűje. Magyar népmesék] Ljubljana, Mladinska knjiga
6. ZEKINO ZVONCE (Ua.) Belgrád, Dečja knjiga
7. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Rijeka, Otokar Keršovani
8. ZILAHY Lajos: VODA NEŠTO NOSI (Valamit visz a víz) Szarajevó, Svjetlost

1956.

1. JÓKAI Mór: FACIJA NEGRA ILI BEDNI BOGATAŠ (Szegény gazdagok) Belgrád, Nolit
2. LUKÁCS György: GOETHE IN NJEGOV ČAS (Goethe és kora) Ljubljana, Cankarjeva založba
3. ZLATNA PUŠČICA IN DRUGE MADŽARSKE PRAVLJICE [Magyar népmesék] Ljubljana, Mladinska knjiga

1957.

1. HARSÁNYI Zsolt: MAĐARSKA RAPSODIJA (Magyar rapszódia) Belgrád, Rad
2. HÁY Gyula: NASIP OB TISI (Tiszazug) Ljubljana, Prosveetni servis
3. MIKSZÁTH Kálmán: NEOBIČNI BRAK (Különös házasság) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
4. MOLNÁR Ferenc: JUNACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Szarajevó, Veselin Masleša
5. MÓRICZ Zsigmond: BUDI DORAR SVE DO SMRTI (Légy jó mindhalálig) Skopje, Kočo Racin

1958.

1. HARSÁNYI Zsolt: GALILEO GALILEI Ljubljana, Cankarjeva založba
2. KARINTHY Ferenc: Budimpeštansko proleće (Budapesti tavasz) Szarajevó, Veselin Masleša
3. KOSZTOLÁNYI Dezső: ŽIVOT U KAVEZU (Pacsirta) Szarajevó, Džepna knjiga
4. ZEČIČEVO ZVONCE [A nyuszi csengettyűje] Zágráb, Mladost
5. ZILAHY Lajos: DUŠA SE GASI (A lélek kialszik) Cetinje, Narodna knjiga
6. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Rijeka, Otokar Keršovani

1959.

1. HARSÁNYI Zsolt: MADŽARSKA RAPSODIJA (Magyar rapszódia) Maribor, Založba Obzorja
2. LUKÁCS György: VELIKI RUSKI REALISTI (Nagy orosz realisták) Szarajevó, Veselin Masleša
3. ZILAHY Lajos: OSVETA ORUŽJA (A fegyverek visszanéznek) Belgrád, Beletra
4. ZILAHY Lajos: VODA NEŠTO NOSI. SAMRTNO PROLEČE (Valamit visz a víz. Halálos tavasz) Rijeka, Otokar Keršovani
5. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Uo.

1960.

1. GODA Gábor: SREČA ZA GROŠ (A planétás ember) Újvidék, Forum
2. ILLYÉS Gyula: MADŽARŠKE PRAVLJICE [Magyar népmesék] Ljubljana, Mladinska knjiga
3. ILLYÉS Gyula: PETEFI (Petőfi) Ljubljana, Cankarjeva založba
4. ILLYÉS Gyula: PETEFI (Petőfi) Zágráb, Naprijed
5. LUKÁCS György: PROLEGOMENA ZA MAKSISTICKU ESTETIKU (A különőség mint az esztétika központi kategóriája) Belgrád, Nolit
6. LUKÁCS György: RAZKROJ UMA (Az ész trónfosztása) Ljubljana, Cankarjeva založba
7. MOLNÁR Ferenc: DEČACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
8. NEMETH László: ESTERA (Égető Eszter) Szabadka, Minerva
9. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Rijeka, Otokar Keršovani
10. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Uo.
11. ZILAHY Lajos: ARARÁT Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo

1961.

1. ADY Endre: KRV I ZLATO [Vér és arany] Újvidék, Forum (Kétnyelvű)
2. FÜST Milán: POVIJEST MOJE ŽENE (A feleségem története) Zágráb, Naprijed
3. GÁBOR Andor: DR. NIKO (Doktor Senki) Újvidék, Forum
4. ILLYÉS Gyula: SVET PUSTARA (Puszták népe) Újvidék, Forum
5. MOLNÁR Ferenc: DEČACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
6. RADNÓTI Miklós: STRMOM STAZOM [Meredek út] Újvidék, Forum (Kétnyelvű)

1962

1. ILLYÉS Gyula: LJUDSTVO S PUSTE (Puszták népe) Muraszombat, Pomurska založba
2. JÓZSEF Attila: NOĆ PREDGRADJA [Külvárosi éj] Újvidék, Forum (Kétnyelvű)
3. MOLNÁR Ferenc: JUNACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Zágráb, Mladost
4. SZABÓ Magda: FRESKA (Freskó) Zágráb, Naprijed
5. ZILAHY Lajos: SAMRTNO PROLEČE (Halálos tavasz) Rijeka, Otokar Keršovani

6. ZILAHY Lajos: NEKAJ PLAVA PO VODI (Valamit visz a víz) Ljubljana, Državna založba Slovenije
7. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Rijeka, Otokar Keršovani

1963.

1. DÉRY Tibor: NEDOKONČANI STAVEK (Befejezetlen mondat) Koper, Lipa
2. KODOLÁNYI János: STARA DOBRA VREMENA (Boldog békeidők) Újvidék, Forum
3. MOLNÁR Ferenc: DEČACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Belgrád, Prosveta
4. MÓRICZ Zsigmond: ROĐACI (Rokonok) Újvidék, Forum
5. NÉMETH László: UŽAS (Izsony) Szabadka, Minerva
6. REMENYIK Zsigmond: CIRKUS BUHA (Bolhacirkusz) Zágráb, Zora
7. SARKADI Imre: KUKAVICA (A gyáva) Újvidék, Progres
8. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo

1964.

1. ADY Endre: PESME [Versek] Belgrád, Rad
2. DÉRY Tibor: NIKI. Újvidék, Forum
3. FEJES Endre: GROBLJE RDA (Rozsdatemető) Szarajevó, Svetlost
4. FEJES Endre: POKOPALIŠĆE RJE (Rozsdatemető) Muraszombat, Pomurska založba
5. ILLYÉS Gyula: RUČAK U DVORCU (Ebéd a kastélyban) Újvidék, Forum
6. JÓZSEF Attila: PESME [Versek] Belgrád, Nolit
7. KOLOZSVÁRI-GRANDPIERRE Emil: BREME ČASTI. Pripovetke. [Elbeszélések] Újvidék, Forum
8. MOLNÁR Ferenc: JUNACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Zágráb, Mladost
9. Ua. Belgrád, Prosveta
10. SZABÓ Magda: SRNA (Őz) Újvidék, Forum
11. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo

1965.

1. ADY Endre: ODABRANE PRIPOVETKE [Válogatott novellák] Szabadka, Minerva
2. BABITS Mihály: SINOVI SMRTI I., II. (Halálfiúk) Újvidék, Matica srpska
3. MIKSZÁTH Kálmán: KIŠOBRAN SVETOG PETRA (Szent Péter esernyője) Belgrád, Nolit
4. TURCSÁNYI Ervin: OSMONOZI LOVCI [Mesék] Belgrád, Mlado pokolenje
5. ZILAHY Lajos: ARARAT I—II., Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
6. ZILAHY Lajos: GRAD IZBEGLICA (A földönfutó város) Uo.
7. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
8. ZILAHY Lajos: OSVETA ORUŽJA (A fegyverek visszanéznek) Uo.
9. ZILAHY Lajos: SAMRTNO PROLEĆE (Halálos tavasz) Uo.
10. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Uo.

1966.

1. CSERES Tibor: HLADNI DANI (Hideg napok) Szabadka, Minerva
2. DARVAS József: PIJAN DOŽD (Részeg eső) Skopje, Makedonska knjiga

3. JANI KOVSZKY Éva: DA SAM ODRASTAO [Ha felnőtt volnék] Belgrád, Mlado pokolenje
4. JÓKAI Mór: ZLATNI ČOVEK (Az arany ember) Muraszombat, Pomurska založba
5. KARINTHY Frigyes: CERÉKA SE ČITAV RAZRED (Tanár úr, kérem) Újvidék, Forum
6. MOLDOVA György: TEMNI ANGEL (Sötét angyal) Muraszombat, Pomurska založba
7. MOLNÁR Ferenc: DEČKI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Ljubljana, Mladinska knjiga
8. MÓRICZ Zsigmond: BODI DOBER DO SMRTI (Légy jó mindhalálig) Muraszombat, Pomurska založba
9. NÉMETH László: GROZA (Iszony) Uo.
10. VERES Péter: OBRAČUN (Számadás) Újvidék, Forum
11. ZILAHY Lajos: ARARÁT I., II. Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
12. ZILAHY Lajos: BEGUNAC (Szökevény) Uo.
13. ZILAHY Lajos: GRAD IZBEGLICA (A földönfutó város) Uo.
14. ZILAHY Lajos: OSVETA ORUŽJA (A fegyverek visszanéznek) Uo.
15. ZILAHY Lajos: PURPURNI VEK (Bibor évszázad) Uo.
16. ZILAHY Lajos: SAMRTO PROLEČE. VODA NEŠTO NOSI (Halálos tavasz. Valamit visz a víz) Uo.
17. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Uo.
18. ZILAHY Lajos: Ua. Rijeka, Otokar Keršovani

1967.

1. BIJELI KONJ [Magyar népmesék] Zágráb, Mladost
2. BÓKAY János: BOHEMI IN METULJI. Roman o Pucciniju. (Bohémek és pillangók) Ljubljana, Državna založba Slovenije
3. ČAROBNE REČI I DRUGA SMEŠNA ČUDA [Magyar népmesék] Belgrád, Borba
4. DÉRY Tibor: GOSPODIN G. A. U GRADU X (G. A. úr. X-ben) Zágráb, Naprijed
5. JÓKAI Mór: ZLATNI ČOVEK (Az arany ember) Muraszombat, Pomurska založba
6. MOLNÁR Ferenc: DECATA OD PAVLOVATA ULICA (A Pál utcai fiúk) Szkopje, Makedonska knjiga
7. Ua. Ljubljana, Mladinska knjiga
8. SZABÓ Magda: PLAVO KAO OSTRVO (Szigetkék) Belgrád, Mlado pokolenje
9. ZILAHY Lajos: SAMRTO PROLEČE. VODA NEŠTO NOSI (Halálos tavasz. Valamit visz a víz) Szarajevó, Svjetlost
10. ZLATNA LALA [Magyar népmesék] Belgrád, Borba

1968.

1. MIKSZÁTH Kálmán: NENAVADNA POROKA (Különös házasság) Muraszombat, Pomurska založba
2. MOLNÁR Ferenc: DEČACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Belgrád, Mlado pokolenje
3. TAMÁSI Áron: ABEL (Ábel a rengetegben) Muraszombat, Pomurska založba

1969.

1. DÉRY Tibor: NEDOVRSENA REČENICA (Befejezetlen mondat) Belgrád, Prosveta

2. JÓKAI Mór: ČRNI DIAMANT (Fekete gyémántok) Murszombat, Pomurska založba
3. JÓKAI Mór: VELIKAŠ (Egy magyar nábob) Uo.
4. MOLNÁR Ferenc: JUNACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Zágráb, Mladost
5. NEMES György: OBEČANA ZEMLJA (Kánaán) Zágráb, Zora
6. PETŐFI Sándor: SLOBODA I LJUBAV. Odabrane pesme (Válogatott versek) Belgrád, Rad
7. SOMOGYI-TÓTH Sándor: BIL SI PREROK (Próféta voltál, szívem) Mari-bor, Obzorja
8. ZILAHY Lajos: ARARAT I., II. Újvidék, Bratstvo-Jedinstvo
9. ZILAHY Lajos: BEGUNAC (A szökevény) Uo.
10. ZILAHY Lajos: KAD DUŠA ZAMIRE (A lélek kialszik) Uo.
11. ZILAHY Lajos: OSVETA ORUŽJA (A fegyverek visszanéznek) Uo.
12. ZILAHY Lajos: PURPURNI VEK (Bíbor évszázad) Uo.
13. ZILAHY Lajos: RAZBESNELI ANĐEO (Dühödt angyal) Uo.
14. ZILAHY Lajos: SAMRTO PROLEĆE. VODA NEŠTO NOSI (Halálos ta-vasz. Valamit visz a víz) Uo.
15. ZILAHY Lajos: ZAROBLJENICI (A két fogoly) Uo.

1970.

1. MOLNÁR Ferenc: DEČACI PAVLOVE ULICE (A Pál utcai fiúk) Belgrád, Mlado pokolenje
2. NAGY László: KRADEC VO PESZNE STO SE KRIE [Versek] Szkopje, Miszla
3. NOVIJA MAĐARSKA LIRIKA [Az újabb magyar líra] Belgrád, Nolit
(A kötet szerzői: Ady E., Babits M., Csoóri S., Füst M., Garai G., Illyés Gy., József A., Juhász F., Juhász Gy., Karinthy Frigyes, Kassák L., Kosztlányi D., Nagy L., Nemes Nagy Á., Pilinszky J., Radnóti M., Simon I., Szabó L., Tóth Á., Weöres S.)
4. PETŐFI Sándor: SLOBODA I LJUBAV [Szabadság, szerelem] Szkopje, Makedonska knjiga

A JUGOSZLÁV NÉPEK IRODALMÁNAK MAGYAR BIBLIOGRÁFIÁJA
(1945—1970)

1946.

1. DÉLSZLÁV NÉBALLADÁK. Budapest, Faust
2. KOVACIĆ, Ivan Goran: TÖMEGSÍR (Jama) Budapest, Hungária

1947.

1. ANDRIĆ, Ivo: HÍD A DRINÁN (Na Drini ćuprija) Budapest, Szikra
2. NAZOR, Vladimir: A FUTÁR (Kurir Loda) Budapest, Szikra

1948.

1. IGNJATOVIĆ, Jakov: RESPEKTUS VÁSZA (Vasa Rešpekt) Budapest, Magyar—jugoszláv Baráti Társaság
2. KOČIĆ, Petar: BORZ A BÍRÓSÁG ELŐTT (Jazavac pred sudom) Szabadka, Minerva
3. NAZOR, Vladimir: PARTIZÁNOKKAL (S partizanima) Budapest, Szikra
4. NUŠIĆ, Branislav: ANALFABÉTA (Analfabet) Szabadka, Minerva
5. PETROVIĆ, Petar Njegoš: HEGYEK KOSZORÚJA (Gorski vijenac) Budapest, Irodalmi Intézet
6. STANKOVIĆ, Borisav: GÜZSBAKÓTOTT ÉLET (Nečista krv) Budapest, Szikra

1949.

1. CANKAR, Ivan: SZOLGÁK (Pomočnice) Újvidék, Híd

1950.

1. CANKAR, Ivan: JERNEJ SZOLGALEGÉNY (Hlapec Jernej in njegova pravica) Újvidék, Testvériség-Egység
2. CANKAR, Ivan: ELBESZÉLÉSEK [Pripovetke] Újvidék, Testvériség-Egység
3. KOVACIĆ, Ivan Goran: TÖMEGSÍR (Jama) Újvidék, Testvériség-Egység
4. NUŠIĆ, Branislav: A MEGBOLDOGULT (Pokojniki) Uo.
5. NUŠIĆ, Branislav: A MINISZTER FELESÉGE (Gospođa ministarka) Uo.
6. NUŠIĆ, Branislav: A VILÁG (Svet) Uo.
7. NUŠIĆ, Branislav: A VILÁGHÁBORÚ (Svetski rat) Uo.
8. TRIFKOVIĆ, Kosta: A TANFELÜGYELŐ (Školski nadzornik) Újvidék, Testvériség-Egység

1951.

1. NUŠIĆ, Branislav: A GYÁSZOLÓ CSALÁD (Ožalošćena porodica) Újvidék, Testvériség-Egység
2. VORANC, Prežihov: GYÖNGYVIRÁG (Bajka) Uo.

1952.

1. IGNJATOVIĆ, Jakov: RESPEKTUS VÁSZA (Vasa Rešpekt) Újvidék, Testvériség-Egység
2. KOVACIĆ, Ivan Goran: TÖMEGSÍR (Jama) Uo.
3. KRLEŽA, Miroslav: MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDNOVELLÁK [Pripovetke] Uo.

4. STANKOVIĆ, Borislav: GÜZSBAKÖTÖTT ÉLET (Nečista krv) Uo.
5. VESELINOVIĆ, Janko: ANYÓS [Pripovetke] Uo.

1953.

1. BOŽIĆ, Mirko: VISSZAVONULÁS (Povlačenje) Újvidék, Testvériség-Egység
2. ČOSIĆ, Dobrica: MAJD MEGVIRRAD MÁR... (Daleko je sunce) Uo.
3. VORANC, Prežihov: LENN A VÖLGYBEN (Jan:nica) Uo.
4. STANKOVIĆ, Borislav: RISKA [Pripovetke] Uo.

1954.

1. ANDRIĆ, Ivo: KISASSZONY (Gospodica) Újvidék, Testvériség-Egység

1955.

1. A SÁRKÁNY MEG A KIRÁLYFI. Népmesék [Narodne pripovetke] Budapest, Ifjúsági Könyvkiadó
2. CANKAR, Ivan: JERNEJ SZOLGALEGÉNY IGAZSÁGA — A SZEGÉNY-SORON. Két Regény. (Hlapec Jernej in njegova pravica. — Na klancu. Dva Romana) Budapest, Új Magyar Könyvkiadó

1956.

1. HUNYADI ÉNEKEK. Budapest, Katonai Kiadó
2. ZRÍNYI ÉNEKEK. Uo.
3. ANDRIĆ, Ivo: VIHAR A VÖLGY FELETT (Travnička hronika) Budapest, Új Magyar Könyvkiadó
4. CESAREC, August: KATAKOMBÁBAN (U katakombi) Budapest, Ifjúsági Könyvkiadó
5. ČOSIĆ, Dobrica: GYÖKEREK (Koreni) Újvidék, Testvériség-Egység
6. KOVAČIĆ, Ivan Goran: TŰZEK ÉS RÓZSÁK (Ognji i rože) Budapest, Új Magyar Könyvkiadó
7. KRLEŽA, Miroslav: A GLEMBAY CSALÁD (Glembajevi) Uo.
8. NAZOR, Vladimir: JUGOSZLÁV PARTIZÁNOKKAL (S partizanima) Budapest, Szikra
9. NUŠIĆ, Branislav: JÓKEDVEMBEN ÍRTAM (Autobiografija) Budapest, Magvető

1957.

1. A KOSZOVÓI LÁNYKA. Szerbhorvát hősi énekek [Srpskohrvatske ju-načke pesme] Budapest, Európa
2. ČOPIĆ, Branko: ISMERŐS A VÖLGYSZOROSBÓL [Pripovetke] Budapest, Zrínyi
3. ČOSIĆ, Dobrica: MESSZE MÉG A HAJNAL (Daleko je sunce) Budapest, Európa
4. NUŠIĆ, Branislav: A KÖZSÉG GYERMEKE (Opštinsko dete) Uo.
5. ČOSIĆ, Branimir: SZEDETT FA (Pokošeno polje) Újvidék, Testvériség-Egység

1958.

1. KLASSZIKUS JUGOSZLÁV ELBESZÉLÉSEK [Klasične jugoslovenske pripovetke] Budapest, Európa (A kötet szerzői: M. Begović, I. Cankar, I. Čipiko, R. Domanović, M. Glišić, K. S. Đalski, P. Kočić, L. Lazarević, S. Matavulj, A. G. Matoš, R. Petrović, D. Šimunović, S. Sremac, B. Stanković)

2. ANDRIĆ, Ivo: HÍD A DRINÁN (Na Drini čuprija) Budapest, Európa
3. CANKAR, Ivan: JERNEJ SZOLGALEGENY ES AZ Ő IGAZSÁGA (Hlapec Jernej in njegova pravica) Újvidék, Testvériség-Egység
4. ČOSIĆ, Dobrica: GYÖKEREK (Koreni) Budapest, Európa
5. DAVIČO, Oskar: BETON ÉS JÁNOSBOGARAK (Beton i svici) Uo.
6. KALEB, Vjekoslav: ÁLDOTT POR (Divota prašine) Újvidék, Testvériség-Egység
7. KRLEŽA, Miroslav: A GLEMBAY LTD (Gospoda Glembajevi) Budapest, Európa
8. PETROVIĆ, Veljko: TAVASZI TEMETÉS [Pripovetke] Uo.

1959.

1. ANDRIĆ, Ivo: AZ ELÁTKOZOTT UDVAR. ANIKA IDEJÉBEN (Prokleta avlija. Anikina vremena) Budapest, Szépirodalmi
2. CRNJANSKI, Miloš: ÖRÖKÖS VÁNDORLÁS (Seobe) Újvidék, Forum
3. DRŽIĆ, Marin: DUNDO MAROJE. Budapest, Európa
4. ISAKOVIĆ, Antonije: NAGY GYEREKEK (Velika deca) Újvidék, Forum
5. JANEVSZKI, Szlavko: FALU A HÉT KÖRIS MÖGÖTT (Szelo zad szedumte jaszeni) Uo.
6. KRLEŽA, Miroslav: ÉJTSZAKÁNAK VIRRASZTÓJA (Balade Petrice Kerempuha) Budapest, Magyar Helikon
7. KRLEŽA, Miroslav: FILIP LATINOVICZ HAZATÉRÉSE (Povratka Filipa Latinovicza) Budapest, Európa
8. LALIĆ, Mihailo: LAKODALOM (Svadba) Újvidék, Forum
9. MATKOVIC, Marijan: KRIZANTÉMOK [Drame] Budapest, Táncsics
10. POPOVIĆ, Jovan: IGAZ LEGENDÁK (Istinite legende) Újvidék, Forum
11. VUČO, Aleksandar: HALOTT JELSZAVAK (Mrtve javke) Uo.
12. LOVRÁK, Mato: HÓFŰVÁSBAN (Vlak u snijegu) Uo.
13. KOŠIER, Berislav: JÓ SZELET, KÉK MADÁR (Dobar vetar, plava ptica) Uo.

1960.

1. MAI JUGOSZLÁV ELBESZÉLŐK [Savremeni jugoslovenski pripovedači] Budapest, Európa (A kötet szerzői: I. Andrić, B. Čopić, M. Crnjanski, I. Dončević, A. Isaković, Sz. Janevszki, V. Kaleb, S. Kolar, C. Kosmač, I. G. Kovačić, M. Kranjec, M. Krleža, R. Lalić, R. Marinković, V. Nator, M. Pavlović, V. Petrović, I. Samokovlija, N. Simić)
2. A LEGKISEBB CSÁSZÁRFI (Narodne pripovetke) Budapest, Móra
3. KRLEŽA, Miroslav: BANKETT BLITVÁBAN (Banket u Blitvi) Újvidék, Forum
4. MATAVULJ, Simo: FRÁTER BARNABÁS (Bakonja fra Brne) Uo.
5. POTRČ, Ivan: GAZTETT (Zločin) Budapest, Európa
6. VORANC, Prežihov: VADÓCOK (Samorastniki) Újvidék, Forum
7. ŠEGEDIN, Petar: ISTEN GYERMEKEI (Deca božja) Uo.
8. TAVČAR, Ivan: VISZOKÓI KRÓNKA (Visoška hronika) Uo.
9. DIKLIĆ, Arsen: NE NÉZZ VISSZA, FIAM (Ne okreći se sine) Uo.
10. STANIČIĆ, Anto: A KIS KALÓZ (Mali pirat) Uo.
11. LOVRÁK, Mato: SZIKRÁCSKA (Iskrica) Uo.*
12. VUKADINOVIĆ, Ljubomir — STEFANOVIĆ, Dragoš: OLIMPIA A DZUNGELBEN (Olimpijada u džungli) Uo.
13. MARDEŠIĆ, P.: KOLUMBUS KRISTÓF Uo.
14. LUKIĆ, Dragan: TARSOLYOMBÓL (Iz jednog džepa) Uo.
15. SELIŠKAR, Tone: A KÉK SIRÁLY (Sinji galeb) Uo.*

1961.

1. AZ ARANYHAJÚ KISLÁNY [Narodne pripovetke] Budapest, Európa
2. MARINKOVIĆ, Ranko: KEZEK (Ruke) Újvidék, Forum
8. VORANC, Prežihov: FÖLDINDULÁS (Jamnica) Budapest, Európa
4. ČOPIĆ, Branko: NIKOLA BURSAĆ KALANDJAI (Nikoletina Bursać) Újvidék, Forum
5. MAKSIMOVIĆ, Mitar: A BŐSEG ORSZÁGA (Zemlja Dembelija) Uo.
6. MATOŠEC, Milivoj: A HAJÓNAPLÓ TITKA (Tragom brodskeg dnevnika) Uo.
7. KOSMAČ, Ciril: SZÉP TAVASZI NAP (Pomladni dani) Uo.*
8. SAMOKOVLJIJA, Isak: HANKA [Pripovetke] Uo.
9. MATOŠEC, Milivoj: A LÁZADÓ ROBOT (Neposlušni robot) Uo.
10. ČOPIĆ, Branko: ÁLLATORSZÁG LAKÓI (U svijetu medvjeda i leptirova) Uo.
11. ZUPAN, VI.: TÚL EZEREN KÉTEZEREN (Putovanje u hiljadita mesta) Uo.

1962.

1. ANDRIĆ, Ivo: VÁLOGATOTT MŰVEI 1—4. Újvidék, Forum*
I. kötet: VEZÍREK ÉS KONZULOK. TRÁVNIKI KRÓNIIKA (Travnička hronika) Regény
II. kötet: HÍD A DRINÁN (Na Drini ćuprija) Regény
III. kötet: ELÁTKOZOTT UDVAR. Elbeszélések (Prokleta avlija. Novele)
IV. kötet: A KISASSZONY. Regény. — Elbeszélések (Gospođica. Roman. — Pripovetke)
2. ČOPIĆ, Branko: ÁTTÖRÉS (Prolom) Budapest, Európa
3. DESNICA, Vladan: A TAVASZ ÉS HALÁL JÁTEKAI (Proljeća Ivana Galeb) Újvidék,* Forum
4. DOMANOVIĆ, Radoje: KÍNLÓDIA (Stradija) Uo.
5. NUSIĆ, Branislav: ÖNÉLETRAJZ (Autobiografija) Uo.
6. DAVIĆO, Oskar: KÖLTEMÉNY (Pesma) I., II. Uo.*

1963.

1. JUGOSZLÁV KÖLTŐK ANTOLÓGIÁJA [Antologija jugoslovenske poezije] Budapest, Móra (A kötet szerzői: M. Alečković, I. Andrić, A. Aškerc, Atanasije, M. Begović, D. Blagojević, S. Bobaljević, M. Bojić, M. Bor, I. Bunić Vučić, I. Cankar, D. Cesarić, M. Crnjanski, A. Čubranović, B. Čopić, O. Davićo, M. Dedinac, V. Desnica, K. Destovnik-Kajuh, I. Đurđević, S. Đurđević, D. Domjanić, R. Drainac, N. Drenovac, Dž. Držić, M. Držić, J. Dučić, J. Franičević-Pločar, F. K. Frankopan, F. Galović, P. Golia, F. Grabovac, S. Gregorčič, I. Gundulić, V. Ilić, Ismeretlen középkori költő, Ismeretlen középkori szerzetes, Ismeretlen szerb költő, Jakov Metropolita, Đ. Jakšić, M. Jakšić, M. Jarc, Jefimija. Ž. Jeličić, S. Jenko, J. Jovanović Zmaj, S. Jović, A. Kačić Miošić, D. Kantakuzin, J. Kaštelan, D. Kette, M. Klopčić, B. Koneszki, S. Kosovel, L. Kostić, I. G. Kovačić, S. S. Kranjčević, G. Krklec, M. Krleža, S. Lazarević, H. Lucić, S. Luković, M. S. Mader, D. Maksimović, T. Manojlović, S. Marković, M. Marulić, A. G. Matoš, H. Mažibradić, I. Mažuranić, S. Menčetić, V. Menčetić, S. Miličić, S. Milutinović Sarajlija, B. Miljković, M. Mitrović, T. Mladenović, J. Murn, L. Mušicki, N. Nalješković, M. Nastasijević, V. Nazor, Népköltés, D. Obr-

A *-gal jelölt címszavak a jugoszláv—magyar közös könyvkiadás keretében jelentek meg.

- dović, Z. Orfelin, J. Pačić, S. Pandurović, V. Parun, Pásztorének, M. Pavlović, V. Petković-Dis, P. Petrović Njegoš, R. Petrović, V. Petrović, V. Popa, J. S. Popović, P. Preradović, F. Prešeren, K. Racin, B. Radičević, B. V. Radičević, S. Raičković, M. Rakić, D. Ranjina, Ravanica szerzetes, Rilai szerzetes, A. Sasin, Siluan, D. Srezojević, S. Stefanović, J. Stritar, M. Svetić, A. Šantić, A. Šenoa, A. B. Šimić, D. Tadijanović, G. Tartalja, R. Tošović, J. Udović, T. Ujević, D. Vasiljev, Ž. Vasiljević, M. Vetranović, V. Vidrić, S. Vinaver, M. Vitković, V. Vodnik, B. Vodušek, S. Vraz, D. Zlatarić, P. Zoranić, V. Živković, O. Župančič)
2. ANDRIĆ Ivo: A VEZÍR ELEFÁNTJA. Elbeszélések [Pripovetke] Budapest, Magvető
 3. KRLEŽA, Miroslav: A HORVÁT HADISTEN (Hrvatski bog Mars) Budapest, Európa
 4. ALEČKOVIĆ, Mira: KIDERÜLNEK A TITKOK (Zbogom velika tajno) Újvidék, Forum
 5. ANDRIĆ, Ivo: KISASSZONY. NYÚSZKA (Gospođica. Zeko) Budapest, Európa
 6. SELIŠKAR, Tone: KATKA, A HÖSSZÍVŰ LÁNY (Deklica z junaškim srcem) Újvidék, Forum
 7. STEPANOVIĆ, Kosta: PÁRBAJ (Dvoboj) Uo.
 8. KUŠAN, Ivan: KOKO ÉS A SZELLEMEK (Koko i duhovi) Uo.
 9. OBLAK, Danko: LIDÉRCES ABLAKOK (Modri prozori) Uo.
 10. KOSIER, Berislav: HA MEGDOBBAN A SZÍV (Pupoljci i mraz) Uo.
 11. RADIČEVIĆ, Branko V.: A VIDÁM VARÁZSIÓ CUKRÁSZDÁJA (Poslastičarnica kod velikog čarobnjaka) Uo.
 12. ZEMLJAR, Sanja: PARKOK, UTAK, SZÖKŐKUTAK (Lutke, ceste, vodaskoci) Uo.
 13. ČOPIĆ, Branko: BUKSI ÉVEK (Magareće godine) Uo.
 14. RAIČKOVIĆ, Stevan: VÉGTELEN UDVAROK (Veliko dvorište) Uo.
 15. PEROCI, Ela: SZÁZSZORSZÉP [Priče] Uo.*
 16. MATOŠEC, Milivoj: TIKI ÉS AZ ISMERETLEN (Tiki traži neznanca) Uo.
 17. BORISAVLJEVIĆ, Miogdrag: DERÜLT ÉG ALATT. Elbeszélések [Pripovetke] Uo.*
 18. MALESZKI, Vlado: EZ VOLT AZ ÉG (Ono sto bese nebo) Uo.
 19. PETROVIĆ, Boško: ÉS A FELHŐK ELVONULNAK (Lagano promiču oblaci) Uo.
 20. ISAKOVIĆ, Antonije: PÁFRÁNY ÉS TŰZ (Paprat i vatra) Uo.
 21. ČOSIĆ, Dobrica: OLDÓDÁS (Deobe) I—III. Uo.*
 22. CANKAR, Ivan: EGY CSÉSZE FEKETE. Válogatott elbeszélések, novellák és karcolatok. [Izabrane pripovetke, novele i crtice] Murszombat, Pomurska založba*

1964.

1. BULATOVIĆ, Miodrag: ÉGRE SZÁLL A VÖRÖS KAKAS (Crveni petao leti prema nebu) Újvidék, Forum*
2. BOŽIĆ, Mirko: KURLANOK (Kurlani) Uo.*
3. POPA, Vasko: KÉREG (Kora) Uo.
4. FELHŐJÁTÉK. Jugoszláv költők gyermekversei [Izbor jugoslovenske poezije za decu] (A kötet szerzői: M. Alečković, M. Antić, D. Cesarić, M. Crnjanski, B. Čopić, V. Čerkez, M. Danojlić, O. Davidčo, A. Debeljak, K. Destovnik-Kajuh, M. Frančević, A. Gajtani, I. G. Kovačić, H. Humo, Sz. Ivanovszki, Sz. Janevszki, S. Jenko, V. Jerajeva, M. Jirsak, J. Jovanović Zmaj, J. Kaštelan, Z. Kolarić Kišur, B. Koneszki, S. Kosovel, G. Krklec, I. V. Lalić, S. Lazić, M. Matevszki, D. Lukić, D. Maksimović, T. Manojlović, D. Matić, J. Menart, T. Mladenović, J. Murn, V. Nazor, J. Popović, B. Radičević, R. Domanović, D. Radović, S. Raičković, A. Šantić, A.

- Shkreli, F. Štefan, M. Stefanović, D. Tadijanović, M. Tešić, R. Tošović, R. Vešović, G. Vitez, O. Župančič)
5. PETRIŠIĆ, Vlado: SEBHELY (Brazgotina) Budapest, Magvető
 6. BEVK, France: GYERMEKKOROM HEGYVILÁGA (Grigarjevi otroci. Pastirci. Pesterna) Újvidék, Forum
 7. VIDOVIĆ, Gabro: A MELLEKUTCA NYOMOZÓI (Trojica iz male ulice) Uo.
 8. SREMAC, Stevan: PAPHÁBORÚ (Pop Čira i pop Spira) Budapest, Európa
 9. KRLEŽA, Miroslav: ARETEUS AVAGY LEGENDA SZENT ANCILLÁRÓL, A MENNYEI MADÁRRÓL (Aretej) Budapest, Színháztudományi Intézet
 10. MATKOVIĆ, Marijan: ÁLOMVÁSÁR (Vašar snova) Uo.

1965.

1. PETROVIĆ, Rastko: HATODIK NAP (Dan šesti) Újvidék, Forum
2. SOPOV, Aca: Örök várakozó [Izabrane pesme] Uo.
3. KONSTANTINOVIC, Radomir: TISZTÁK ÉS PISZKOSAK (Čisti i prljavi) Uo.
4. NOVAK, Slobodan: ERŐS VÁR (Tvrdi grad) Uo.*
5. VOJINOVIĆ, Aleksandar: LÉGY TANÚ, BORÓKA (Krv nije sve) Uo.
6. KOVAČIĆ, Ivan Goran: A HARAG NAPJAI [Izabrane pripovetke] Uo.
7. KRLEŽA, Miroslav: A FEKETE SAS ÁRNYÉKÁBAN (Zastave I.) Budapest, Európa
8. OLUJIĆ, Grozdana: A SZERELEMRE SZAVAZOK (Glasam za ljubav) Budapest, Kossuth
9. ŠEGEDIN, Petar: MAGÁNOSOK (Osamljenici) Újvidék, Forum
10. CANKAR, Ivan: SÖTETBEN [Izabrane pripovetke] Uo.
11. NAPJAINK ÉNEKE. A modern jugoszláv költészet antológiája [Antologija moderne jugoslovenske poezije] I. Uo.*
12. LBOVIĆ, Đorđe: HALLELUJA (Haleluja) Budapest, Színháztudományi Intézet
13. NUŠIĆ, Branislav: A MEGBOLDOGULT (Pokojnik) Uo.
14. KOSTIĆ, Dušan: REJTÉLYES KINCS (Modro blago) Újvidék, Forum*
15. POPOVIĆ, Aleksandar: CHARLIE KANDÚR TÖRTÉNETE (Sudbina jednog Čarlija) Uo.*
16. RADICEVIĆ, V. Branko: A CSODATEVŐ SZEM (Čudotvorno oko) Uo.*
17. KUŠAN, Ivan: KI EZ A FIÚ? (Zagonetni dječak) Uo.
18. MARTIĆ, Anđelka: PÖTTYÖSKÉ (Pirgo) Uo.*
19. MATOŠEC, Milivoj: A VÁNDOR (Veliki skitač) Uo.
20. LUKIĆ, Dragan: ITT LAKNAK A VERSEK (Ovde stanuju pesme) Uo.
21. JUGOSZLÁV NÉPEK MESEI [Narodne pripovetke] I—X. Uo.
22. VALLOMÁSOK. Ifjúsági írók önéletrajzai [Dečji pisci o sebi] Uo. (A kötet szerzői: M. Alečković, F. Bevk, S. Bulajić, A. Diklić, Fehér F., A. Hromadžić, D. Kostić, M. Lovrak, D. Lukić, Majtényi M., D. Maksimović, A. Mikić, S. Mićanović, Németh I., V. Nikoleszki, D. Oblak, S. Pandžo, J. Pavičić, G. Popovszki, B. V. Radičević, A. Ristić, T. Seliškar, K. Stepanović, B. Čopić, G. Vitez, Č. Vuković)

1966.

1. KRLEŽA, Miroslav: VÁLOGATOTT MŰVEI 1—8. Újvidék, Forum
 - I. kötet: FILIP LATINOVIČ HAZATÉRÉSE (Povratak Filipa Latinovicza)*
 - II. kötet: VERSEK [Pesme]*
 - III—IV. kötet: ZÁSZLÓK (Zastave) I., II.*
 - V. kötet: A GLEMBAYAK (Gospoda Glembajevi)*

VI. kötet: KIRÁNDULÁS OROSZORSZÁGBA (Izlet u Rusiju)*

VII. kötet: ELBESZÉLÉSEK [Pripovetke]

VIII. kötet: A Glembayak. Próza (Glembajevi. Proza)

2. STANKOVIĆ, Borisav: SZILAJ VÉR (Nečista krv) Uo.*
3. ČOPIĆ, Branko: A NYOLCADIK OFFENZÍVA [Osma ofanziva] Budapest, Kossuth
4. KIŠ, Danilo: MANZÁRD. A 44. ZSOLTÁR (Mansarda Psalam 44) Budapest, Európa
5. BRILIĆ-MAŽURANIĆ, Ivana: RÉGMŰLT IDŐK MESÉI (Priče iz davnine) Újvidék, Forum
6. VITEZ, Grigor: AZ AGYAGMADÁR (Bajka o glinenoj ptici i druge bajke i priče) Újvidék, Forum
7. HROMADŽIĆ, Ahmed: EZÜSTSZÖRŰ (Okamenjeni vukovi) Uo.

1967.

1. ČIPIKO, Ivo: PÓKHÁLOBAN (Pauci) Újvidék, Forum*
2. MILANKOV, Momčilo: A LABDÁS EMBER (Čovek s loptom) Uo.*
3. CRNJANSKI, Miloš: ÖRÖKÖS VÁNDORLÁS I—II. (Seobe i druga knjiga Seoba) Uo.*
4. KIŠ, Danilo: KERT, HAMU (Bašta i pepeo) Uo.*
5. ZUPANČIĆ, Beno: SZELLEMLIDÉZÉS (Sedmina) Uo.*
6. ČALIĆ, Dušan: A HŐSÖK IS EMBEREK. Visszaemlékezések. [Sećanja] Budapest, Kossuth
7. CUCULIĆ, Ante: AZ EZÜST ÖNGYÚJTÓ (Srebrni upaljač) Budapest, Zrínyi
8. KOVAČEVIĆ, Veljko: KAPELAI SZIKRÁK (Kapeljski visovi), Uo.
9. PAVLOVIĆ, Miodrag: HÍD A SEMMIBE [Pripovetke] Budapest, Európa
10. SELIŠKAR, Tone: A KÉK SIRÁLY (Sinji galeb) Budapest, Móra
11. LALIĆ, Mihailo: SIRALOMHEGY (Lelejska gora) Budapest, Magvető — Forum, Újvidék*
12. Šoljan, Antun: ÁRULÓK (Izdajice) Budapest, Európa
13. VOJINOVIĆ, Aleksandar: Hotel Park. Budapest, Zrínyi
14. ANTIĆ, Miroslav: EGY SZÓKE HAJTINCS (Plavi čuperak) Újvidék, Forum
15. CRNČEVIĆ, Brana: MEZÍTÁBAS MEG AZ ÉG (Bosonogi i nebo) Uo.
16. VIDOVIĆ, Gabro: A PSUNJI FUTÁR (Kurir sa Psunja) Uo.
17. NAJDANOVIĆ, Milorad: Bokrok és felhők között (Između žbunja i oblaka) Uo.
18. POPOVIĆ, Aleksandar: A KÉKRUHÁS KISLÁNY (Devojčica u plavoj haljini) Uo.
19. NAPJAINK ÉNEKE; A modern jugoszláv költészet antológiája [Antologija moderne jugoslovenske poezije] II.* (Az I. és II. kötet szerzői: M. Alečković, F. Alfirević, G. Andreevski, I. Andrić, M. Antić, M. Bečković, M. Bor, P. Boskovski, D. Cesarić, M. Crnjanski, M. Čudina, M. Danojlić, O. Davičo, M. Dedinac, K. Destovnik, D. Dragojević, M. Drainac, F. Filipić, F. Forstnerić, J. Franičević, V. Gajšek, M. Ganza, P. Golia, Z. Golob, V. Gotovac, I. Gruden, A. Gradnik, N. Grafenauer, B. Gyuzel, J. Hristić, D. Horvatić, G. Ivanovszki, Sz. Ivanovszki, Sz. Janevski, G. Janjušević, M. Jarc, S. Juriša, J. Kaštelan, M. Klopčič, E. Kocbek, D. Kolundžija, M. Komnenić, B. Koneszki, S. Kosovel, D. Kostić, I. G. Kovačić, K. Ković, L. Krakar, M. Kramberger, G. Krklec, M. Krleža, V. Krmpotić, V. Krnjević, S. Kulenović, I. V. Lalić, M. Leskovac, V. Lukić, S. Mader, Z. Majdak, D. Maksimović, T. Manojlović, S. Marković, V. Marković, M. Matevski, D. Matić, J. Menart, S. Mihalić, B. Miljković, J. Minatti, V. Milošević, T. Mladenović, Z. Mrkonjić, M. Nastasijević, V. Parun, M. Pavlović, R. Pavlovski, B. Petrović, R. Petrović, V. Popa, I. G. Plamen, A. Popovski, J. Pupačić, K. Racin, B. V. Radičević, B. Radović, S. Raičković, M. Ristić,

B. Rotar, Ž. Sabol, I. Sarajlić, T. Seliškar, Lj. Simović, I. Slamnig, M. Slaviček, G. Strniša, T. Šalamun, B. Šćepanović, A. B. Šimić, N. Šop, A. Sopov, B. Šujica, D. Tadijanović, H. Tahmidžić, V. Taufer, B. Timotijević, G. Todorovszki, G. Todorović, Z. Tomićić, R. Tošović, J. Udovič, T. Ujević, V. Urosevics, D. Vasiljev, Ž. Vasiljević, S. Vegri, S. Vinaver, C. Vipotnik, A. Vodnik, B. Vodušek, I. Vrkljan, A. Vučo, F. Zagoričnik, D. Zajc, I. Zidić, C. Zlobec.

1968.

1. KOROK, NÉZETEK, ALKOTÁSOK. Esszék és kritikák. [Eseji i kritike] Újvidék, Forum. (A kötet szerzői: M. Bogdanović, E. Finci, I. Frangeš, J. Kos, R. Konstantinović, M. Krleža, S. Leovac, S. Lukić, D. Matić, M. Matković, B. Mihajlović, Z. Mišić, V. Pavletić, M. Pavlović, S. Petrović, M. B. Protić, I. Sekulić, D. Solev, R. Supek, P. Šegedin, Sinkó E., J. Vidmar, B. Zihlerl.)
2. SELIMOVIĆ, Meša: A DERSIS ÉS A HALÁL (Derviš i smrt) Uo.*
3. A CSÖND ELEMEL. Mai jugoszláv esszék (Savremeni jugoslovenski eseji) Budapest, Európa. (A kötet szerzői: B. Donat, V. Gotovac, J. Hristić, D. Kiš, R. Konstantinović, J. Kos, N. Milošević, M. Pavlović, V. Zuppa.)
4. HAMZA, Humo: RÉSZEG NYÁR (Grozdanin kikot) Budapest, Európa
5. KOVAČIĆ, Ivan Goran: TÖMEGSÍR (Jama) Budapest, Európa — Magyar Helikon
6. MARINKOVIĆ, Ranko: KÜKLOPSZ (Kiklop) Budapest, Európa
7. MARJANOVIĆ, Jovan: FELSZABADÍTÓ HÁBORÚ ÉS NÉPI FORRADALOM JUGOSZLÁVIÁBAN [Oslobodilačka borba i narodna revolucija u Jugoslaviji] Budapest, Kossuth
8. POPA, Vasko: OSTROMLOTT DERŰ [Pesme] Budapest, Európa
9. SEBZETT MADÁR. Mai szerbhorvát drámák. [Savremene srpskohrvatske drame] Budapest, Európa. (A kötet szerzői: M. Božić, J. Hristić, M. Krleža, Đ. Lebović, V. Lukić, M. Matković.)
10. PETROVIĆ, Mirko: A NAGYVÁROS GYERMEKEI (Deca velikog grada) Újvidék, Forum
11. BRENKOVA, Kristina: A HONTALAN CICA [Priče] Uo.
12. RADIČEVIĆ, V. Branko: A TANULT MACSKA (Učeni mačak) Uo.
13. PAVLOVIĆ, Branko: TITO KÍSÉRETEBEN (U svakoj priči o nama) Uo.
14. PEROCI, Ela: ESTÉLI LÁNYKA [Priče] Uo.*
15. VIDAČEK-MIKIĆ, Zlata: HOMOKVÁR (Tvrđava) Uo.
16. PETROVIĆ, Mirko: A FEKETE VITORLÁS (Dečaci sa trouglastog trga) Uo.

1969.

1. RÖVID KIRÁNDULÁS. Három kisregény. [Tri kratka romana] Újvidék, Forum (A kötet szerzői: R. Seligo, A. Šoljan, P. Ugrinov.)*
2. DAVIČO, Oskar: VERSEK [Pesme] Újvidék, Forum — Beograd, Nolit*
3. HIENG, Andrej: KÁRÓ KIRÁLY (Gozd in pečina) Újvidék, Forum*
4. BIHALJI-MERIN, Oto: A XX. SZÁZAD MŰVÉSZPORTREI (Graditelji moderne misli) Újvidék, Forum — Budapest, Gondolat*
5. NAGY László: BABÉRFÁK. Délszláv népköltészet [Jugoslovenska narodna poezija] Budapest, Európa — Magyar Helikon
6. HORVAT, Jože: SISAKOS KANDÚR (Mačak pod šljemom) Budapest, Zrinyi
7. KÍSÉRTŐ IGAZSÁG. Mai jugoszláv elbeszélők [Savremeni jugoslovenski pripovedači] Budapest, Európa (A kötet szerzői: F. David, T. Georgievskii, Z. Majdak, B. Pekić, B. Šćepanović, A. Šoljan, V. Stahuljak, R. Trifković, S. Vlajković, B. Zupantić.)

8. KRANJEC, Miško: AZ ÉLET TENGELYE (Os življenja) Muraszombat, Pomurska založba*
9. A SZÓ SZÜLETÉSE. Mai macedón költők [Savremeni makedonski pesnici] Budapest, Európa. (A kötet szerzői: G. Andreevszki, P. Andreevszki, I. Csapovszki, P. Gilevszki, B. Gyuzel, S. Janevszki, B. Koncszki, M. Matjevszki, M. Nedelkovszki, R. Pavlovski, A. Popovszki, A. Sopov, G. Todorovszki, V. Uroševics, A. Vangelov.)
10. INGOLIĆ, Anton: A GIMNAZISTA LÁNY (Gimnazijalka) Újvidék, Forum*
11. MATOŠEC, Milivoj: A HÁRSFA UTCA RÉME (Strah u ulci Lipa) Újvidék, Forum
12. A SZERBHORVÁT IRODALOM KISTÜKRE A KEZDETEKTŐL 1945-IG [Panorama srpskohrvatske književnosti od početka do 1945. godine] Budapest, Európa (A kötet szerzői: I. Andrić, M. Begović, I. Bunić-Vučić, D. Cesarić, M. Crnjanski, I. Čipiko, B. Čopić, Danilo Ćersek, M. Dedinac, Diokleai Krónikás, R. Domanović, D. Domjanić, R. Drainac, Dž. Držić, M. Držić, J. Dučić, K. S. Đalski, F. K. Frankopan, F. Galović, M. Glišić, I. Gundulić, J. Ignjatović, V. Ilić, Ismeretlen horvát költő, Ismeretlen szerb költő, D. Jakšić, Jefimija, J. Jovanović Zmaj, A. Kačić-Miošić, J. Kaštelan, P. Kočić, L. Kostić, I. G. Kovačić, S. S. Kranjčević, G. Krklec, M. Križna, L. Lazarević, S. Lazarević, H. Lucić, S. M. Ljubiša, D. Maksimović, T. Manojlović, M. Marulić, S. Matavulj, D. Matić, A. G. Matoš, I. Mažuranić, Š. Menčetić, T. Mladenović, L. Mušicki, M. Nastasijević, V. Nazor, M. Nenadović, Népköltészet, V. Novak, B. Nušić, D. Obradović, Z. Orfelin, S. Pandurović, M. Pelegrinović, V. Petković-Dis, R. Petrović, V. Petrović, P. Petrović Njegoš, J. S. Popović, P. Preradović, B. Radičević, M. Rakić, M. A. Reljković, I. Samokovlija, I. Sekulić, S. Sremac, B. Stanković, A. Šantić, A. Šenoa, A. B. Šimić, D. Šimunović, D. Tadijanović, Teodosije szerzetes, T. Ujević, D. Vasiljev, Ž. Vasiljević, M. Vetranović, V. Vidrić, S. Vinaver, I. Vojnović, S. Vraz.)

1970.

1. ČOSIĆ, Bora: CSALÁDOM SZEREPE A VILÁGFORRADALOMBAN (Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji) Újvidék, Forum
2. BOŽIĆ, Peter: AZ ÉLET PEREMÉN (Na robu zemlje) Uo.
3. JANKOVIĆ, Milorad: OMISI GÁLYÁK (Omiške strele) Uo.*
4. KRLEŽA, Miroslav: KÁLVÁRIA (Golgota) Budapest, Európa — Magyar Helikon
5. OLJAČA, Mladen: BÚJÓCSKA (Nada) Budapest, Európa
6. OLUJIC, Grozdana: VADHAJTÁS (Divlje seme) Budapest, Kossuth
7. SZPASZOV, Pavel: ZAHARIJ IKONFESTÓ BŰNÖS SZERELME, Budapest, Európa — Magyar Helikon
8. LALIĆ, Mihailo: A SÖTÉTSÉG SUGARA (Pramen tame) Budapest, Zrínyi
9. TÉLI ÉJ. Mai szlovén elbeszélők [Savremeni slovenački pripovedači] Budapest, Európa

a kritika futószalagán

Gion Nándor: *Ezen az oldalon*. Forum Újvidék, 1971.

Néhány évvel ezelőtt, amikor Gion Nándor regényét, a *Testvérem, Joábot*, első díjjal tüntették ki, nem álltunk be az ünneplők sorába. Gion tehetségét ugyan éreztük, de inkább a regény gyöngeségeit soroltuk föl. (*A humánum szétmállása*. 7 Nap, 1970. IV. 17.) Szóvá tettük, hogy a regényben ábrázolt erkölcsi leromlás, a közöny mélyebb indítékaival a mű adós marad; hogy a beszéltetésben és az elbeszélésben adódó ismétlések kifejezőértéke alacsony, a monotóniának nincs igazi művészi funkciója; a gépiességet a könnyebb megoldás egy változataként róttuk föl. Igaz, a végén annak a meggyőződésünknek is hangot adtunk, hogy Gion társadalmi érzékenysége érettebb és tisztább megoldásokra is képes, s ennek érdekében óvtuk őt az elsorolt veszélyektől, de az ilyen záradékok sohasem változtatták meg egy bírálat lényegét, nem csorbitották a mi kifogásaink élet sem.

Mindezt azért kellett ilyen részletesen elmondanunk, hogy most, amikor *Ezen az oldalon* című könyvét őszinte örömmel ajánljuk az olvasó figyelmébe, az olcsó pálfordulás előnyét elhárítsuk. Ez a könyv annyi értéket tartalmaz, annyi szépséget, hogy olvastán a kritikus teljesen mellékesnek érzi, igaza volt-e előbb, s azt is, hogy tisztelgése esetleg árnyékot vethet korábbi állásfoglalására. Ha annak némely részletét mégis tarthatónak, sőt igazoltnak érezzük, ezt is inkább a mostani siker magyarázataként érdemes szóvá tenni, mint a kritikus presztízs miatt.

„Várni kellene — mondta Dobre —, nehogy megint megorroljanak ránk. Rossz néven veszik majd, ha eltemetjük az ő halottjukat. Így is azt mondják, hogy velünk ezen az oldalon mindig valami baj van.” Akkor hangzik el ez az óvás, amikor Madzsgáj, a volt partizántiszt s a föl-szabadult város egykori főjegyzője, aki vénségére a városszéli prolik közé kerül, meghal. Dobre, az egykori fűtő azt hiszi, hogy a város saját halottjának fogja majd Madzsgájt tekinteni. A föltételezés alaptalannak

bizonyul: Madzsgáj a Keglovics utca halottja marad. A Keglovics utcáé, amely leromlott, tönkrement, beteg, rokkant emberek rezervátuma. Közéleben egy hínáros, békalencsés folyócska folyik, s az élet is ilyen elszapodott, ilyen süllyedő, távlatlan. Akik itt élnek, elvágódznak, akik visszajönnek, azok kudarcok terhét hozzák. Akik el se mentek, azokra súlyos emlékek mázsái nehezednek. S a jelen csak növeli a nyomorító terheket. Ahogy Madzsgáj nem tud megmaradni a városháza élén, úgy kerül Adamkó, a téglagyári munkás is az utcára, a másik oldalra.

Pedig belerokkant az erőfeszítésbe, hogy az államosított téglagyár, a munkások gyára annyit termeljen, amennyi csak telhet tőle. És Madzsgáj is azért került a Keglovics utcába, mert bátorsága, embersége nemesebb volt, mint azoké, akik a város élén maradtak. Sőt még a késdobálás trükkjével szélhámoskodó Kordován is azért került az emberekkel való meghasonulás lejtőjére, mert egyszer, egy szerencsétlen vak megsegítésében magára maradt.

A Keglovics utca tehát nem alja emberek menhelye, hanem olyanoké, akik többre volnának érdemesek. A társadalom ugyan kisemmizte őket, de ők a periférián is őrzik az emberség normáit. Igen: ennek a világnak nagyon is szilárd normarendszere van. A nagyszájúságot megvetik, az ártatlanságtól meghatódnak, a munkában helytállnak, az adott szót komolyan veszik — és szolidárisak a szerencsétlenekkel. Legnagyobb tekintélye itt Romodának van, az ácsnak, aki legendába illő módon viaskodott a hideggel s a tüdőbajjal, amely a vizes lakásban feleségét elpusztította. Táncoztak, hogy ne fázzanak, aztán, mikor az asszony már nem bírta, a férfi táncolt egymaga ölében a beteg asszonnyal.

S így billen át, mint Gelléri Andor Endre novelláiban, legendába a szörnyűség más kapcsolatok rajzában is. A késdobáló szélhámos Kordován szerelme is félelmetes komolysággal telítődik egy ponton, s a gyermekek érzése az utca meztelenül fürdő szépsége iránt szintén befutja az áhítattól a brutalitásig terjedő skálát.

Pontatlanok voltunk tehát, amikor a Keglovics utcát rezervátumnak mondtuk. Igaz, hogy goromba is, közönséges is és durva is ez a világ, igaz, hogy lefelé tartó sorsok színtere, nagy kiábrándulások terepe, de nem mozdulatlan, s nem eleve ilyen. Föltárulnak benne a leromlás, a kudarc indítékai, társadalmi okai is. És minden csőd ellenére épen marad valami eredendő emberség, a perifériák nyers és salakos indulatai mögül tiszta fények villannak föl, s tüzek, amelyek melegebbek, mint az elidegenült felvilág. A lenti világ, a periféria ilyenformán kitér az egzotikum kereteiből, s olyan példázattá jelentékenyül, mely az egész világra érvényes, akár annak idején az *Éjjeli menedékhely*. A sorsokat magyarázó motiváció aktuális politikummal telített, érdem és szerep nagy kérdésének példázatává mélyül.

S ezek a magyarázatok egyben poétikailag is megejtő újszerűséggel öltönek formát. Ez a gyűjtemény elbeszélések sorozata, de valamennyi ugyanazokról az alakokról szól. S ahogy előrehaladunk, a soron jövő kis fejezet mindig föltárja a korábbiaknak egy mélyebb rétegét, az ismert események, sorsok egy még ismeretlen, de egyre fontosabb, súlyosabb motívumát, titkát. Ilyenformán minden fejezet izgalmas drámaisággal fejlődik, s ebben a folyamatban az ismétlések is mindig új árnyalást, módosult jelentést kapnak, mint több strófás versben a refrén. Az egész könyvet is joggal lehetne egy szabályszerűen fölépített, több részletből

álló versciklushoz hasonlítani. Versciklushoz, mely a seszínű, közönséges anyagból végül megkapó költőiséget hív elő. Mikor már érzi az ember, hogy az anyag elfogyott, s fél az ismétlődések ismerős monotóniájától, akkor a fordulat: csalódottság, kudarc, halál, egyszerre más világításba vonja az ismerős mozzanatok, új érzéretegek törnek föl, az áhítatot pusztuló haragba, megvetésbe csap át, s az új mozzanatot, mint a zeneművek motívumai, beleszővődik az előbbibe, annak teltebb zengést, összetettebb jelentést ad.

Különösen szép példája ennek az utca fiúgyerekeinek az utca Szent Erzsébetnek nevezett szépsége iránt érzett, erotikával vegyes áhítata, a csodálat megcsúfoltatása, s a bosszú, amelyben szégyenük és fájdalmuk föloldást keres. Ez az egész motívum érdekesen, költői módon szövődik össze Gizike Schladt fényképének áhítatos csodálatával. A fényképet a pusztuló temető egy márvány sírkövéről ismerik a gyerekek. Képzeletükben azonosult Szent Erzsébet alakjával, a szépség, a tisztaság jelképévé nő. S mikor Szent Erzsébetben csalódnak, ezt a fényképet is szétverik. Míg ideér a történet, többször is ismétlődnek egyes mozzanatai, de az árnyalatnyi módosulások s a változó helyzetek folytán mégis egész kis balladává teljesedik. S aztán Szent Erzsébetről kiderül, hogy őt is rászedték, s mikor visszajön, Romoda, az ács fogadja be, s ezzel egy régi legenda, a Romoda és rég halott felesége köré épített motívum nyílik ki újra, hogy az útfélre került lány befogadásával új motívum alanyává, társelemévé válva teljesedjen ki.

S hadd hívjuk föl még a figyelmet arra a két fejezetre, amelyben Kordován késével körüldobálja Váryné. Előbb a találkozás, a szerelem, a vállalás jegyében, aztán a szakítás hajmeresztő rítusaként. Emlékeztetni kell erre azért is, mert valami olyasmit példáz, amit irodalmunk régen hajszol, de meggyőzően csak ebben a könyvben valósított meg: a bizarr, a szörnyű itt elemi erejű emberi érzéseknek, nemesebb indulatoknak ad alakot. S ezzel létrejön az a különös feszültség, melyet csak az iszonyú és a gyönyörű pilléreire kifeszített emberi élet koncentrált ábrázolásakor érez az ember. Az a kettősség, mely Baudelaire óta talán legállandóbb jellegzetessége a modernségnek. Durvaság, részegség, rondaság, betegség olyan szoros kapcsolatba kerül itt a szépséggel, nemességgel, áhítattal, akár József Attila külvárost idéző verseiben, de nem azért, hogy a pusztaság disszonanciával, az ellentétek bizarrságával hasson, hanem hogy fölgyűljön, kicsihilódjon általuk a hiteles, a megszenvedett líraiság.

Ez a megszenvedett líraiság Gion új könyvének a legnagyobb értéke. Ez ad értelmet a „másik oldal”, a periféria mellett tüntetésnek. Lehet, hogy előző regénye már sejtette az ebben megvalósuló lehetőségeket. Mi mégis a különbséget érezzük szembeötlőnek. Azt, hogy a költői ösztön rájött: az agyondicsért állandó beszéltetés, az „azt mondja” folytonos ismétlődéseiben tetten ért gépiesség szétzördeli azokat az epikai tömböket, melyekben versszerű teltséggel ölthet formát a líra. Tény, hogy ezekben a fejezetekben az elbeszélő elemek túlsúlya a párbeszédekhez mérten nyilvánvaló.

S mert itt nem egy seszínű figura, hanem a maga nevében mesél az író, rákényszerült a nyelv, az előadás fölgazdagítására is. Az is tény ugyanis, hogy ennek a műnek a stílusa érettebb, árnyaltosabb, tisztább, tehát kifejezőbb, mint a *Testvérem*, *Joábé* volt. És minden részletében természetes. A legenda úgy fejlődik itt a robusztus valóságból, hogy lény-

gében azonos marad vele, s a jelentésbővülés, gazdagodás szinte masszív természetességgel megy végbe. Ez az a mű, amely a romokból leghitelesebben s legszebben valósítja meg a rendet, a csúnyaságok közepette a szépséget.

Ha fegyverletétel ez a bírálat, ám legyen. Jó mű ellen miért kellene hadakozni?

DÉR Zoltán

HÍD IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMANYI
FOLYÓIRAT. — 1972. JÚNIUS — KIADJA A FÓRUM LAP-
KIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL:
NOVI SAD, VOJVODA MIŠIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FO-
GADOÓRÁK: MINDENNAP 10-TŐL 12 ÓRAIG. — KEZIRATOKAT
NEM ORZUNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZET-
HETŐ A 657-1-255-8s FOLYOSZÁMLARA. ELŐFIZETÉSKOR KER-
JÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVET. — ELŐFIZETESI DÍJ BEL-
FÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FEL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA
2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FEL ÉVRE 18,75 DI-
NÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FEL ÉVRE 1,50
DOLLÁR. — KESZÜLT A FÓRUM NYOMDAJÁBAN NOVI SADON
